

СЛОВО

ЧАСОПИС

ЗА

СРПСКИ ЈЕЗИК,

КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

БРОЈ

10

ДЕЦЕМБАР

2006.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА
ЗАЈЕДНИЦА
СРБИЈЕ

ДОДЕЉУЈЕ
ИЗУЗЕТНУ

ВУКОВУ НАГРАДУ

АКТИВУ ПРОФЕСОРА И
НАСТАВНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА
И КНИЖЕВНОСТИ СРЕДЊИХ И
ОСНОВНИХ ШКОЛА У НИКШИЋУ
ЗА ИЗУЗЕТНИ ДОПРИНОС
РАЗВОЈУ КУЛТУРЕ
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
И СВЕСРПСКОМ
КУЛТУРНОМ ПРОСТОРУ

ЖИРИ
ВУКОВЕ НАГРАДЕ
ПРЕДСЕДНИК

БЕОГРАД
2005.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА
ЗАЈЕДНИЦА СРБИЈЕ
ПРЕДСЕДНИК

Radivojevic

НВУ Актив професора српског језика
из Никшића чине 27 професора средњих школа
који су школске 2004/2005. године
разоткрили намеру црногорског режима
да ненаучно и незаконито
приименује српски језик у Црној Гори,
и због тога су отпуштени са посла
без могућности запошљавања

СЛОВО
НИКШИЋ
ДЕЦЕМБАР 2006.

РАЗГОВОР	7
Гојко Ђого	
ЈЕЗИК	25
Драго Ћупић	
Лазо М. Костић	
Витомир Пушоњић	
СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ	47
Ранко Јововић	
БЕЛЕТРИСТИКА	59
Непознати IV в.	
Горан Петровић	
Вишња Косовић	
Влајко Ћулафић	
Борис Јовановић	
Миодраг Ћупић	
Мирјана Соколовић	
Петар Кочић	
ЕСЕЈ	87
Милутин Мићовић	
Лаура Барна	

САДРЖАЈ

ДАТУМИ	103
740 година од упокојења Св. Арсенија Сремца Тамара Огњевић	
КРИТИКА	127
Јован Чађеновић Желидраг Никчевић Живорад Недељковић Лидија Томић	
ОБРАЗОВАЊЕ	141
Веселин Матовић	
МЕДИЈИ	149
Михаило Миљанић	
ЕТНОГРАФИЈА	155
Иван Петровић Боричевски	
У МАКАЗАМА	163
Тодор Живаљевић Велички Предраг Пипер Блажо Паповић	
ФЕЉТОН	169
Јован Дујовић	
ИМПРЕСИЈЕ	177
Оливера Доклестић	
СТАВОВИ	183
Душан Бубало	
ПИСМА	190

КОВАЧИ ЛАЖНИХ ЈЕЗИКА

Пошто на референдуму о државно-правном статусу прљави посао, један од најпрљавијих у историји европске цивилизације, око отвореног лингвоцида (глотофагије) над именом српског језика (и народа) у Црној Гори није докрајчен, ковачи лажних језика, култура и црква (а богами и новца) спремили су нови - за п(р)отурање новог устава, у коме се тзв. црногорски језик промовише као службени у неовисној, самобитној и само(до)вољној Црној Гори. Ту прљавштину, изгледа није могуће покрити (ни опрати) чак ни двотрећинском већином у Скупштини, па је потребно инсценирати нову машкараду, сада и без европских цензуса и надзора, у којој ћемо се, хтјели не хтјели, сви још једном измазати по образу, али након чега више нико неће имати право приговора. Забога, није ли референдум врхунац демократије и поштовања воље народа - *vox populi, vox Dei!*

Затим ће, побједничка већина: вјерници ДПС-а, СДП-а, Албанци, Бошњаци, Роми и Хрвати, плус 13% (од 63, колико их се у Црној Гори изјаснило да говоре српским језиком), уплашених, обманутих, уцијењених и купљених, свима - почевши од грешног **Дијака Григорија**, штампара **Макарија** и **Божидара Подгоричанина**; **Петровића**, **Љубише** и војводе **Марка**; свима који су прије њих и послјије - током 10 вјекова, мислили, писали и књиге штампали на српском језику, великодушно *опростити* што нијесу знали да то, ипак, није био српски него црногорски. Индулгенције ће им, у виду нових наставних програма за све нивое образовања, потписати лично богомдани министар Језикословља **Глотофаг Милосрдни - Анђео** и тиме заувјек окончати десетовјековну заблуду да је у држави Монтенегрини, ико икада словио икојим друго језиком осим новонареченим црногорским.

А шта ће се потом дешавати са њиховим књигама, како ће се оне ознаковљавати и пресловљавати, најрјечитије нам говори примјер културтрегерске едиције “Црногорски роман”, коју онедавно издају подгоричке *Вијести*, а у којој се, између осталих, нашао и роман **Миодрага Булатовића** (по њима, ваљда, написан тзв. црногорским језиком)! Као, не знају синови и ђаци “горњококотских и доњококотских књижевника”, “највиших неталената свих народа, нација, и националних мањина” (изрази Миодрага Булатовића), шта су некада њихови очеви и учитељи радили том великом писцу српскога језика, предсједнику (можда најагилнијем) Удружења књижевника Србије, како су га опањкавали и денунцирали, па га они сад својатају и трпају у своје дневнополитичке плетиваче. Штампачу му романа, а да је жив, не би му дали ни гласачки листић.

Недавно смо чули и предлог, као некакав компромис (али са киме и зашто?), још једног именованца, једног од оних, како би Андрић рекао, који: “Зато што могу, и што се усуђују да о свачему свашта кажу, мисле да све знају”, а који је уз то и глава црногорског Парламента, да се службени језик у новом уставу назове јужнословенски. Метни како му драго, само да није српски.

Комплекс конвертита, психопатолошки проблем, литерарни мотив, можда...

На крају желимо да свим ауторима, читаоцима и пријатељима **Слова** честитамо Божић и нову 2007. годину са разумном надом да се невеселе слутње из овог и других текстова нашег часописа неће остварити.

Христос се роди!

РАЗГОВОР

РАЗГОВОР

Гојко
ЂОГО

разговор водио
Веселин МАТОВИЋ

Гојко ЂОГО

ОТРОВ КАО ЛЕК ИЛИ ПЕХАР ЧАСТИ

У вишем симболичном смислу, кукута јесте лек, лек од недостојна живота. Додуше, мало горак. Живот нас не ретко доводи у озбиљна искушења, а врло су ретки они што су спремни да испију своју чашу части не питајући шта кошта

*Господине Ђого, у Вашој пјесми **Паликућа** препознали смо се на одређени начин ми, професори из Нишкиића, који смо на специфичан начин, покушали да разобличимо, и спријечимо, намјеру црногорске власти да затре име српском језику у Црној Гори. Зато смо је, без Вашег знања, узели као мото једног броја (а могли смо и свих) нашег гласила **Распеће језика српскога** (сада **Слово**).*

Бисте ли нам, за почетак овога разговора, рекли нешто о настанку те пјесме и њеним основним значењским слојевима, односно о смислу жртве и жртвовања као вјечног човејковог искушења, али и окосници српског историјског и етичког бића и насљеђа?

Нема веће части за песника од признања читаоца да је у његовим стиховима препознао делић властите судбине, поготово ако то осећање дели више људи, још високо образованих, какви су 27 професора. Почаш-

ћен сам посебно тим што сте моју песму истакли као неку врсту програмске ознаке часописа, као једно од начела *Слова*, уверени да она емитује и вашу јасну поруку. Свакако невеселу.

Песми често претходи неки догађај или доживљај, непосредан повод који попут варница пали ватру и подстиче песника да пева или опева неки мотив. Међутим, кад изражава дубљу спознају, искуство, мишљење или постојано осећање, иницијација песнику није нужна. Таква је духовна и рефлексивна лирика.

Већину мојих песама, чини ми се, није изазвала никаква видљива светлица. А кад је о „значењским слојевима” реч, више сам него задовољан вашим читањем. Прибојавам се само да ми, као професори, нисте задали претешку задаћу.

Није лако људски живети у „оскудно” и нељудско време. Угрожавању идентитета и

повреди моралних закона, друштвеној неправди и насиљу, кад другога начина нема, достојан човек се одупире властитом жртвом. Хуље се не жртвују. Наша историја и поезија пуна је невиних жртава и племенитих заточника. Такви су и 27 никшићких проповедника. Црногорски нововерци хоће да вам ишчупају језик јер ваше проповеди обеснажују њихове. Ви сте презрели опасност и огласили се својим *словом*. Боље „и запаљена власта кућа (него клеветуша без језика... ” Достојно јест.

Без жртве ништа значајно није створено. Жртвовање је увек намењено спасењу или искупљењу неког или нечег. Хришћанство је засновано на најскупљој жртви, један се жртвовао да би нас све спасао. Божији Син је награђен васкрсом. И ми смртни, верници и атеисти, верујемо у вишу правду, без те вере не бисмо се могли одупирати злим силама. Готово сви сведици, свети ратници и мученици жртвовањем су стекли ореол. Жртва је увек у вези с небесима има своју ауру и сија на посебан начин, били ми тога свесни или не. Онај ко не верује у ту везу не жртвује се. Кад не исходи људску, човек се узда у вишу правду.

Код Срба, посебно пра-

вославних, култ жртве је уздигнут до божанског налога. Светосавље, видовдански мит, наш еп, Његош, десетерци и гусле, најдубљи ток наше традиције слави немогуће подухвате јунака који се жртвују за опште добро.

Никшићки професори су – као што и доликује народним учитељима – заклетници подвижници епске традиције, романтични заступници једног етоса и етноса који своју савест и просветитељску дужност претпостављају својој кожи.

Остали сте, авај, сами на разбоју. Али, ваша аура, стога, снажније зрачи у мраку Монтенегра.

Са збирком Кукута (1977) нашли сте се у самом врху српског пјесничтва. Колико се сјећам, књига је, као мало која у том времену, добила несумњива признања како читалаца тако и књижевне критике. Бисте ли се за читаоце Слова вратили мало у то вријеме и казали нешто више о самом њеном наслову, у контексту времена у коме је он настао, али и времена садашњег – последије скоро 30 година?

Кукута расте у забити, у влажном присенку, понекад и на ђубришту. Њен сок је још у антици кориштен као отрова на њеном диму су у нашим

крајевима парили уста и лечили зубобољу. У тој мрежи асоцијација некако ми се учинило да би та лековита отровница могла бити стожерни симбол који својом сенком покрива извештан, реални и митолошки, простор и његов језички израз у мојим стиховима.

Седамдесетих година у нашој поезији превлађивао је својеврстан маниризам са средњовековним и класицистичким мотивима и аналогијама упакованим једнако у традиционалан и „слободан” стих. У моди су била обликовна и језичка истраживања, поетике различитих група које су олако настајале и брзо нестајале. А неколико водећих песника обделавало је своје семирамидине вртове у идеолошкој заветрини издавачких кућа и редакција. Изнад те мирне равине и њеног локвања једва да је прелетио понеки водени лептир. Поезија је или заобилазила или намерно замагљивала слику реалности и животне збиље. Не бих рекао да је намигивала режиму, али није ни одвећ таласала. Част изузецима, али већи део те лирике могао је настати у било које време; боловала је од општости и безвремености. Уважавана је неопарнасовска и салонска поетика према

којој је свако приближавање стварности поимано као прљање поезије и покушај васпостављања тенденциозне социјалне литературе, макар и у виду критички ангажоване или протестне лирике.

У исто време преводили смо Карденала, Гинзберга, Ериха Фрида, Енценсбергера, Милошеве песме и „Заробљени ум”, певали Окудаву и Висоцког. Тај парадокс се може објаснити само усавршеним механизмом цензуре који је на перфидан начин производио и аутоцензуру. Комунистичким идеолозима се мора признати да су имали зверски нос да на време нађуше сваки траг и дах јереси.

А таквој друштвеној и духовној атмосфери – ако сам успео да је скицирам – пре тридесет година, појавила се **Кукута**. Био је то својеврстан песнички електрошок. Група младих песника у жирију Удружених издавача препознала је нешто ново или бар необично у тој збирци и смогла стваралачке куражи да је издвоји између толико врских дела, која су понуђена на том конкурс, и награди као књигу године – заједно са изванредним романом Борислава Пекића са, такође, симболичним и „сумњивим” насловом „Како упокојити вампира”.

Није на мени да врачам зашто је збирка побудила такву пажњу критике и јавности. Висина награде – и онда ненадмашна, данас незамислива – свакако је био један од мотива, али морало је бити још нешто.

Поред похвала било је и критичких неодумица, питања и потпитања. Ја сам, међутим, вазда имао на уму једну поуку Зорана Мишића – можда најбољег нашег критичара – да поезија, попут алхемичара, непрекидно заводи критичара на погрешан пут, даје му одговор на питања која није ни поставила, али му своју тајну не казује.

Позорност критике и подозривост политике око *Кукуте*, ма колико импоновала младом песнику, није слутила на добро. Време је потврдило ту слутњу. Са нестрпљењем је очекивана моја нова књига. И стигла су *Вунена времена*.

Данас је све то део књижевне историје. Промењен је и рам и слика.

Појава збирке Вунена времена (1981) вјероватно је један од најважнијих момената у Вашем животу, али – рекао бих – и у нашој културно-политичкој и књижевној историји друге половине 20. вијека. Био је то преломни догађај који је покренуо (пробудио) све интелектуалне

снаге на простору скоро цијеле ондашње Југославије. Неколика мјесеца трајале су протестне вечери у УКС. Француска 7 је, за све нас, била центар свијета.

За Вас је то сигурно било вријеме великих искушења (осуђени сте на двије године затвора, од чега сте одробијали добар дио), за нас – вријеме великих нада и ишчекивања. Ви сте за све нас из затвора „освајали слободу”. Како данас гледате на та дешавања? Како је мјесто Вунених времена у вашем књижевном опусу? Послије више од двадесет година (2002) поново сте објавили Вунена времена и друге пјесме, мало прије тога Црно руно. Јесу ли те двије књиге у некој корелацији (дозивању) и каквој?

Неупутно је говорити о својим стиховима, напосе непристојно после оваквих похвала. Преостаје ми да нешто натукнем о времену у којем смо живели. Чувене су оне заповести руског историчара и природњака Роја Медведева којих се ваљало придржавати у стаљинизму:

Не мисли.

Ако си мислио, не говори.

Ако си говорио, не пиши.

Ако си написао, не

објављуј.

Ако си објавио, не

потписуј.

Ако си потписао, поричи.

Ове препоруке су мање-више вределе и за нашу деспотију. У општој мимикрији брбљање је подстицано а озбиљно мишљење спутавано. Владала је нека врста друштвеног споразума у коме је неколико историјских и политичких тема било табуисано. Слобода је била условна, сумња кажњива као кривично дело. Данас се види колико је била лажирана наша новија историја, испразна наша марксистичка филозофија и стерилна уметност соцестетизма. Тешко је пронаћи друштво у коме је било толико бајковитог празнославлја. Поезија је, захваљујући природи свог језика, колико-толико, ипак, одолевала идеолошкој кризи и поданичком духу.

Већ је примећено да се поезија после *Вунених времена* нешто друкчије и чита и пише. Чини се да је та књига, и све што се збивало у вези с њом, можда и више него сами стихови, поспешила неумитан друштвени процес и размицање магле пред очима, што је морало утицати и на мишљење и на стваралаштво. Песници се у последњој четвртини минулог века више баве светом око себе него у себи, више тематизују колективну драму него трагичну позицију поезије у бездушном свету.

После *Вунених времена*

и сâм сам прошао кроз неко чистилиште. Неколико година сам потрошио рвући се са законом и тривијалним животним невољама, потом су дошли ратови, а морао сам – као и велики број писаца код нас и на целом Истоку – одболовати и демократске, политичке илузије. Подмиривао сам своје и туђе заблуде, а године су пролазиле.

Нисам, дакле, хитао, али нисам ни одлагао перо. Након неколико година принудног ћутања, објавио сам *Изабране и нове песме* и *Вунена времена* у неколико издања.

Нова књига *Црно руно* (2002) свакако се наслања на *Вунена времена*, што и сам наслов сугерише. Једна скупина песама варира затворске мотиве, неке су у затвору и настале. Премда сам желео да у *Руно* отворим један нови тематски круг, то су, ипак, два узла на истом ужу.

Вунена времена су имала огроман утицај на друштвене процесе у једном времену. Да ли је то доказ да поезија, ипак, може да „мијења свијет“?

То је старо питање које се вазда изнова намеће, а пита за сврху уметности и однос лепог и корисног.

Сваки стваралац верује да његово дело мења и унапређује свет, да га на неки начин чини

бољим и лепшим човековим стаништем. Та вера је иманента стваралачком чину. Иначе, чему стварање? Никада оно није само игра. Стваралац би, у противном, био идиот који се бави некаквим приватним, узалудним послом. Стога се не може рећи да је утицај уметности на друштвене процесе пука илузија.

Од Хомера до наших дана – да останемо на европској баштини – мноштвом примера могло би се показати да је књижевност или поезија придоносила не само духовном и културном препороду, него и непосредним историјским збивањима. Нема, међутим, сагласности око питања како поезија то чини или како би требало да чини. Они што мисле да писац мора да се друштвено ангажује, да је примењена песма најбоља песма, по правилу јеретици, највећма бивају жртве своје поетике.

Бригу о друштву присвојила је политика, а она подстиче само делатност која јој служи и увећава моћ њених протагониста. Свако друкчије мишљење, па и певање, ако није славоспев, прима као непријатељско деловање или, у бољем случају, као безазлено бунцање неуропата. Тако мисле антички тирани, инквизитори, сви деспоти и диктатори, па и

модерни демократи. Сви имају своје дворске луде и дворске песнике. Они други забадају трн у здраву ногу и од њих се треба бранити чизмом. Каква је разлика између Овидијева прогонства и Руждијеве фатве или линча Петера Хандкеа? Никаква.

Политика и поезија су природни опозити. Политичар је догматик који постварује неко рационално световно учење. Песник обесмишљава сваку догму и од емпирије и слутње, од видљивог и невидљивог, од сазнатљивог и несазнатљивог, ствара песму, нову смислену целину.

Даби уопште могао мислити, човек се мора најпре замислити над неком појавом и запитати за њен смисао. Питања на која се може рационално одговорити нису песничка. На њих одговара наука, донекле филозофија, поезија никад. Песник изражава властито уверење, чуђење и дивљење чудима света, својим питањима искушава стварност и не допушта „пауцима да небо премреже“. Тако, као ветар, поспешује обраћање страница повести. Хватајући „шум времена“ песник препознаје гласове будућности и „преводи“ их на свој песнички језик. Ако поезија има неку практичну моћ онда се она заснива на њеном

увиду у будућност, на чуду антиципације која је у дослуху са новим идејама. Наслућујем ниједну песничку визију, јер се „идеје више осећају него разумевају.“ А стварност мењају само идеје и бомбе.

Нови миленијум, нажалост, започиње као катаклизма, генерали и њихове „пааметне“ бомбе не остављају ни најмањи простор позитивним утопијама и песничким визијама. Онај болни *Крик* сликара Едварда Мунка чији одјек узалуд захвата небо и земљу могао би бити симболични знак савременог песништва.

Да ли су тадашња надања изневјерена, како, зашто, ко их је изневјерио?

Идеали се не остварују, иначе не би били идеали. То су фантастични пројекти будућности чијем остваривању вечно тежимо. Срећнији су они што их сањају од оних што дочекују њихово остваривање. Лакше се подносе неиспуњени снови него болно отрежњење у судару сањарије и стварности. Облак шумом, човек друмом. Одавно је примећено да строј што маршира према неком циљу, кад га досегне, обично заврће налевокруг, тако да они последњи бивају први. То би могао бити један од закона дијалектике.

Чаша жучи и осећање узалудне жртве нису мимоишли ни мој нараштај. Они што су добар комадић живота потрошили предњачећи у борби против комунизма – после рушења Зида – осванули су на зачељу. Бржа и вештија су била комунистичка деца. Школовани на Западу и заражени идеологијом профита и радикалним либералним идејама, они су истрчали из црвених салона и на јуриш освојили нашу хаотичну политичку сцену. Подстичу их западне јавне и тајне службе и најамници невладиних организација. Погледајте наше скупштине и владе, бирое и амбасаде, велике бизнисмене и криминалце, све је то јучешња црвена младеж. У том паралибералном моделу друштва народ није демос него обезљуђена радна снага, исто што и турска раја. Раја је добила демократска права али је остала без имања. Успостављен је систем господара и слуга, тако да се знатна већина са носталгијом присећа самоуправљања као домаће утопије. Нема велике разлике између либералне демократуре и комунистичке диктатуре. Америка, ипак, има социјалне фондове, ми сиротињске кухиње. Алал нам слобода и демократија у новим феудалним кнежевинама.

Тада је, чини ми се постојало и неко веће интересовање за поезију и књижевност него данас. Да ли је тако и зашто?

Тоталитарни режим, упркос свим видовима цензуре, не може у потпуности контролисати слободу уметничког стваралаштва. Ма колико био тврд, увек неки листић, неки пупољак пробије лед. Поготово је немогуће зауздати песнички језик.

Техника казивања и фигуративност омогућавају вишезначност поезије коју није могуће надзирати. По томе се, унеколико, разликује од прозе. Проза је прозирнија, њене су поруке, сходно природи сваке приче, читљивије, чиме је олакшано превентивно деловање цензуре. То не важи за бајку али њен језик је присвојила поезија.

Бајковитост и загонетност поезије, парадоксално, највећма доприносе њеној нејасној јасноћи која јој омогућава да о свету сведочи истинито. Отуда толики интерес за поезију и књижевност на европском истоку, па и код нас. Ћук се у ноћи чује даље него дању читав птичији ансамбл.

Падом деспотије спласнула је и ова врста интересовања за поезију. Песнички језик ће морати да се мења и открива нови магијски простор. Или ће

нови век лизати само сладуњава желатину лаке прозе?

Означени сте већ тада као српски националиста (о другим етикетама и оптужбама да и не говоримо), и под том „ознаком“ живите и данас. Да ли бисте је се ријешили? Смета ли Вам?

У нашој бившој држави било је уобичајено да вас, чим се нечим замерите власти, прогласе националистом. Националисти су били сви противници режима. Чак и либерали и ибеовци. Сваки израз патриотског осећања, по тој уврнутој логици, изједначавао је са шовинизмом. Срби су били, посебно обележени као хегемонистичка нација у југословенској заједници. Још се нисмо ослободили тог срамног жига коминтерне иако је од Југославије направљено шест држава, а од Срба четири народа. А још расулу није крај. Нови либерали, попут старих комуниста не уважавају идеолошке и политичке противнике и не бирају средства да их униште. Зато су Срби преконоћ обележени као геноцидан народ, као банда шизматика која се може преваспитати само бомбама и казаматима. Ова колонијална идеологија нипочем се не разликује од комунистичке.

У карантину, у којем је

затворен цео његов народ, шта би песник могао бити, ако не патриот и националист. Можда ће неко рећи да је ово време негативних јунака, да је данас у Србији мудрије бити Ефијарт, Локатор и издајник? Можда, али нека то буде неко други.

И сви највећи српски писци и ствараоци, углавном, проглашени су за националисте. Како то објашњавате? Шта значи бити или не бити националиста?

Нисам сигуран да ли међу писцима има више националиста или мондијалиста? Оба одређења треба разумети условно, то нису антиподи. Иако се, нажалост, наша политичка сцена и све значајне установе културе деле на овој основи. То је политички а не културни или естетички расцеп. У једном делу јавности превладава уверење да су националисти ретрогарда, а интернационалисти демократска авангарда. Зар то не подсећа на четнике и партизане, четници су били националисти а партизани комунисти и мондијалисти. Бојим се да стара ратна подела још увек није превазиђена, да су четничка деца претежно бела, а комунистичка црвена. Наравно, овде је реч о друштвеној елити, освешћеном делу народа, маса

обично пристаје за оним ко нуди или обећава дубљи чанак. Деоба народа и интелигенције само се овако – као наследни синдром – може објаснити.

Наше поимање националног питања и осећање знатно се разликује од других европских народа. Код нас је то тест на који свакодневно изнова одговарамо. Није важно ко си ни одакле си, ни у којој се богомољи молиш, него у чије сватове идеш. Или још горе, којој политичкој партији или секти припадаш. Нација је постала интересна група или клан. И јуче је било као данас, сутра ће бити исто.

Ова злосрећа је посебно видљива у Црној Гори, два рођена брата, отац и син, поделили су се по некаквом политичком, антиисторијском разлогу на Србе и Црногорце и више нису браћа ни род. Једни другим раде о глави таман као и ономадне кад су пунили псећа гробља и јаме безданице. Писци и културни радници су месили и квасили ову крваву погачу мржње и раскола колико и политичари.

Колико су Срби криви сами себи, а колико другима? Имају ли они као народ некакву кривицу? Наши тзв. Новоцрногорци, дукљани, монтенегрини, су спремни да буду било шта и

Михаила, и искасапили краља Александра Обреновића, јуче стрелјали Недића и Дражу, данас убили Милошевића и Ђинђића, сутра ћемо, не дај Боже, Карацића и Младића.

Без жртве ништа значајно није створено. Жртвовање је увек намењено спасењу или искупљењу неког или нечег. Хришћанство је заснивано на најскупљој жртви, један се жртвовао да би нас све спасао. Божији Син је награђен васкрсом. И ми смртни, верници и атеисти, верујемо у вишу правду, без те вере не бисмо се могли одупирати злим силама. Готово сви свеци, свети ратници и мученици жртвовањем су стекли ореол. Жртва је увек у вези с небесима има своју ауру и сија на посебан начин, били ми тога свесни или не. Онај ко не верује у ту везу не жртвује се. Кад не исходи људску, човек се узда у вишу правду.

Наши су очеви гори од наших дедова, ми смо гори од наших очева. Мудри Перо Слијепчевић, кога сам овде цитирао и интерпретирао, у свему је у праву, осим кад

закључује да наша неслога није никад умањила нашу државотворну страст.

Доиста, ове две ознаке нашег менталитета, бела и црна, градитељска и разорна, може бити да условљавају једна другу и да наша неслога није умањила нашу државотворну страст, као што Слијепчевић верује, али је умањила нашу снагу. А озбиљне државе нема без те националне снаге. Вековима узалуд понављамо исту причу – Срби нису остварили своју државотворну идеју само због своје неслоге. Нису је остварили у минулом, неће ни у наступном веку, од тог циља смо даље данас него јуче. А све нас је мање.

У новом црногорском уставу ће се, по свему судећи, тзв. црногорски језик прогласити службеним језиком у Црној Гори. Како гледате на ту појаву?

Црном образу паше и црн(огорски) језик.

Имате ли некакав конкретан савјет, поруку или поуку, нама који чувамо српско име у Црној Гори и који се не миримо са насиљем над нашим идентитетом, које је овдје издигнуто на ниво највишег државног интереса? Шта нам је чинити? Има ли наде за нас? Који су наши ослоњци?

Мало ће вама помоћи било чији савјет или порука, морате сами носити свој крст. Помоће вам вера у добро и воља да га жртвом исходујете. Немојте се плашити Дукљана. Нису они никакви Нови Црногорци, то су ваша плаха и лакома браћа што вазда мисле да је туђа чорба гушћа и туђа кућа топлија. Осврните се иза себе и цела прозелитска прича биће вам јаснија. *Горски вијенац* би могао бити део српске Библије, тамо је све већ виђено и свака реч је пророчка.

Највећа невоља је што у сваком расколу браћа постају разбраћа. У почетку, прекрштавање или замена идентитета може личити на позоришни чин, на прагматичан, рационалан избор, на политички хир или инат, али повремено долази до срастања лица и маске тако да оно што је било нијанса постаје битна разлика, безазлен спор претвара се у озбиљан сукоб, а љубав у ирационалну мржњу. Не каже народ случајно да је потурица гори од Турчина. Тако ће и Нови Црногорци сутра постати највећи мрзители своје браће црногорских Срба, дукљани опакији од Албанаца, традиционалних српских непријатеља.

Једна стара српска рана није лечена на време нити лековитим

мелемима. Некад није добро на љуту рану привијати љуту траву. Овакве болести велики народи успешно преболевају. Погледајте како су Немци и Талијани затомили своје разлике. Наше националне метастазе су неизлечиве. То посведочује једнако стара и нова историја.

Сходно злокобној дијалектици малих разлика и постојећа социјална и политичка тензија у Црној Гори бива јаснија. Лако је било обновити стару Црну Гору, али како створити Нове Црногорце. Неразумно је правити нов народ од Шиптара, Бошњака и Хрвата а граничити са њиховим матицама, нужно је црногорске Србе претопити у Новоцрногорце. У противном Црна Гора ће опет бити као што је била, друга српска држава. Што би се могло и разумети и оправдати. Идеологија монте-негринства стога не преза од државног терора у својој кампањи преверавања или истребљења Срба.

Разумљива је параноја јеретика. Они су добили име, а изгубили презиме. Одрекли су се предака, историје, вере, језика, одричу се темеља, а хоће да на крову старе надзидају нову кућу. Знају, ипак, да и сојеницу нешто подупире, не може кућа стајати у ваздуху. А не прима се свака одломљена грана забодена

у земљу, поготово не у тврду црногорску земљу. То је нерешив проблем дукљана. Отуда толика нервоза и расколнички гнев који искаљују над браћом. Човеку без идентитета увек је неко други крив, најближи највише. Такви људи се идентификују са својим пројектом, или са месијанском својом улогом и у светом и осветничком гневу могу насрнути и на своју децу.

Црногорска завада је зато неупоредиво озбиљнија него што изгледа. Грдно се варају они што мисле да ће ова пометња проћи и да ће време проветрити мутне главе. Ми, сви заједно, осећамо колико је та зла крв у нама отровна, али узалуд плачемо, дивљи део нашег бића, ни вера, ни култура не могу да се припитоме. Кажу да се само један од браће Ђукића, Срба из Васојевића, који су се потурчили почетком прошлог века, вратио у православље, после Првог Балканског рата, други није. Браћа су самрла један као хришћанин, други као муслиман. Нека ми Ђукићи опросте, ако грешим, али сличан пример конверзије не верујем да постоји у Црној Гори. Овај изузетак илуструје колико су наши национални и идеолошки разлози незамирљиви, па и злоћудни.

Црногорски Срби се морају

пресабрати и стати на биљегу, ако су нам деобе худа судбина, нека зло буде што мање. Кажем да се не плашите острашћене браће, зато што верујем у вашу снагу, сигуран да ће Срби на будућем пребројавању бити знатно бројнији и да ће бити већина. Још има доста оних што су залутали, или су учинили некакав компромис зарад мира у кући; убудуће нико неће моћи ходати по жици. Долази време одлуке: или, или...

Кад у овом разговору о највећој нашој несрећи присталице нове нације, нове идеологије, нове цркве, новог језика зовем Новоцрногорцима, Монтегринима и Дукљанима не бих желео да се то разуме иронично, они сами себе тако именују.

Власт у Црној Гори је напросто уништила тзв. средњи, интелектуални слој, и то тако што је највећи дио уцијенила, поткупила и у потпуности потчинила својим интересима, а остатак, који јој се није покорио, медијски изоловала, да не кажем забранила, и у потпуности искључили из јавног живота. При том се послужила једноставном формулом прогласивши себе носиоцем новог културног идентитета и сензибилитета,

а своје опоненте ретроградним, националистичким итд., и као таквим – сметњом на путу ка (како оникажу) еуроатлантским интеграцијама. Универзитет и све друге културне институције су њен основни потпорни зид. Култура и наука су постале слушкиње власти у правом смислу те ријечи.

Дијагноза је прилично пессимистична, али мени се чини да није безнадежна; црногорски властодршци ће сами себе развластити. Они хитају да Црну Гору стрмоглаве у дубоко европско море, а у тој води се плива према строго задатим правилима, нема мешовите технике, једно испод, друго изнад воде, прљавог стила мораће се одрећи. А то је шанса за Србе да се успоставе као равноправан политички партнер. У Европској заједници нема дискриминисаних народа, то је темељни принцип европске демократије. Срби не смеју да чекају у предворју да им Брисел дарује људска и грађанска права која су им прикраћена. Већ данас, тридесет и три процента Срба морају тражити толики део права и имања. Српске политичке странке треба да се заједно боре за интегритет и идентитет свог народа. Нека Дукљани говоре како хоће и верују у шта хоће, али они морају

поштовати права других народа, свеједно да ли су већина или мањина. Срби морају, дакле, бар једном трећином учествовати у свим државним пословима, у скупштини, у влади, у правосуђу и управи, као у свим европским мултиентичким државама.

Треба установити потпун систем образовања на српском језику, од обданишта до универзитета, основати све српске установе културе, одуметничких удружења и издавачких предузећа до позоришта, библиотека и одељења Српске академије наука и уметности, као и српску РТВ, српске новине и часописе. Све образовне, културне и информативне установе, на државном нивоу, упоредо са оним црногорским. А превасходно мора бити гарантовано уставно право службене употребе српског језика и ћириличног писма, као и верска слобода и црквена имовина.

Ово је најбоља запрека свакој дискриминацији и асимилацији народа. Тако ће се и отпуштени професори и избегли српски ђаци вратити у своје школе.

Тако би престале и многе нејасноће. Кад се браћа не слажу, онда је најбоље да се поделе, само да подела буде поштена. Да се зна ко је ко и шта је шта. Али братски, без мржње, ако не може с љубављу.

Европска заједница и читав свет ће подржати овакво демократско уређење нове црногорске државе. Стога, политички предводници Срба треба што пре да израде један овакав пројекат и похитају у Брисел да траже подршку, онамо где иду и званични државни представници.

Неком ће се, знам, овакво мишљење чинити апсурдним. Нека буде и тако. Али да бисмо указали на бесмисао неког поступка или одређене политике, нужно је предочити све последице такве праксе.

Само је 27 професора из цијеле Црне Горе било спремно да и по цијену највеће жртве не прихвати преименовање српског језика у нашим школама. Осталих 8000 су то учинили готово без поговора. Како гледате на ту чињеницу?

Немојте имати превише илузија о спремности на жртву зарад виших неких циљева у овом меркантилном свету, па ни о моралној доследности и поштењу колега професора иако они предају Његоша и децу уче етици. Комунисти су имали обичај да се позивају на радничку класу и поштену интелигенцију, а поштене су, по њима, биле само слуге режима. Не мењају се људи преконоћи.

Наша морална криза је тежа од сваке друге.

Етика Петра Првог, Петра Другог и Марка Миљанова је лепо романтично наслеђе које је озрачило све Црногорце и уздигло их на Ловћенски олтар. Али, ево, узрасло је једно покољење које се одриче тих уџбеника, а не да учи из њих. Није случајно свети Петар клео, а Његош завијао као пустињак цетињски, знали су они да је семе зла дубоко у нама закопано. У помрчини минулог века проредили су се Петровићи, а умножили Мрњавчевићи и Бранковићи. Монтенегро није само латинско име Црне Горе.

Изашла су Ваша Сабрана дјела. Колико је ту књига и шта за писца значи појава његових сабраних дјела?

Сабрао сам у четири велике књиге готово све што сам написао. У првој књизи су песме, у другој и трећој есеји, чланци и понеки интервју, а четврта је *Одбрана поезије* у коју су уврштени моји текстови и искази пред судом, као и сва судска документа у вези са процесом *Вуненим временима*.

Сабрана дела за писца су као споменик који човек подиже себи за живота. Колики год био, бар зна под какав ће камен лећи.

На крају, да се још једном вратимо „кукути”: Сократ је, прије него ју је испио, пружио жртву Асклепију-богу здравља, и тако нам оставио још једну загонетку. Да ли је „кукута”, којом је власт и Вас „частила”, у крајњем – отров или лијек, казна или награда, пораз или побједа?

Сократ се шалио умирући, па да и ми не уозбиљимо превише ову причу о отрову као леку. Према Платону, Сократове последње речи су биле: Критоне, Асклепију дугујемо петла, што би требало да значи како га је смрт „излечила” од живота. Будући да је видар Асклепије оживљавао мртве, можда се и Сократ понадао да ће га овај „божији син” подићи и вратити међу Атињане. Премда није одвећ марио за атинска божанства.

Како било да било, Сократ је испио отров да би као један идеал вечно живео а његови тужиоци упамћени су само као виновници злочина. Филозофу је нуђена могућност бекства, али он је одбио да прекрши атински закон и достојно бранећи своја уверења искапио чашу кукуте.

У овом вишем симболичном смислу, кукута јесте лек, лек од недостојна живота. Додуше, мало горак. Живот нас не ретко доводи у озбиљна искушења,

а врло су ретки они што су спремни да испију своју чашу части не питајући шта кошта.

Но, да 27 никшићких професора нису прихватили свој горки пехар части, живели би боље, али не би били заувек уписани у културну историју Црне Горе, не би било *Слова*, ни овог разговора.

На здравље вам пиће.

ЈЕЗИК

ЈЕЗИК

Драго ЋУПИЋ
СЛУЖБЕНИ НАЗИВ ЈЕЗИКА
У НОВОМ УСТАВУ ЦРНЕ ГОРЕ
Лазо М. КОСТИЋ
ЊЕМАЧКИ ПИСЦИ
О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
Витомир ПУШОЊИЋ
ПРОКРУСТОВА ПОСТЕЉА
ЗА ЈЕЗИК

СЛУЖБЕНИ НАЗИВ ЈЕЗИКА У НОВОМ УСТАВУ ЦРНЕ ГОРЕ

Неки људи у Црној Гори којима језик није струка покушавају да будућим уставом Црне Горе регулишу да је на том подручју у службеној употреби црногорски језик. Главни разлог за то, кажу, јесте чињеница да Хрвати свој језик називају хрватским а муслимани у БиХ бошњачким (или босанским). У Хрватској је, макар до 19. вијека, језик називан хрватским, па и онда када је прихваћен Вуков модел књижевног језика заједничког Србима и Хрватима, тј. свим штокавцима на подручјима од којих је формирана држава Југославија. Хрватски чакавски и хрватско-словеначки кајкавски из књижевног језика Хрвата искључени су, а прихваћен је Вуков књижевни језик нормиран на бази штокавског нарјечја. Тако је у суштини и данас: у Хрватској је у званичној употреби Вуков модел српскога језика, а што га називају хрватским – то је ствар традиције, макар двовјековне (јер, прије 19. в. Хрвати су свој језик називали и хорватски и хрватски, и словински и сл.). Са Бошњацима у БиХ је нешто другачији случај. Они су одвајкада користили Вуков модел српскога језика (и најчешће га тако и звали), а вријеме које им је донијело државу послужило им је и за национално, дијелом и државно, именовање језика (иако нема бошњачке државе, већ државе муслимана, Срба и Хрвата).

Никаког разлога нема да се Црна Гора поведе за примјером Бошњака и да свој језик назива по националном, односно државном имену. За то је више разлога:

1. У Црној Гори је одвајкада у употреби био језик штокавског изговора и увијек је називан српским језиком, и никако другачије. Био је покушај италијанског окупатора у Другом свјетском рату да наметне назив црногорски језик, али је био потпуно неуспјешан. Као именовање, црногорски језик у ствари се појављује у вријеме енергичнијих настојања за разбијање државе СФРЈ, а у складу са тим и централног

језика у тој држави – српскога или српскохрватскога/хрваткосрпскога. Ово питање нијесу покренули лингвисти, већ лингвистички лаици, боље рећи – политиканти, који су се уклапали у разбијачке напоре државе и језика.

2. Ни у књижевном изразу ни у народним говорима у Црној Гори нема језичких појава које би тај израз разликовале од српскога језика у цјелини, тј. од језика Срба (и Црногораца) на просторима бивше СФРЈ. Структурни склоп српскога језика (штокавског нарјечја) јединствен је, а разлике на нивоу народних говора постоје, како на нивоу говора, тако и на нивоу дијалекта. Иако се Црна Гора дијалекатски полови на двије зоне (источну и западну), у књижевном изразу она је јединствена, као што је јединствен српски језик у цјелини. (И)јекавизам није само особина црногорског књижевног израза већ и других подручја српскога језика, па он не може бити диференцијалан елеменат ни за какве класификације. То исто важи и за дијалекатске гласове *с'* и *з'*, или било које јотовање. Ни акценатске или падежне разноликости нијесу диференцијалног карактера када је језик у Црној Гори у питању, јер ни ту нема језичких особина које би карактерисале само Црну Гору. Црногорска књижевна акцентуација је четворочлана, као и уопште у српском књижевном језику, и ту никакви «реформатори језика» не могу учинити ништа, а исто је и са седмопадежним системом, док се на нивоу народних говора у источној половини (условно узето) Црне Горе јављају само два (оба силазна) акцента, док је падежни систем «закинут», па, нпр., неријетко акузатив има функцију локатива (Живим у Подгорицу), какву каткада има и генитив (Опија се по кафана).

3. Заговорници црногорскога језика каткада говоре о специфичној црногорској лексици. Нема неке уопштене црногорске лексике мимо оне коју има српски језик у цјелини. Друга је ствар што се поједине лексеме (ријечи) могу наћи само у неком говору (изузетно ријетко у дијалекту), али то је карактеристика сваког језика, па и српскога. «Црногорски језик» његови заговорници базирају на разликама од екавског израза у Србији. Зашто се то не чини када је у питању српски језик у цијелој штокавској БиХ, или у Хрватској ијекавског израза. По чему Црна Гора има право да прогласи црногорским

језиком језик Срба ван Црне Горе изузимајући екавске Србије? Ако исти језички израз користе људи у Херцеговини, Босанској крајини и другим дјеловима БиХ гдје живе Срби (не само у Републици Српској), затим у Лици, Банији, Кордуну, Книнској крајини и др. – којих је много више него у Црној Гори – какво право има Црна Гора да тај заједнички језик назове само по свом имену, зашто се тај језик не назове, рецимо, крајишким? Ко то има право да дијелу истог језика одузима заједничко име и даје му локално? Зар, нпр., дурмиторско-пљеваљски говорни комплекс, који је најближи српском књижевном језику, нема право да се по њему именује језик у Црној Гори? Зашто се мијеша језик различитих дијалеката и говора и даје му се посебно име? По ком то резону, ако не по жељи да се Црна Гора и језички одвоји од Србије и Српства у цјелини? Да ли ту помажу «аргументи» некаквог измишљеног права народа или државе да језик именује по својој националној или државној одредници?

4. Карактеристика малих често је да се величају над другима. То се хоће и са језиком Црногораца, а не узима се у обзир свјетска језичка стварност, гдје многе велике земље свој језик именују према лингвистичкој традицији и лингвистичким резонима (нпр. случајеви Сјеверне и Јужне Америке, Аустралије, Аустрије, Канаде и низа других земаља), а имају и своје државе и већина њих своје нације. Мали воле да се кочопере, а често и да се изолују, нарочито од најближих. Наравно, ово се не односи на народе, већ на њихова лоша вођства, на оне који желе да говоре у име народа, а народ им је «последња рупа на свирали», њих интересују увијек неки лични, егоистички разлози. Народ не тражи одвајање него његови лоши представници.

5. Није језик парче одјеће које се може мијењати сваког дана. Он је живи организам, који се развија и усавршава, али му се име не мијења како је коме воља. Његово име је усклађено са цијелим системом његове структуре, форме и функције. Без обзира на различите транскрипције у језицима није познато да гласови који немају функцију фонеме могу имати статус књижевног елемента у сређеном језику. А у Црној Гори се и то покушава, чиме се језик унакарађује.

6. Језици се не стварају преко дана, а свако име има

своје садржаје, своју суштину. У чему може бити суштина «црногорског језика» разликовна од српског језика у цјелини? Чак ни ономастичке јединице које именујемо надимцима не стварају се преко ноћи, и за њих увијек постоји садржински разлог (зашто се, нпр., неки Милан зове Бели и сл.).

7. У цивилизованим земљама чак нема потребе да се уставно регулише име језика, а свака од њих је «мултинационална и мултиконфесионална». Природно право човјека је да се служи својим језиком, али нико нема право да језику даје неодговарајуће име, по структури и садржају. Имена су веома устаљене категорије.

Као лингвиста и као Црногорац, премда по националности Србин (какви су ми били сви преци), не могу да схватим који разлози гоне неке људе у Црној Гори да промијене име једном битном народном својству, као што је назив српски језик у Црној Гори, све откад је тај језик научно класификован као српски језик. Чак је тешко прихватити и синтагме: «црногорски дијалекти» или «црногорски говори», јер они немају општецрногорске карактеристике осим по територијалном исказу и принципу, а то је већ ствар лингвистичке географије.

P.S.

Посебан статус ћирилице у Црној Гори – катастрофалан!

(Саопштење са научног скупа «Српски народ у новом уставу Црне Горе» који је у организацији Српског народног вијећа Црне Горе одржан у Подгорици 16. и 17. новембра 2006. године)

НЕМАЧКИ ПИСЦИ О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

(2)

Сад да пређемо на немачке писце, од којих смо покупили још више података него од словенских. Немци су се, заиста, много бавили словенским, па и српским проблемима, и често су додиривали питање језика. То што смо прибравили није све, али је ипак довољно репрезентативно.

АВГУСТ ШЛЕЦЕР

Један од првих немачких историчара који се бавио и нашим народом, **Август Шлецер**, приликом приказивања историје Словена у својој *Општој нордиској историји* (14), чини разликовања и словенских језика, још год. 1771. На 7. место ставља хрватски језик (хрватски или кробатски) којим се веома ретко бави, да онда, у истом § 18, пређе на “босански, далматински, илирски или српски језик. То је језик италијанских Словена у Далмацији, Дубровнику итд., на коме су написане многе духовне књиге. Попович га проглашује за најубавијег међу свим словенским језицима” (Pporowitsch erklart sie fuer den yerlichsten aller slawischen Dialekte).

Аугуст Лудвиг фон Шлецер живео је од 1735. до 1809. Неколико година је провео у Русији (у седмој деценији 18. века), где га је Катарина II начинила чланом Академије и професором Руске историје. Од 1769. до 1804. био је професор у Гетингену, предавајући Светску историју и Науку о држави (“Статистику”). Сматран је “најутицајнијим публицистом немачког Препорода”.

Под “италијанским Словенима” Шлецер разуме лица српског језика која су била млетачки (“италијански”) поданици, и то у Далмацији, Дубровнику и Боки. Он је давно пре званичне немачке филологије овај језик сматрао српским,

а свакако и становнике тих предела Србима.

Попович, кога цитира, није Србин, мада је јамачно српског порекла. То је **Иван Сигисмунд Валентин Попович**, рођен у Штајерској 1705, умро код Беча 1774. О њему пише Ф. Кидрич у *Народној енциклопедији СХС (sub voce)* да је “по свој прилици био потомак српског ускока или пребега, али католик”. Чак се васпитавао у Грацу код језуита.

Шлецер га назива “аустриским Виндом” (Словенцем); а он сам у цитираној књизи каже: “Моји земљаци, Винди из краја око Цеља (? die vertellzillerischen Winden) зову се Словенци, и свој језик словенско”. Још на једном месту спомиње “своје земљаке, цилерише Винде”.

Али је ипак за себе говорио да је Немац и за своју Штајерску да је “крајњи јужни предео немачке земље”.

После сам нашао код Копитара ову белешку (23):

“Филолог и природњак И. С. В. Попович, рођени Словен из Штајерске, који је био професор немачког језика у Бечу и написао немачку граматику ... највећи тадашњи аустријски научник...”

Он је тачно средином 17. века издао једну књигу о истраживању мора и у њој треба да се налазе горе цитиране речи (15).

Ј. ГРИМ, ГЕТЕ, ЛУЈЗА фон ЈАКОБ

Прелазећи на немачке писце у почетку 19. века, у време Вуково, морамо у првом реду споменути **Јакоба Грима**, једног од два брата Грима, оснивача немачке филологије. Јакоб је најзаслужнији за пропагирање српских културних вредности у Европи с почетка 19. века (живео од 1785. до 1863).

У предговору Вукове *Граматице српског језика*, за коју кажу да ју је углавном сам саставио (16) Јакоб Грим наводи које су све српске земље. То је пренето у књизи “*Спорни предели Срба и Хрвата*”, 1957, стр. 61. На крају тога одељка пише Јакоб Грим:

“У знатној распрострањености свих ових земаља влада углавном један и исти језик; отступања која се појављују не могу се назвати ни као дијалектске врсте. На једном једином дневном путу по Италији или Немачкој наићи ће се на много

значајније разлике. Проста, вулгарна изопачења језика нигде не налазимо (код Срба)”.

На другом месту у том истом предговору пита се Ј. Грим (17): “Да ли би могли многи народи образованог света, чија је литература сад у пуном цвету, да уживају у једном језику тако богатом у речима и облицима, тако сликовитом и племенитом, као што је овај грђени језик чобана, српски језик, који под јужним небом тако јужњачки пријатно звучи?”

Поводом прве Вукове *Мале пјеснарице* пише Јакоб Грим у *Гетингенском ученом листу* (18) за 1819. ово:

“Одличну пажњу заслужују неуморна и плодна настојања г. Вука Стефановића, рођеног Србина, коме је успело да баци сјајну светлост на досад сасвим непознату лепоту и обиље овог живог јужнословенског језичног рода, који обухвата више него пет милиона људи...”

Четири године доцније пише Ј. Грим у истом листу (19): “... И ко не би уопште имао осећања за простоту ових песама ..., он ће једва моћи, само ако зна бар један од важећих словенских језика, да се не одушеви чистотом и благогласјем српског језика. Мноштво непознатих или изгубљених чисто словенских речи, облика, начина говора, овде му се отвара ... Још лепших, мушки еуфемистичких облика има Србин, далеко више него иједан од његове браће (мисли на Словене, ЛМК); много тога потсећа на Италију... Немцима који хоће да студирају неки словенски језик препоруча се српски испред свих других, и то услед његове чистоте, лепоте, и због његових привлачних споменика који се могу надодати после напора господина Вука” (мисли на српске народне песме, ЛМК).

Даље пише Јакоб Грим, говорећи увек о српским народним песмама које му је Вук открио:

“Само су српске народне песме састављене у једном чистом, племенитом језику... У српским земљама не постоји неки прости, вулгарни народни дијалекат, а ни у једном случају не постоји у тако јакој разлици као код нас овде. Издавач је могао све да пренесе из уста певача у своје перо, не мењајући и не касапећи ништа ни у речима ни у метру...”

Исте године пише Ј. Грим из Касела самом Гетеу:

“Између свих Словена Срби се наслађују најчистијим, најмелодичнијим дијалектом...”

На другом месту у истој (доцнијој) збирци налазе се ове Гримове речи (20): “... И српски језик је остао несравњиво савршенији него дански...; он чак премаша, посматран уопште, у граматичком обиљу, чешки и пољски језик.”

Даље опет у истој збирци (21): “Тако је Србину важно милозвучје; није чудо да се његов језик може слушати (да може издржати упоређење, ЛМК) поред грчког и италијанског језика”.

У једном писму **Карлу Лахману** од октобра 1823. пише Ј. Грим (22): “Цело време био сам заузет радом на српском језику (учећи српски језик, ЛМК), на што су ме један новоштампани том одличних песама Вукових и посета Вукова понова потстакли... Ја тај дијалекат сматрам најлепшим и таквим који највише заслужује пажњу међу свим словенским...”

Јакоб Грим је заинтересовао Гетеа за српске народне песме и за језик на коме су створене. **Гете (Johann Wolfgang von Goethe)**, живео 1749-1832, највећи је немачки песник и један од највећих песника, највећих уметника и највећих умова света.

Гете је писао о српским народним песмама, па се том приликом дотакао и српског језика, чију је лепоту и снагу више својим генијем наслућивао него знао (Грим је већ учио српски језик).

Пренећемо сад неколико његових мисли из студије “*Српске песме*” изашле 1824. у његовом часопису “*О уметности и старини*”. Тамо Гете између осталог каже (24):

“Славенски језик се дели у два главна дијалекта, северни и јужни. Првом припадају руски, пољски и чешки; другом припадају Словенци, Бугари и Срби.

Српски дијалекат је, дакле, једна подврста југословенског дијалекта; он живи још у устима пет милиона људи и мора да се сматра као најснажнији међу свим југословенским (дијалектима)...

Ако се овај језик (простог) народа пажљивије посматра, он се појављује у првобитној особености..., животворан у самом себи, способан да пружи израз и најактивнијег делања а исто тако и поетског приказа Песме састављене у њему, то су оне о којима ми говоримо и које ми хвалимо.”

Трећи члан у проучавању и пропагирању српског народног

песништва у вишим слојевима Немачке с почетка 19. века била је једна жена по имену **Тереза Албертина Лујиза фон Јакоб**, која је живела од 1797. до 1870. и превела, док се није удала за једног Американца, велики део српских народних песама. Рођена у Русији, врло брзо је научила добро српски. Писала је под псеудонимом, у ствари са иницијалима свога пуног имена: Талфј. Гете је махом читао српске песме у њеном преводу. Издала је две књиге песама у два издања.

У предговору прве књиге првог издања (25) каже за српски језик: “Сад само оволико о језику уопште. Он је јасан, чист, соноран, у својим звуцима исо толико снажан колико. пријатан. Његова тврдоћа плаши само невештога, јер она постоји више на изгледу него у стварности.”

У првој књизи II издања каже Талфијевица (26): “Српски научници су се трудили да уведу у свој језик грчку просодију, па иако су они, као и учени Грци, морали да одобре борбу између акцента и квантитета, ипак мени изгледа да је њихов (српски) језик подеснији од ма кога новијег језика за класичну просодију, и њихова литература која настаје може да пружи доказ о томе. Српски народни певач не мери слокове, он их само броји.”

Ј. С. ФАТЕР, А. ГРИНХОЛД, А. ШЛАЈХЕР, Р. РОСТ, ЕБЕРГ, ПИРХ

Сад да пређемо на остале старије Немце који нису припадали кругу ове тројице.

Прво да цитирамо великог компаративног филолога **Јохана Северина Фатера**, који у свом упоредном приказу “свих језика света” (27) каже за српски:

“Српски језик говоре сви ови народи (Србијанци, Босанци, Црногорци, Славонци и Далматинци), са незнатним отступањима дијалеката ... Дивна природа и јужно небо изгледа да су извршили повољан утицај на тај језик, који не само што не заостаје за другим словенским језицима на богатству, оштрини и снази, већ их све скупа пребацује на благовучју; у том погледу српски језик се често назива италијанским међу осталим словенским дијалектима.”

Ј. С. Фатер је живео од 1771. до 1826. Био је професор у

Хале и у Јени. Бавио се семитском филологијом, али и општом науком о језику.

Адолф Гринхолд, уредник једног од најрепрезентативнијих немачких часописа средином прошлог века, писао је 1842. у студији о славонским народним песмама (28) и ово:

“Становници ове мале земље зову своју романтичну отаџбину Славонска, себе Славонци, и говоре тзв. илирски језик, који се, са незнатним дијалектским разликовањима, говори још у Србији, Босни, Херцеговини, Далмацији, источним и јужним деловима Хрватске и у многим жупанијама Угарске.

Илирски језик, који се, као што је споменуто, ништа не разликује од српског, једнако је као и овај несумњиво најлепши међу својим словенским сестрама, и нарочито је погодан за певање захваљујући својој мекоћи и мелодичном звуку.”

Још је један велики немачки филолог из половине прошлог века давао карактеристике српског језика. То је **Аугуст Шлајхер**, рођен 1821. у Мајнингену, умро 1868. у Јени. Био је професор на универзитетима у Прагу (1850) и Јени (од 1857). Познат је са свог покушаја реконструисања првог индогерманског језика.

У својој књизи “*Наука о облицима црквено-словенског језика*”, изашлој 1852. (28а), он каже на стр. 29:

“Сва словенска наречја спадају у два одељења: јужно-источно и западно. У јужно-источно одељење спадају: 1) руски са три дијалекта: великоруски, малоруски и бјелоруски; 2) бугарски...; 3) илирски који се дели у српски (илирски) и словеначки дијалекат (наречја виндска или крањска, корушка и штајерска...).”

У аднотацији пише Шлајхер: “Илирски и српски различити су само по имену и писму: први се пише латинским, други ћирилским словима Хрватски није самосталан дијалекат.”

Шлајхер се позива на Миклошича и даље пише: “... провинцијско-хрватски је само продужење словеначког, хрватски Војне Крајине је од српског или илирског језика само по имену другачији.”

У другој књизи “*Језици Европе*”, изашлој мало раније (286) пише Шлајхер у отсеку под насловом “српски” (језик) стр. 210:

“Овом језику се мора безусловно, што се тиче мелодичности, признати први ранг међу својом браћом, он је богатији у вокалима него сви остали словенски језици. Подела консонаната и вокала која тако прија ушима стечена је великим делом на рачун старине; консонанти (нпр. л) прелазе у вокале или се просто одбацују (јамачно мисли: кад сметају благогласју, ЛМК). Уосталом, тај језик стоји у граматичком погледу још на нивоу осталих дијалеката и овде се не могу ни замислити онаква унакарађивања каква се налазе у бугарском. Српски нагласак није везан ни за какво одређено место у речи.”

У једном информативном приказу словенских језика, немачки филолог **Рудолф Рост** писао је 1867. у часопису “Глобус” (29, стр. 82):

“... 3) Српски језик. Предео овог језика простире се преко турских и аустриских покрајина Србије, Босне, Херцеговине, Црне Горе и Далмације, преко Славоније и источног дела Хрватске.

Јужно сунце и природне лепоте тако богате у свим овим пределима били су врло повољни и за развитак песништва и за образовање језика. Док тај језик не заостаје за било којим другим словенским језиком по богатству, јасноћи и оштрини, премаша их све у благогласју, поради равномерне распоређености његових консонаната и наизменичне игре пунијих вокала. Оно гомилање сугласника које се често замера другим словенским језицима ретко се у српском налази, скоро никад...”

О српском језику писао је у првој половини 19. века немачки лингвиста као и Фатер десет година доцније и Рудолф Рост 30 година **Еберг (Oeberg)** под иницијалима Е. Ф. Е. (30, стр. 81) такође скоро исто доцније. Нећу више то да понављам. Он закључује: “Српски је сасвим поуздано најмелодичнији од свих словенских језика, богат на вокалима и на благим и снажним тоновима. Они који ову благост српског језика доводе од близине Далмације и Италије заборављају да и источни Срби исто то преимућство уживају. Истина је, додуше, да су дијалекти ових последњих (источних Срба) пуни турцизама, али су то пре изопачења која се лако могу уклонити а да не нашкоде битној структури језика Турске

речи адаптиране у српском језику највећим делом су из ње реципиране именице и глаголи, и могу врло природно да се објасне политичким односима, у којима су Срби вековима стојали према Турцима. Према ученом филологу Јакобу Гриму, извесне туђе ингредијенције су сваком језику од користи па чак и потребне, јер оне служе као средства везе и испуњују многу празнину, па чак не ретко дају тек изразу обојеност и гипкост. Пажња ученог света која је тек од почетка овог века упућена према Србима, због њихових јуначких бојева са Турском, у најновије време је потстакнута и према њиховом језику..." (због народних песама, ЛМК).

Говори онда о појави Вукових песама и каже на стр. 90: "Најбољи доказ који је само он (Вук) могао да пружи о лепоти, богатству и усавршености простог српског дијалекта, то је збирка српских народних песама у три тома, које ипак садрже тек четврти или пети део сличног блага скривеног у брдима те земље."

Много је труда требало док се овај немачки научник, обележен иницијалима, дешифрирао. Напослетку је утврђено да се зове Ернст фон Еберг, и да је био рођен 1837. Дан смрти непознат.

Пруски официр **Ото фон Пирх**, који је 1829. пропутовао кроз Србију и дао дирљив опис пута (31) каже у првом делу, стр. 88: "Српски језик заузима, услед свог благогласја и развоја, међу словенским језицима оно место које италијански заузима међу романским језицима. Као и овај, и српски је погодан за поезију и за певање." - Стр. 270: "Разговор Срба има нечег необично срдачног."

Ото Фердинанд Дубислав фон Пирх, пруски гардијски капетан, рођен је у Бојројиту 1799, а умро у Браслави 1832. (павши са коња). У некрологу писаном од Б. Потена стоји да књига о Србији "описује на заносан начин и истинито земљу Србију и њеног кнеза". Књигу је писао као гардијски поручник.

ХЕЛВАЛД, БЕК, МАУРЕР, ШВАРЦ, ДЕЛБРИК ВЕНДЕЛ

Међу нешто новијим немачким писцима споменућемо најпре два етнографа који су описали Турску у време Руско-

турског рата 1878. (32). То су Хелвалд и Бек. На страни 183/4 своје књиге говоре и о српском језику на овај начин:

“Поетске творевине једног народа битно су условљене језиком, и баш тој околности српске песме делом захваљују њихов изразито истакнут положај у домену словенских језика. Док српски језик не заостаје иза ниједног другог словенског рођака по богатству и јасноћи, он их све премаша у благогласју, поради равномерне расподеле консонаната и наизменичном игром пунијих вокала. Она учесталост консонаната која се тако често пребацује осталим словенским језицима ретко ће се наћи у српском (нека се нпр. упореди српски ветар са вјтр, крило са кшидло или скршидло, пао са падл итд.)

Предео српског језика распростире се преко Србије, турске Србије, Босне, Херцеговине, Црне Горе и Далмације, преко Славоније и источног дела Хрватске.”

Фридрих Антон Хелер фон Хелвалд је био “необично плодан географски, антрополошки и културно историски писац”, “човек многострано обдарен, пун идеја и знатне радне моћи, одличног памћења”, како стоји у његовом некрологу. Рођен у Падови, Италија, 1842, где му је отац био аустријски капетан, и сам је био посвећен том позиву, али га је ускоро напустио да 1871. предузме уредништво тада чувеног часописа “*Иностранство*”. Неко време је служио у нашој “Војној Крајини” и ту упознао наш народ. Умро је 1892.

За Бека нисам могао наћи никакве податке.

Немачки путописац **Франц Маурер** говори 1870. о језику српских граничара: “... Поред тога, тамошњи језик нема страних речи и обичан човек говори га једнако коректно као највећи граматичар; ту, дакле, отпада оно што је код нас главна сметња да се удруже учени и неучени, а то је тешкоћа језика...” (33).

Један немачки путописац из осамдесетих година прошлог века, **Бернард Шварц**, дао је опис Црне Горе, у коме је приличну пажњу посветио српском језику који Црногорци говоре. Он је навео његов развој од Вука и његову прилагодљивост расправљању свих проблема из ма које области људског знања. И онда писац дословце каже: “У том погледу је српски језик далеко измакао многим модерном културном језику.” (34).

Немачки филолог великог гласа **Бертолд Делбрик**, који је дао Упоредну синтаксу свих индогерманских језика, каже баш у њој (35):

“Увођење Славистике у Науку о језику јесте догађај чије последице нису још дуго исцрпљене. Словенски језици, а испред свих српски и руски праве још увек утисак да више живе од својих сопствених средстава него други модерни језици (иако је и у њих доста тога продрло из европејског света претстава било превођењем било подражавањем). Они ће увек бити знатан мајдан за испитиваче језика.”

Бертолд Делбрик је живео од 1842. до 1922. Био је професор у Јени, где је и умро. За његове “синтатичке списе” стоји у самом лексикону (Брокхаус) да су “фундаментални”.

За српски језик је казао један од оснивалаца марксизма Фридрих Енгелс да је “рускоме веома сродан и за западне уши далеко најмузикалнији од свих словенских језика” (цитирано према **Херману Венделу**, 36, стр. 179).

Фридрих Енгелс је живео од 1820. до 1895. Он је редактор “*Комунистичког манифеста*”, после уредник “*Новог Рајнског Листа*”. Саоснивач *Прве Интернационале* и један од њених секретара.

Мало подаље, говорећи о песмама, осврће се и на језик и каже да бугарски језик не може да се мери “по чару звука” са српско-хрватским. Он “не може да искаже архитектонско савршенство хрватских песама, а нарочито не српских...”

И **Херман Вендел**, познати немачки писац и балканолог (рођен у Лотарингији 1884, умро у Паризу око 1930), пишући о свим нашим проблемима, додирнуо је и језик.

Херман Вендел признаје сам да “ниједан алфабет модерних језика није достигао Вукову азбуку и да мелодија писаног језика за који се Вук борио може да конкурише италијанској.” (39а).

ЛЕСКИН, ГЕЗЕМАН, АЈЗНЕР

Сад нешто о савременим немачким писцима, нашег доба. Највећи немачки слависта до Првог светског рата био је **Аугуст Лескин** (од 1840. до 1916), већ од 1876. професор Славистике у Лајпцигу. Он је био одушевљен српским

језиком, и у некрологу поводом његове смрти пише професор Славистике на Бечком универзитету, Хрват **Ватрослав Јагић** у *Архиву за словенску филологију*, чији је он био уредник а главни сауредник Лескин (37): “Лескин је с правом сматрао Српски за најизразитијег претставника словенских језика.”

Још и Јагић, једнако као и Лескин, називају наш језик српским. Тада настаје Југославија одн. Краљевина СХС, и српско име не сме се више само истицати. У најмању руку мора се рећи “српско-хрватски” за оно што је раније као искључиво српско означавано. Но, да се и даље мисли на српски језик показују примери које писци наводе.

Тако нпр. **Герхард Геземан**, највећи немачки слависта између ратова, професор Немачког универзитета у Прагу, који је имао после Првог рата да постане центар славистичких студија за Немце, пише (38):

“Динарац је рођени говорник, који својим народним језиком мајсторски влада. Овај језик пун звука, обигран са четири музикална акцента, лапидаран, граматички и синтатички необично јасан, изразит и сликовит, који располаже моћним богатством речи пуним духовних и стварних нијанса, умеју (Динарци) да употребљавају у свим регистрима племенске и сељачке елоквенције, и то отмено, логично, па ипак са патосом достојанства. Најзнаменитији су јужнодалматински оратори, које наилазимо нпр. у делима **Стефана Митрова Љубише...** Сад се разуме зашто су Динарци баш били народ великих аутодиктата генијалног соја... **Вук Караџић, Доситеј Обрадовић, Петар Петровић Његош, Марко Миљанов** - да би навели само пар најзначајнијих (аутодиктата), који су уопште најзначајнији Србохрвати.” (Читаоци ће сами видети који су Хрвати међу њима!).

Геземан је живео од 1888-1948, увек једнаки поклоник Српства!

Паул Ајзнер, пишући о народним песмама Словена (уз знатан превод тих песама) каже у предговору књиге изашле 1923. (39):

“Највеличанственије добро српско-хрватског народног песништва остаје ипак љубавна песма. Тајна њеног дејства лежи у првом реду у језику. Он је најзвучнији, естетски најсавршенији од свих словенских језика и наречја, то је

Тоскански међу њима. Он је мек без сладуњавости, пун изразитости без оштрине. Уосталом, дијалектске разлике су минималне, тако да се народна песма појављује у језичном руху који је истоветан са најчистијим писаним језиком, или се од њега незнатно разликује. То даје српско-хрватској народној песми једну племенитост речи и израза која је иначе туђа народном песништву.”

КАНЕЦ, КРАУС

Сад ћемо навести два јеврејска писца из Аустро-Угарске, два у свом домену врло значајна писца.

Први је **Феликс Филип Каниц**, рођен у Пешти 1829, умро у Бечу 1904. Његови путописи, нарочито балканских земаља, са обиљем нових података, и данас се цене. О Србији је написао више књига. Из једне од првих и најоригиналнијих (40) преносимо оно што је о српском језику написао.

“Што се тиче мелодичности, српски језик се назива италијанским језиком међу славенским језицима, и то према изјавама најученијих филолога свих народа... Српски језик је потпуно исти на селу и у вароши. Он је слободан од жаргона... Српски језик је богат, у исто време кратак и енергичан, конструкција говора је врло проста; нарочито је погодна за јавне дискусије... Српски језик истиче се својом особеном способношћу формирања, великим богатством свога језичног блага (мноштва израза) и песничким духом, који развија чак обичан сељак у дневном саобраћају, и то мноштвом епитета који су постали типични, симболично употребљених израза, уверавања, жеља, заклетавана и пословица... И Хрвати су, отпре по прилици 35 година, место њиховог народног дијалекта, подигли српски језик на свој пивани језик...”

Други је **Фридрих Самуел Краус**, који је углавном писао у почетку овога века. Родом је из Славонске Пожеге (1859), по струци етнолог, живећи и пишући највише у Бечу, као и Каниц, издао је читав низ књига о животу и обичајима јужнословенских народа. Из једне од њих (41) наводимо шта је казао о српском језику.

“(После битке на Косову пољу) Турци су Балкан само политички, а не и социјално освојили. Један знатан део

Југословена српског племена разбежао се у Далмацију, у Приморје, у Хрватску и Истрију, и на далматинска острва. Тако је постепено порастао један насип против романизирања Далмације и германизовања Хрватске... С друге стране почео је хрватски дијалекат помало да се утапа у српски, који је показивао већу животну снагу и пунији звук, да би се коначно скоро сасвим у њ утопио. Кад се данас говори о хрватско-српском или српско-хрватском језику или литератури, то треба под тим разумети словенски дијалекат српског племена и књижевност састављену у том дијалекту.”

(Затим писац наводи како су српске избеглице “расадили” међу Хрватима епосе о Косову, цару **Лазару**, јунаку **Милошу**, **Рељи Крилатици**, **Старини Новаку**, дјетету **Грујици**, о обима **Косанчићима** и многим другим, релативно највише о “принцу **Марку**” ...).

ПРОКРУСТОВА ПОСТЕЉА ЗА ЈЕЗИК

Скоро читаво stoleће политичке, или богзна чије, потребе су налагале стварање југословенске заједнице, а као најподеснији основ за ту лажну работу узиман је језик. Научно је доказивано да не постоји српски, него српскохрватски језик. У тој заједници Хрвата су увек пристајали на неки “договор”, али чим би га потписали већ би се сутрадан жалили да им је тесан, да је великосрпски и на штету њине “самобитности”. Одмах би започињали доказивање своје посебности на пољу заједничког језика и док би се они из петних жила упињали да од тог заједничког језика направе чисто хрватски који би се одмах, на први поглед, разликовао од српског, ми смо ућуткивани и терани на одрицање. Али што су се више трудили, било творбом речи, било језичким конструкцијама, све више су продирали у сам корен српског језика, тако да је у многим елементима хрватски језик својом “посебношћу и самобитношћу” бивао српскији од српског који се све више европеизирао и губио везу са својим исконом. Кад је на крају лаж пропала, Хрвати су успели да уз територију узму и језик и да га коначно назову хрватским иако им се и даље не разликује од српског.

У том моменту сам се понадао да ћемо бар сад знати шта је само наш српски језик, али са новим политичким потребама за новим народима у изгледу је и настајање и нових језика на српском језичком материјалу, што недвосмислено указује да је ђаво шалу однео и да српски ускоро неће ни постојати, јер је сасвим разумно очекивати у ближој или даљој будућности санџачки, шумадијски, војвођански итд.

Основ за заједништво или поделе, зависно кад шта треба, “језикословци су научно темелили” на постојању различитих дијалеката и наречја. Повлачећи, не државне, него административне границе помеђу република, а не држава, комунисти се нису руководили ни језичким, ни етничким,

ни било каквим природним и нормалним, већ авнојевским или богзна чијим принципима, тако да су Срби растурени у неколике републике, а касније се испоставило државе. Пошто границе нису прилагођене народу, комунистички лингвисти или језикословци су прилагодили народ и његов Језик авнојевским границама. Та Југолингвистика, утемељена на комунистичкој директиви и њиховом научном открићу, протерала је ијекавицу из Србије и прогласила је званичним језиком у остале три републике, а екавицу озваничила као језик Срба и Републике Србије, што је створило истинске животне проблеме бројним Србима у и ван Србије. Тешке последице по Србе су се осетиле одмах, а катастрофалне су стигле на завршетку СФРЈ. Са овим је створен научнојезички основ да се сви који не говоре екавски прогласе за нешто друго, те су се многи Срби у Босни као исконски ијекавци, свом снагом упињали да говоре екавски не би ли се пред собом и околином показали Србима. А далеко тежи проблем имали су Срби из дела Србије који је такође одвајкада био ијекавски а који је авнојевским или ко зна чијим нагодбама припао Србији у којој је екавица призната и проглашена за званични језик. Овом административном лингвистичком уредбом, Држава је практично укинула и поништила све оно што су до тада били Срби на том простору, односно, испоставило се да, или нису Срби, или да говоре туђим (погрешним) језиком. Један од тих несрећника био сам и ја лично, јер сам, не својом кривицом или заслугом, рођен баш у том крају.

Због те уредбе, од првог разреда основне школе носим терет кривице неписменог, лошег и погрешног Србина. У школи сам морао да читам, пишем и причам на екавском, што мени рођеном ијекавцу није било нимало лако и имало је врло тешке и озбиљне последице.

За свако село у Рашкој области екавица је била господски, државни, углавном, туђи језик, јер су тим језиком у нашим селима говорили једино државни људи који повремено дођу неким послом из града, где је у оно време једино била смештена и држава и господа. И књиге које су до нас допирале биле су углавном писане екавицом. а то је био још већи доказ да се ради о господском језику. Јер, кад су сељаци писали књиге! Било ко од нас да каже да пада снег уместо

снијег, био би издигнут на спрдњу као никакв човек, човек који изиграва покондирену тикву. Чак и они које је држава покупила и одвела у Београд у милицију или неки други државни посао, кад би долазили на одсуство или годишњи одмор, па се почну екати, иако им се гледало кроз прсте због њиховог господског посла у Београду, потајно су презирани као људи који су се “ипак пребрзо погосподили”, односно хоће да буду оно што нису, а то је било врло неморално. Једном речју, језичка проблематика дубоко је задирала и у остале области живота. А тек како је грдна и неподношљива екавица изговорена са ијекавском артикулацијом, то је посебна комедија.

А како сам ја онда тек смео за доручак тражити млека, кад никуд из села нисам ни мрднуо, нити сам за такво изражавање имао икаквог животног оправдања. То што учим у школи - то је за оцену и тако могу само пред учитељем да причам. Често би ме заголицило да и ја проговорим господски и српски правилно и ван школе, али ругање које би ме дочекало терало ме да се уздржим. А опет у тој школи сам безброј пута искритикован због свог матерњег језика који није по прописаним школским нормама. Но, муке су настале тек кад сам дорастао до пута у свијет. Нашао сам се у свету чисте и изворне екавице, а плус у времену кад је ијекавица из Србије начисто протерана као нешто назадно, туђе, неправилно, незаконито и све најгоре. Иако сам био добро одшколован, екавица ми постала други матерњи језик, али ијекавица је била дубоко у мени, нисам био довољно издресиран да не мешам или мијешам наречја, па сам се у свакодневном разговору служио са два матерња језика, што је код саговорника изазивало чуђење мојој неписмености, згражање над мојом заосталошћу и сл. А онда обавезно доказивање да нисам ни Босанац ни Црногорац, јер је у Београду већ одавно ијекавица била неспојива са Србином, поготову писменим.

На страну што ме до беснила доводило то што се у Београду ијекавица толерише само Србима из Црне Горе и Босне. Иако су ми корени из околине Дурмитора који је авнојевски смештен у државу Црну Гору, Црногорац не бих био ни за плату, јер бих се осећао као тежак издајник српства, односно себе.

У току целог школовања сам учен, и убеђиван, да говорим српскохрватским језиком који има три различита дијалекта: кајкавски, чакавски и штокавски. Све је то било, “научно” утемељено. И поред нелогичности које су биле очигледне, али поштујући ауторитет “науке”, односно научне истине, ја сам веровао томе, па ми је, кад је политичкоидеолошка лаж пукла и дошло до деобе на посебне и различите народе, изгледало да су Срби и на том пољу прошли лоше. Хрватима су припала сва три дијалекта, и кајкавски и чакавски и велики део штокавског, а Срби су остатак штокавштине морали да поделе са тек изникла два народа. И у овој подели смо се задовољили само екавицом, препуштајући огромне просторе ијекавице Бошњацима и Црногорцима, тако да велики број Срба остаде и без територије и без свог матерњег језика.

СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ

СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ

Портрет песника у младости

Ранко ЈОВОВИЋ

Ранко ЈОВОВИЋ је рођен 1941. године у Косићу код Даниловграда.

Објавио је књиге поезије: *Гвоздена шума, Јемство, Додир таме, Дивљи плач, Пса ми, Дружење са Сократом, Земља за укуп, Гомилање страха, Пољубац за Ану Ахматову, Црњански, Пагани пред распећем, Нека ми ништа не буде опроштено, Шта је човјек без подвига Господе, Мрачни хљоб, Доба дивљања, 33 пјесме о слави и пропадању.*

Награде: “Марко Миљанов”, “Лаза Костић”, “Раде Драинац”, “Ристо Ратковић”, “Радоје Домановић”, Награда ослобођења Даниловграда “9. децембар” и др.

Био је дуго година уредник “Стварања”.

ДИВЉИ ПЛАЧ

Поздрављамо дивље песнике света!
Сунце, ваздух, пастира, ђавола, анђела,
Козу, овцу, коња, орла, свраку -
Бога над и у њима.
Поздрављамо светлост заслепљујућу
Што попут вечног струји наниже,
Поздрављамо уру кад хорде брђана
Улетеше у овај град
Кад натераше бронзаног лажибога
На капији градској -
Да по божански извеже:
Градители, здраво!
Поздрављам вас, о дивљи песници
Бодеже, оклопе, седланике,
Бичеве, топузе, боксере, дреноваче,
Мисли ваше завереничке, сенке хитре -
Сав тај природан материјал
Одискон Освајача
Нарочито поздрављам.
И чекиће ваше тешке, еластичне -
И крижеве и ексеру чекића
Поздрављам.
Бесне мађије на вашим челима
Пред којим проплакаше градски урођеници
Поздрављам криком новорођеног дивљана.
Са дна овог шупљег дна
Где човек и нешто живе удружени
Где човек и ништа рат воде -
Поздрављам дивљи плач
Разветних, облачних, тавних.

СПАСИ БОЖЕ

1

Спаси Боже мој разум
Раздробљен, нападнут безданима,
Без очију, срца, без свјетлости,
Сакат, зао, најмрачнији -
Мој разум ошинут хиљадама јачих,
Убојитијих, подлијих, још црњих -
Спаси Боже моје мучење
Мој пут на земљи
Мој сан о земљи
Моју стабљику повијену над земљом,
Спаси Господе мој сироти разум
И разум мојих пријатеља
И разум мојих непријатеља помилуј,
Дај нам дажд
Да оперемо лице, пол и тијело
Пусти ваздух
Пусти Господе чисто дисање међу нама -
Не дај да ова Земља страда.

2

Спаси Боже моје сузе
Сузе жалоснице
Сузе радоснице
Сузе грешнице
Сузе крвавице
Сузе усамљене

Спаси Боже наше сузе
Кукавице.
Спаси Свемогући мој изгубљени народ
Не дај очају
Спаси очајног, изгубљеног
Да не залаје
Да не загрокће -
Гледај Благии ове суре свиње
Око нас, међу нама, над нама
И таква су наша браћа
Врати сузу у њихове очи.

3

Сачувај Боже моје груди
Пуне горког садржаја,
А одбрани од опште среће и истине,
(Добар је и овај сумрак стогодишњи)
Ове суморне грађевине, суморне народе,
Суморну слободу
Заштити -
Смутно је, али сачувај и смутно.
Нека стијена и Орао и даље круже
И стријељају
И трава нека лети
И нека камен једнако суди о нама -
Али Господе заштити тако и старицу моју
И кравицу у пољу, ведро млијека, покислу чељад,
Кокоши, раж и пшеницу -
Моју тужну истину
Господе очувај.
(1984)

РАСПЕЋЕ

Касапница је ово,
Каква поезија,
Какав Кафка и његове дјетињарије,
Орвел је творац најљепших бајки.
Ја сам рођен да рађам и рушим
Оштар зрак Суре планине.
Једем ја полицијске системе,
Једу они мене.
Вјечни смрад живота,
Баруштине свјетске
Испијам као нектар.
Ждерем живо коље,
Живу чељад,
Ждеру и они мене.
Злочини нада мношом,
Над нама,
Над дјецом залуталом у овај свијет,
Права су мелодрама
Једног дана кад нам се Погледи Укрсте.
Бацио сам око на један ружни народић
Који се зори својим подлостима,
А ружне смо хранили хљебом,
Учили разним вјештинама,
Књизи и љубави.
Со им открили,
Васпитавали их да не буду марва.
Која вајда -
Ено их арлаучу
Луди антихристи,
Колац љубе.
Ово је земља за укуп
И сваку несрећу -
Поскитао се наш крвави соко.

ЉУБАВ

Та Љиља Брик. То чудо од жене
Вољела је и мене.
Љиљан, Љиљана, Љиља -
Тако се чедом звала
Вољела је два брата близанца
Два црна кристала.
Паметнија, љепша од мене
Нестварнија од Русије -
Није љубила моје руке
Грлила је муке моје Поезије.
Свака част Русији - има, има
Има Кијевску Лавру, брезе, Љермонтова...
Има намјере поштене
Али шта ће Русији Љиљин гроб без мене.
Путовао сам много и дуго.
Био најгори. Дружио се са најгорим свијетом
Али последије љубави са Љиљом
Постао сам дјететом.
Разумије ме Ахматова
Волим је и данас -
Њу сам пропатио логорашки
У зао час...
Али Љиљану у гријеху и кајању
Зато смо данас и ја и Русија
У жалосном стању.

Подгорица, субота 5. децембар 1992.

ШТА ЈЕ ЧОВЈЕК БЕЗ ПОДВИГА ГОСПОДЕ

Мало је Старих Црногораца на свијету
Уопште мало је Рођених Срба
Остало је распршено у збјеговима
По периферијама великих градова
Продају, нуде част, цигарете, помаде
Пертле и свакојакe ђинђуве
А понеки и црну, турску траву
Звану куга.

У Горском вијенцу још крваре, зборе и творе
Косовски прваци и премудри Божји Свештеници.

Старих Грка и нема
До у Илијади
Можда у Хелдерлиновим усјевима-виноградима.

Руси - чувени Царски народ
Људи од Часте и Оружја
Пјесници у сваком подухвату
Пјесници и у злочину
Још пламте само у пламену Толстоја и Достојевског.

Што рећи о Енглеzима
Да нема Шекспира, не би се ништа знало
О њиховој уклетој величини -
Била би то једна бивша Империја
Страх и трепет
За ионако понижене афричке народе-племена.

Зар потонуше умни, ал силовити Пруси
Гетеова и Ничеова наука још нас сјећа
На младост Човјечанстава
На обнову Античке Љепоте,
Данас, њемачки Дух је - Крв економије.

Самурај би био спрдња
Или убица из ниских побуда.

Кинези, који су измислили Слободу и Звијезде
Барут и Јапанце
Прије но је гранула Зора и стишала се Тама
Ено су се преобразили у мраве.

Французи,
Некако постојанији и духовнији -
Тај Галски сој још траје,
Али и они су били.

Нема више Старих народа
Постоји само Њихова Поезија о Њима
И нема наде да ће се поново Родити
Једном Рођени.

ЗЛОЧИН ЈЕ НАШЕ ИМЕ И ДУША ЈЕ НАША ЗЛОЧИН ЗЛОЧИН ЈЕ НАШ БОГ

Ми нијесмо пријатељи. Ни себи.
Ми смо рођени непријатељи
Свега што је људско
Ако људског игдје има.
Ми смо домовина, гнијездо, легло непријатеља
Ми смо мржња, похлепа, убиство,
Злочин је наша душевност, Бог и повјетарац
Пољубац, дијете у наручју.
Пропиштала је земља натопљена крвљу невиних жртава

А ми се сладимо њеним мукама
Све је то за нас свадба и пијанство,
Наши ратни злочини су ситница
Према нашем свакодневном послу
Мало је,
Ако их уопште има
Злочина на овом свијету
Који нијесу наших руку дјело.
Американци Европљани - Њихова недјела која нијесу без
одјека

За нас су дјечја посла, аматеризам,
Њихови логори, поробљавања, масакри нејаких народа
Ластина су гњездашца. Сузица на хумки -
Они су то, могло би се рећи, чак устврдити
Чинили из љубави, просто васпитно.
Слободни Американци
Својом су слободном заставом
Завили пола Човјечанства у црно

Али све за бољитак голоруких, ропских душа,
Па и кад је нека неразумна дружина-држава
То и злочином извикала
Кад су наши дуго прикривани злочини откривени
(Ми их нијесмо прикривали. Ми смо се поносили
њима.)
Све је засјенила слава наших монументалних
злочинстава.

Балкан прослављен људождерима
Задивили смо својим људождерством
Куд ћеш већег признања,
То је више од злочина. Страшније од Богоубиства.
Ми смо да се све затре
Све што Божји и Људски Суд слуша.
Ми смо да се Закони на земљи
Једнако и на Небу
ОЗЛОЧИНЕ.
Злочин је просвјетљење.

И ако икаква Сила Богом подупрта сања
Да нас може одучити од Зла
Грдно се вара -
Злочин је наш Бог.
Наше су цркве тамнице
Наши монаси тамничари
Наше владике кржави барјактари.
Наше су градови контејнери
Из којих се циједи крв и шири смрад.
Наше су школе школе мржње
А наши учитељи једнооки антихристи
Нашом вољом је уништена свака нада.
Ми смо бацили усијаног монструма на Хирошиму
И тако Јапанце научили искрености.
У Јасеновцу смо поклали на стотине хиљада Нас,
Аушвиц је наше ремек-дјело.
И нема Раја који се може сакрити од нашег Пакла
Нити Пакла који ће издржати на нашим мукама.

У злочину рођени и рађани вјековима
 Злочином се поздрављамо, љубимо и крстимо
 Злочин је наш Бог

Ми Срби.

Подгорица, 9. јул 1990.

СУЗЕ МОГ ОЦА

Кад је принц-краљ
 Петар Други
 Излебетао преко радија
 Оно што му је издиктирао
 Пијани лисац Черчил
 Да војска у Отаџбини приђе
 Шумском маршалу...
 Мој Отац је (Причала ми Мајка.)
 Пролио сузе.

Кад је Велики Краљ Александар
 Усмрћен у Марсељу
 Мој Отац је слушајући звона
 Оближње цркве Светог Ђорђа,
 Пред одјељењем ђака
 Пролио сузе.
 (Причао ми је његов ученик
 Данас старац
 Бивши комуниста Вујошевић.)

Плакање у мојој породици не престаје
 Преноси се с кољена на кољено
 Мада нико не подноси лакше погибије
 Вјероломства и илузије
 Него они који вјерно служе
 Богу и Отаџбини.

*Милош Јововић,
 пјесников отац,
 професор српског језика и
 књижевности, погинуо у
 одступници 1945,
 за Краља и Отаџбину*

БЕЛЕТРИСТИКА

БЕЛЕТРИСТИКА

Непознати XIV в.
ИСПОВЕДНА МОЛИТВА

Горан ПЕТРОВИЋ

Вишња КОСОВИЋ

Влајко ЋУЛАФИЋ

Борис ЈОВАНОВИЋ

Миодраг ЋУПИЋ

Милица КРАЉ

Мирјана СОКОЛОВИЋ

Петар КОЧИЋ

НЕПОЗНАТИ (друга половина XIV в.)

ИСПОВЕДНА МОЛИТВА

1
О мене грешному,
уви мене грешному,
горе мене грешному,
љуте мене грешному.

Погибох ва гресех мојих,
како ми се дети с грехи мојими,
не губи ме, Господи, с грехи мојими,
и не погуби ме с безакони мојими.

Велици и мнози по истине
моји греси и моја безаконија
тисушта тисуштами и тми тмами
пред тобоју, Господи,
по все дни и по все ношти
и по все часи сгреших ти, Господи,
прости ме.

Избави ме, Господи,
горкија, љутија, злија
и напраснија смрти
и некраснија.

Даруј ми, Господи,
слзи покајанија,
слзи покајанија,
слзи умиљенија.

Даруј ми, Господи,
смрт и кончину благу
с покајанијем и са слзама
и са причаштенијем светих божествених
и пречистих Христових тајин
са исповеданијем чистим.

Сгреших, Господи,
прости ме за име твоје светоје,
Господи,
прости ме јелика ти сгреших
ва все дни живота мојега
и по все ношти и по все часи
јелико от јуности мојеја
и до старости.

2

А се сут греси моји:
љубодејаније, прељубодејаније,
блуд, нечистота,
растљеније тела,
раждеженије плоти,
истецаније похоти скврније
на јаве и ва сне.

Сгреших, Господи, прости ме.

3

А се сут греси моји:
среброљубије, златољубије,
сластољубије, славољубије,
самољубије, санољубије,
мирољубије, платољубије

Сгреших ти, Господи, прости ме.

4

А се сут греси моји:
многословије, љубословије,
празнословије, скврнословије,
лажесловије, смехословије,
блудословије, срамословије,
бујесловије, сујесловије,
баснословије, спротивословије,
злословије.

Сгреших, Господи, прости ме.

5

А се сут греси моји:
лихоимство, маздоимство,
посулоимство, резеоимство,
чужеимство,
опалство и окајанство,
насилство, кривосудство,
упремство, уноровство,
напрасанство, непокорство,
лакомство, претебство,
ласкрдство, неситство,
пијанство,
нечуство, неверство,
високоумство,
светокраденије,
суровство, презорство,
лицемерство, пронирство,
лукавство, збојство,
извитство,
неумство, непоставство,
недостојимство

Стреших ти, Господи, прости ме.

6

А се сут греси моји:
објаденије,
упиваније, блваније,
тајнојаденије
и оклеветаније, оглаголаније,
осужденије, киченије,
злонравије, злопомненије,
злосрдије, жестосрдије,
немилосрдије,
шетаније, шептаније,
роптаније,
хуљеније, кобеније,
униније, безчиније,
мненије, преније,
таштесловије,
непослушаније,
самоправљеније,
неисправљеније молитви,

небреженије о својој души,
небреженије о својем спасенију,
небреженије о Божијим деле,
небреженије о црковном пенију,
небреженије о келејној молитве,
небреженије мнишскога правила,
небреженије манастирскога општаго житија.

Сгреших ти, Господи, прости ме.

7

А се сут греси моји:
завист, ненавист,
ревност, јарост,
скупост, леност,
слабост, љутост,
бујест,
уност, празност,
гордост,
дрзост, мрзост,
горест,
острожелчије, наглодушије,
сверепство,
злокозанство, злоимство,
ругатељство,
питљивство, стрпотљивство,
плењеније, помраченије,
превраштеније, развраштеније,
пареније, сложеније,
смех, клич, плишт,
гнев, свар, бој,
татба, лажа, свада,
обада, обида, вражда,
многосаније,
ризноје украшеније,
скврних мислеј приманије,
посведневноје паденије
ва сне и ва јаве,
саблажњеније,
искушеније.

8

Многажди недостојин си входил јесам
ва светују црков и ва свети олтар,
многажди недостојин си целовал јесам
светоје јевангелије и светија икони
и часни крст и мошти светих,
многажди недостојин си јал јесми
светуја дору и хлеб светуја
Богородицу иже от Панагија,
многажди недостојин си причастах се
светих и божаствених
пречистих тајин Христових,
многажди крошку уронил јесам
Богородицу светаја хлебца
или дори или проскури,
многажди клет се и ротил се јесам на криве,
многажди ва клетву впадох,
многажди клетву преступих,
многажди многих поклепал јесам,
многажди у многих запрел јесам
чужего именија,
многажди намета лишил јесам
мита или најима или мазди јего,
многажди у многих посули и мазди
взимал јесам,
многажди многих лајал јесам,
многажди многих укорил јесам,
многажди многих похулил јесам,
многажди многих злословил јесам,
многажди многих саблазнил јесам,
многажди многих оскрбил јесам,
многажди многих клет јесам,
многажди многих бил јесам и до крове
а са всеми тиме не простил се јесам,
многажди осезах и зрех
смраднија тајнија детороднија уди моја,
многажди на жену или девицу
или на отроча красно вазирах
с помишљенијем и са желанијем плотским,
многажди многих обидел јесам,
или оклеветал,
многажди многих осудил јесам,
многажди облених се встати
на келејнују молитву

и црковноје сборноје пеније
на полуноштницу и на утрнују и ка молебен
или к часом и к литургији
и к вечерњи и к нефимону.

9

Не исправил ти јесам, Господи,
покајанија и исповеданија на земљи сеј,
ва все дни живота мојего,
не исправил ти јесам, Господи,
а в чрноризцех обета мнишскаго житија
и великаго светаго образа скитническаго,
и не исправил јесам, Господи,
отцем својим духовним ва покајанији
и ва исповеданији и ва опитемијах,
и не исправил јесам, Господи,
поста, поклонов молитви
и всакија не створил јесам опитемији
и всегда стварил јесам дело Божије
с небреженијем.

10

Господи, сија все сгреших,
сија все исповедују,
сих все кају се,
сих всех прости ме.

Господи,
прости ме, Господи,
прости ме,
јелико помњу, Господи, сгреших,
прости ме.

Господи,
помилуј ме недостојнаго,
очисти ме, спаси ме грешнаго,
окајанаго, скврнаго,
нечистаго, недостојнаго
и безаконаго, безумнаго,
неразумнаго, неистовнаго,
злонравнаго, злокознанаго,
злообразнаго, злопомниаго,
злопитљиваго, злосрдаго,

злодејиваго,
љубодејиваго,
некључимаго, непоставнаго,
свраштенаго, развраштенаго,
осуђенаго, падшаго,
слабаго, унилаго,
лењиваго, нетрпељиваго,
сонљиваго,
непослушљиваго, небрежљиваго,
нечистиваго, непокорљиваго,
ластиваго, роптиваго,
стрпотљиваго, гневљиваго,
гордељиваго, зависљиваго,
лукаваго, бестуднаго,
безроднаго, бесчинаго,
лицемернаго, јароснаго,
страстнаго, напраснаго,
помраченаго, отемњенаго,
окајанаго и ожесточалаго,
нечувствнаго, нечловечнаго,
непотребнаго,
вредноумнаго, сујеумнаго,
сујетнаго, суроваго,
сверепаго ругатеља,
досадитеља постиднаго,
мрзкаго, скареднаго,
гнуснаго, грубаго,
глупаго, глухаго,
худаго, беднаго,
немоштнаго, смертнаго,
тленаго раба својего
вредољубца, бљудољубца,
плтољубца, смехољубца,
славољубца, сластољубца,
похотољубца.

11

Уви мене,
како хошту от врага избити
грехољубив си!
Господи, сгреших, прости ме,
прими ме, Господи, кајуштаго се
и помилуј ме, Боже,

милостив буди мене грешному
и помилуј ме, Боже,
очисти мене грешнаго и помилуј ме,
саздави мене и помилуј ме,
бесчисла сгреших, Господи, прости мене.
Исповедају ти се, Господи,
Боже небеси и земљи.

Все јаже сут тајнаја срдца мојега
јелико отречено светими књигама
и јелико отречено ва светом крштенији
и јелико ва постриганији обета мнишскога
а того всего јесам неисправил,
а в том јесам ва всем слагал и преступил.

12

Јелико сгреших —
паче числа песка морскога,
прости мене, Господи.

Јелико ти сгреших
ва все дни живота мојега
и јелико ва нињешни дан
и ва сију ношт и ва си час.

И всегда без числа сгреших
душеју и телом,
сном и леностију,
омраченијем бесовским,
ва помислех нечистих
и ва забитији ума.

Сгреших срцем и всеми чувсти,
слухом, видом, словом и делом
и помишљенијем, вољеју и невољеју.

Нест бо того греха јегоже не створих,
но о все кају се,
прости мене, Господи, и благослови.

Иако се ради несумњиво о једној од најљепших творевина српског језика, ова се пјесма никада није нашла ни у једној српској читанци, нити у било каквом школском програму. Да није *Антологије Миодрага Павловића*, о њој се код нас готово не би ни знало, или би знали само ријетки. Међутим, чувени хрватски лингвиста **Радослав Катичић** о њој је својевремено (1957) објавио изванредну студију. (И та чињеница, свакако, много казује о нама.)

У поменутој Павловићевој *Антологији*, ово је не само најдужа пјесма, него - последице пјесама **Ј. Дучића** и **В. Попе** - она заузима највише простора у тој књизи, и осим **Силуановог Слова о Св. Сави**, једина је објављена у изворном језичком облику. Пропраћена је и обимним рјечником који је урадио **Ђорђе Трифуновић**. Павловић је истиче као “изузетан текст”, “необичног песничког и реторског замаха”, “језичког богатства и стваралачког језичког напона”.

Посебно мјесто даје јој и проф. **Јован Деретић** у својој *Историји српске књижевности*, оцјењујући је као “један од најснажнијих песничких састава читаве наше старе књижевности”.

МАЛО И ВЕЛИКО

Незнатно је зрно песка. Али, када се зрно на жалу налази, где човек може да се подсети како је то бити дете, оно наједном велико постаје. Чини се да читава грађевина живота ни за трен не би могла да опстане – ако би море баш то зрнце детињства испрало из нашег сећања.

Мала је, сићушна, и семенка жалфије, мајорана, нане или лаванде. Али, када се овај заметак живота у струк развије, а тај стручак у мирис који се не заборавља, онда и најмања семенка знатна постаје.

Не, није много већи ни напрстак. Тачније речено, неугледан је. Али, када замислимо да у њега стаје јагодица прста везиле, оне жене што концем шара јастучницу за прву брачну ноћ, порубљује пешкир за крштење или уплиће слова на заветној плаштаници, онда и тај обичан напрстак постаје веома велики.

Морало би да се пажљиво измерава и дуго рачуна да ли је медаљон уопште већи од напрстка. У сваком случају, и медаљон је наоко мали. Али, када је у њему затворена сличица вољене особе, па чак и када је празан, медаљон може да буде огроман, јер у њега стаје нечија љубав или нечије одсуство љубави. А ту пуноћу или празнину није могуће сабрати, ма колико пажљиво, уздуж и попреко мерили, па рачунали.

Нема сумње, мастионица јесте нешто већа од медаљона, мада и њу сврставамо у мале ствари. Ипак, када имамо на уму колико се од једне навршене мастионице може написати речи и шта те речи могу другоме значити, онда можемо рећи да се и у најмањој мастионици мрешка читав свемир, само га у песму или у причу ваља уобличити.

Заструг може бити и већи и мањи. У онај мањи стаје осредња удланица, у онај већи тек неколико шака соли. Опет, био он мањи или већи, заструг је мали. Али, када немамо соли ни за прстохват, када немамо и све друго што со подразумева,

тада видимо колико је и најмањи заструг заправо био велики.

Крај заструга обично стоји тањир. Још ако је заједнички, тај тањир је увек мали. Међутим, од заједничког тањира тешко да иједан други суд може бити већи. У њему је садржано све што нам треба, само је неопходно знати да постоји она тачка где се глад и ситост додирују. Нема много већих ствари на свету од проналажења ове мере: знати колико је довољно, знати са другим поделити... Зато је и најмањи заједнички тањир веома, веома велики.

На софри, на трпези, на столу, може бити и много кухињске соли и много тањира и много здела и много чинија, и сваковрсних ђаконија ту и тамо распоређених, па опет, сваки такав сто је тужно пуст ако за њим није мноштво укућана. И најмањи сто је велик када за њега седну и бака и деда, и родитељи којима су ови први били родитељи, и млади који су неким унуци, а неке синови и кћери. У томе је величина софре, трпезе или стола. У томе да једни другима додајемо тањире, зделе и чиније, да једни друге понудимо, не марећи колико ће за нас саме да остане.

Ни шкриња, која се негде зове сандук, па ни ормар, онај двокрилни, нису ствари баш превелике. Постоји онај час, постоји онај трен, када тамо ни шиваћа игла више не може да стане. И тада смо склони да говоримо како су нам и ове ствари мале, недовољне. Али, када би се сетили да су тамо и делови девојачке спреме, и фотографије, и ордење, и тапије, када бисмо се сетили и разабрали значење сваког од тих давних предмета, знали бисмо колико су све шкриње и сви ормари велики, превелики.

Временом, у кућама се накупи превише ствари. Неке од њих користимо сваког дана, на сврху неких смо потпуно заборавили. Кућа може да буде мала и може да буде тесна, али све док неко други у њу долази, све док има оних који би радо њен праг прекорачили и најмања кућа је велика као краљевска палата, као царски двори.

А тек лађа? Гледаш је у оноликом мору. Чини ти се малешном. Питаш се, како ли уопште опстојава на силној пучини? Питаш се и питаш, па се онда досетиш да је лађа само споља таква. Изнутра је много већа, јер нечију радозналост и жељу за сазнањем превози, јер се лађама размењују људска

добра, јер се у сваком бродском спремишту крије макар једна, случајно запала коштица, која ће хиљадама километара даље, стотинама векова даље, десетинама генерација даље, сасвим сигурно негде далеко – да се прими, да се развије у дрво, можда и у шуму, која пружа хлад већи од највеће лађе која је икада игде саграђена.

Шта рећи за храм? Можеш једну келију, једну саборну цркву, једну катедралу, једну богомољу, како се већ где различито зове, можеш једну такву грађевину и до неба да узвисиш, може она бити таква да у њу на једвите јаде један човек ступи или може бити таква да читав град олако окупи, па опет је свака већа изнутра него споља. Унутра, и у најмањој богомољи, можеш да осетиш колики си, незнатан, колико би требало да будеш мање узохољен. У томе је величина једне цркве, не у размерама, не у дужини главног брода, ширини куполе или докле звоник може да домаши.

О тргу - кратко. Велики трг није велик по томе колико људи може да се мимоиђе и да се при томе не додирне; велики трг није велик ако човек поред човека може само ћутке да прође. И мали и велики трг је заиста велик – ако има људи који ће на њему да застану, да назову макар “добар дан” или да питају за здравље онога ко им у сусрет долази.

Па, самим тим је јасно, ни град није нарочито велик ако има пуно великих тргова. Град је велик ако има и оне веома уске улице у којима ће пролазник да пропусти и суграђанина и странца. Понављам, у којима ће да пропусти и суграђанина и странца, а не само првог или другог.

Дабогме, о величини једне земље може да се суди само по њеним људима. Људскост даје димензију свему, без људскости је свака друга мера, па нека је и најмања и највећа, тек пука мерна јединица.

И тако, на свету има много ствари које се чине малим, а у суштини су велике, као што има и оних које би да нам се прикажу великим, али од малог баш ничим нису одмакле. Какав је однос није лако докучити. И ништа од овог не бих вечерас ни покушавао, да не постоји нешто што својом величином превазилази незнатност каквом нам се чини... Све што сам набројао и много тога више стаје само у књигу. Књига је најмања, а највећа ствар на свету.

Овим речима отварам Сајам књига у Херцег-Новом. У књигама потражите земљу и град, трг и храм, лађу и кућу, шкрињу и трпезу, заједнички тањир и прстохват соли, мастионицу и медаљон, напрстак и семенку биља. У књигама потражите зрно песка. Да би човек био већи – мање се не може учинити.

У Херцег-Новом, 21. јула 2006.

МРКОЈЕВО НОВО ЛЕДЕНО ДОБА

Хммм..., аууу..., Манитов Ићо, свака му је ка Његошева.

Живот је напросто отимање и хватање, и од себе, и од других. Кад се нешто отме онда се и хвата. У отимању и хватању је и нада и спас...

Ма какав Платон, ко ће још о њему. Он ником није сашио ни гаће, а многи би да се њега хватају. Он, кукавац хватао се само за идеју.

А наш Мркоје, из Завале Доње, није нажуљао табане тумарајући за вјековном мудрошћу: Ниједну идеју не треба слиједити, нити обувен, нити бос. Идеју треба узјахати.

Па опкорачио Мркоје идеју (не знамо чију, није ни важно). Сви гледају како пуст језди, широких рамена и уска погледа. Мркоје, у брзини, онако с висине, сад пишне на претке, сад на потомке. Савременицима, стилски се плази, али онако увијек из близа. У јахаћем заносу отео се самоме себи, па га свуд има, јер га нигдје нема.

Магди Мојашевој из Завале Горње, отела се клетва из набреклих прса, кад је стрекла од Мркоја, уплашила се за још нерођене, а већ попишане: Мркоје, дабогда се расточио у своме имену, па те не било у твојем језику, к`о што те сад нема при самом себи!

Клетва је промрзла ријеч којој су забранили да пјева.

Манитов Ићо шеретски звиждуће: Ускоро ће ново Ледено доба.

Влајко ТУЛАФИЋ

НЕДОУМИЦЕ

У недоумици сам, сталној, годинама:
колико ме има у мојим пјесмама?

Чему све оно што пишем, док патим,
па у све посумњам, и спаљујем, затим?

И чему ово што бих да потраје
тима што га туђем пламену предајем?

ДВА ПРОСЈАКА

У једној улици у центру велеграда,
И по љетњој жеги и кад сунце пада,

Свакога дана - од јутра до мрака,
Као два пања, сједе два просјака.

И не поздравише се, ево, још ниједном,
Мада сваког јутра дођу истовремено.

Гледају се, само, љубоморно, крадом,
Док годишња доба врте се над градом.

А кад један од њих буде свега лишен
(Престане да проси, престане да дише),

Хоће л` заплакати ил` се смјешкат ти` о
Онај што и даље буде долазио?

ДРВО НА ПРОПЛАНКУ

Изнад куће, на малом пропланку,
Младику сам засадио, танку.

Свако јутро обилазим, прво,
И заливам то борово дрво.

Поткресујем гране змијуљасте,
Гледам: ковчег, мој будући, расте.

Из прикрајка мјерим - напредује...
И већ одјек сјекире, туп, чујем.

То ја лежим а рука тесара,
На пропланку смолов бор обара.

Борис ЈОВАНОВИЋ

КАПИ

(Из истоимене недавно објављене збирке)

Покушаваш, не иде.
Нико не вјерује ни једне једине ријечи.
Ни о бродовима који тону.
Ни о возовима који се сурвавају.
Ни о дјечи која кољу.
Ни о псима који говоре.
Не вјерују ти да постоје дубровачки голубови и которске
мачке.
Ни да је море слано.
Ни да нико није корачао мјесецом
Кад им причаш о бурету и Диогену само се поспрдно
погледују.
Одавно те на улици заобилазе.
Узалуд вичеш да је ђаво дошао по своје.
Кад им поменеш ђавола, опсују ти Бога.

Главоња сједи на бријегу и смије се сумануто.
Свијет је, каже, смијешно шарен за његов укус.
Кад су га питали какав свијет би га узбиљио, главоња се
узјогунио:
– Ја сам се родио да се спрдам са свијетом, а не свијет са
мном!

Само су на једно мислили: како да дограбе зору и потегну
хладне ножеве.

Већ их је видио у лудом ковитлацу прекланих гркљана.

Сад мерачи њихове братске чутуре.

Што је мање мастила у мастионици, то је мање крви у
венама.

Да је то знао, рјеђе би за пером посезао.

Да му је неко рекао, не би жудио да замастиља тачку на
крају.

Слабо је гледао сунца и мјесеца, журио је кући као да ће му
слова побјећи.

Писао је на тавану, свађајући се с гугуткама.

Кад је окончачо писанију, нашли су мастионицу пуну крви, а
од њега ни трага ни гласа.

Осим раздешених слова која су бацили у ватру.

Неко је на размеђи свјетова запалио свијећу.

Под тим пламеном исписане су ове ријечи.

Онај који их пише зна да ће се свијећа потрошити, да ће се
потрошити и он и онај који чита.

Свијећа се не пали за вријеме, него за вјечност, као што се
прича не прича за трошак, него за трајање.

Дакле, приче су бесмртне као и душе.

Или: и приче имају душу.

Миодраг ЋУПИЋ

РИБА

Све је вода, мили мој. Вјечно жива вода. Она, је у нама и око нас. А и у атмосфери, васиони, космосу. Лажу да је без боје, мириса и укуса. Хидрини простори организма испуњени су водом више од седамдесет одсто процената. А постоје плазматске и ванћелијске воде. Постоје и друге воде у нама о којима не смијем да ти причам. Забрањени су ми моји сународници... Који, питаш. Е, то ти нећу рећи. Није прилика. И није мјесто. Кад дођеш у мој завичај, онда можемо...

Што може бити љепше од извора који гргољи на изворишту? Од коловрата у бистрој планинској ријечи или језеру? Од вртлога у мору? Или од љетног, пљуска који ви сувоземци посебно волите? Да не помињем рибе које се љубе у дну планинског потока, на мјесечини. Памтиш ли јесење кише које данима и недјељама бобоње по твоме крову а од којих јечи планина? Мутне потоке који се ваљају вододеринама? Жестоке млазеве олујног невремена који спирају сву прљавштину земље и неба? Господње кише које пљуште васељеном? Ја их чујем, мили мој. И осјећам. И проосјећам. А ви? Ћутите!

Што је суза драге него вода? Туга у нама осим влажног стања које нас плави? Шта радост винопија и испичутура до ли сан мокре браће? Шта јутарња роса, градоносни облак, први снијег, свјетлуцави бијели покривач неголи проста, освједочена, свеприсутна и општепризната ха два о? Смијеш се, мили мој? Смиј се, смиј, али пресјешће ти смијех кад се расрде воде које ви сувоземци трујете, покушавајући да их обезвриједите. Видјећете кад загрме из дубина и кад оперу прљавштину која се све теже подноси. Или кад љуљне нови потоп, па ти послије тражи своју барку. Матрак, мили! Ње више неће бити. Призвао се памети Свевишњи, наш добри отац Боле.

Правиш се алав и невјешт, а знам да си наш човјек. Рођен у нашем знаку. Писао си у једној својој књизи о водама разголићеним као твој сан. О њиховим пространствима, азуру или мастиљаво црној боји, о шуму који надире из дубина а бива све јачи, о струји која расте чудовишном брзином, о кориту избразданом хиљадама опречних струја, о води која се окреће у безбројним циновским вртлозима, о грмљавини бездана и простору који се црни (све ће нам бити напосљетку црно), о посљедњој мисли да је величанствено умријети као да у сну падаш с неког високог воденог бријега или врха... О пифки пуфки, о шутки званој Златовода. О овоме-ономе. Овамте-онамте, тудер и никудер... Опрости, мили. Брбљам којешта. Заморио си ме причом. Да, да. Ти мене а не ја тебе. То је просто и израчунато.

Питаш, како то сувоземци? Онако како јесте - ви и ми. А ако хоћеш, може и обрнуто, јер је све почело од нас. Све се зачело у нашем станишту... Питаш, којем? Па, ти знаш. Моје станиште су воде. Боље речено - дно океана... Кажеш, љуљам се у столици! Па да, овдје сам привремено. У предаху између два рођења. А што ме питаш јесам ли рођен у знаку рибе, одговарам ти: нијесам, то је твој знак. Јер, како неко може бити рођен у знаку рибе кад је он сам - риба? Капираш, мили мој?

Све је, дакле, вода. Вјечно жива вода. Она је у нама и око нас. Али и ми у њој: ти, звијер, камен, травка, дрво, врх планине, васиона. Питање је тренутка кад ће она постати наше трајно пребивалиште. Кад ће склопити круг изнад нас.

Збогом, не тражи ме више у овој љуљашци. Ја ћу да се бућнем чим испариш, јер ти си вода која испарава. Потражи ме у предаху између два нова бућкања.

Милица КРАЉ

ЦВЕТ ХРИСТОВОГ ВЕНЦА

Чврсто док не побели длан
у руци стежем жилет.
Засецајући сан
засецајући свет.

Засецајући свет
Из вене кључа крв.
Посекох ли то цвет!
Пресекох ружин трн!

На пола пресечен трн,
на пола пресечен цвет.
Моја је песма крв.
Моја је вена цвет.

Моја је вена цвет
пред груба стопала пао.
Залудно започет лет
круг сна тек обасјао.

У руци стежем жилет
за вену што песмом цвета.
Време за преокрет
између мене и света.

БЛАГОСЛОВ

Благослов за со, име, крсну славу.
Благослов за праг, дувар, мртву главу.

Благослов за трмку, гнездо и огњиште,
Плавичасти мелем ранама што тиште.

Благослов за ружу. Сестру безбратницу.
Благослов за восак. Свећу пламеницу.

Благослов за липу, за сандук мртвачки.
Благослов за семку. Колевку и дете.

Благослов Матери што нас трећом руком
Благим Словом чува и свезаним луком.

Мирјана СОКОЛОВИЋ

ЗНАМЕЊЕ ЧОВЕЧНОСТИ

Јесмо ли се
једни према другима
добро понели?

Јесу ли нам се
погледи дотакли
у истој тачки?

Јесмо ли се
довољно уважили
у тмини бездана
да ли смо
једни за друге
искрене жеље потражили?

Јесмо ли још понешто
једни за друге
учинити могли
и хтели?

Јесмо ли се
једни према другима
добро понели?

Јесмо ли могли рећи
нешто охрабрујуће,
кап меда канути
у крчаг заједничке среће,
упалити свеће
у молитви за спасење!?

Јесмо ли срцу, ковачу,
могли рећи
да искује
знамење човечности,
да њиме окитимо груди
када огласимо звездама
да смо се
једни према другима
добро понели –
као људи!?

ТЕЖАК *

Болујем и копним у грком чемеру и немаштини љутој откад знам за се. Болан сам, преболан, брате си мој слатки и медено љето моје, а онако посигурно не знам шта ми је, шта ме боли. Само осјећам да је бољка моја велика, и Бог драги зна има ли јој лијека и илаца. Снага ми је сва утрнула и вредовна, а душа празна, сува и исцијеђена к'о исцијеђени лимун са мора.

Радим и мучим се к'о тешки покајник од ране зоре до мрклог мрака; са звијездом, што 'но веле, падам, са звијездом устајем.

У прољеће, гавељајући, гладан и сувотан, по врлетима за плугом и натапајући сваку бразду сузом и знојем, молим се добром и премилосном Богу за род и берићет. Преко љета ми се откриви смрзнута душа, и ја дркћем и стрепим к'о јасиково лишће над њивама својим, а под јесен, кад све срадим у зноју и у суво згрнем, немилосно навали и ала и врана на труд мој и крваву муку моју. Душа ми тада процмили — процмили к'о гуја у процијепу, пред очима ми нешто замагли, а у ушима зазуји. Али, док се обазрем на 'ну своју гладну и голу максумчад, тргнем се, снага ми обамре и само узда'нем проклињући живот свој, матер своју и утробу њезину грешну...

Тако трајем живот и дане, и трајаћу до мотике, каква је права под овом новом управом и суданијом.

У стари земан, за турског суда и турске, да кажемо, суданије, могло се некако живкарити и прометати. Боже ми прости, и Бог је боље дав'о. Берићета је било у свачем... свачег је било у изобиљу! Свијет је био асли пунијег и ситијег срца. Ага је остављ'о, царевина није прегонила ни сваку брезпослицу узбијала. Било је за нас, да рекнемо, тежаке и праве веће. Ако је ђекад тежаку и било криво у чаршији и на суду, било је криво и чаршилији на селу и планини, ђе косовица суди, па се

то некако испоравнавало и везало једно с другим ...

Кажем ти, рођено моје, могло се лијепо живкарити и деверати, а откад заступи ова проклета и црна укопација, налет је било, све нас у црно зави. Бијели некакви људи у црној одјећи и црним шкрљацима размиљеше се као мрави по земљи нашој и отроваше нам и земљу и живот... Љетина нам поче издавати, сермија пропадати, а у људе уђе некакво проклетство и невјерлук.

Царевина удари тешке намете, а владике накривише наеро камилавке и ударише у страну ... од народа. И вјера нам посрну.

Замрзну свијет сам на се. Све ти је то оштро, набусито, ниђе меке ни слатке ријечи. И љубав се и оно лијепо поштење старинско забаци, изгуби к'о да га никад није ни било...

Сваком је докундосала ова црна укопација и црна суданија. Свак се диже, свак тражи неку траву: и поп и калуђер, и бег и ага, и газда и занација, а царевина, сапреле је муке наше на Страшном суду, сваком понешто додаје и пружа. Само ми, тежаци, заборављени и забачени, полагамо венемо, трунемо и у мукама издишемо. И ми смо се поимали да устанемо, да зајаучемо, али нас увијек изда снага и језик нам се поткрати, и над нами се јопе склопи црни мрак и мук. Злоба нас је изјела, немаштина сатрла, голема неправда убила, па куњамо к'о метиљава марва. Слаби смо, немоћни смо, неумјетни смо...

За турске суданије било је у нас и паметни' људи слободна срца. Многи су пашама и везирима на диван излазили и умјели су мудро и слободно еглендисати. Кад заступи "Устрија, ми се асли престрависмо и разбисмо к'о крдо оваца кад га курјаци погнају. Изгубисмо срце, а изгубисмо и памет. Језик нам се завеза, па не умијемо ни двије унакрст пробешједити. Људи који су некада с пашама и везирима водили мудре и дубоке еглене, данас тим људ'ма застаје ријеч у грлу кад почну бешједити доље у суду с оним голобрадим вузлетом, на коме све трепти и цепти од грдног швапског витмилука и роспилука.

Суди ми, кажем ја, по правди божјој и људској. — Не суди се, вели, у наше царевине по правди већ по палиграпу. Кад би она судила по правди, не би толике стотине година владала над деветнаест милета и седам, осам вјера и закона! — На

те бешједе мени се језик завеже, па ни макац. Видим, истину говори, и онако је, друкчије не мере бити.

Тако ти је то и на суду и на путу. Одасвуд нас бије мраз и лед, и ми венемо и пропадамо к'о позни *усјеви* од студени. Слијепи смо код очију, луди и блентави код памети, а оковани без синцира .

Шта да ти, брате си мој слатки и медено љето моје, дуљим и набрајам! Толико ти још кажем да је наше тежачко живљење само једна, што 'но веле, дуга тужбалица јада и чемера, патње сиње и невоље љуте.

* *Због ове пјесме, објављене у првом броју његове "Отаџбине" 1907, Кочић је био осуђен на двије године робије. У образложењу осуде, каже се између осталог: "Промотри ли се тај цијели чланак, и смисао његов дође се до освједочења да писац свом силом мрзи садашњу државну управу ових земаља, а да мрзи и цијелу Аустро-Угарску монархију под чијом врховном управом ове земље стоје. То доказују такођер изван сваке двојбе ријечи »каква је правда под овом новом управом и суданијом« те »од кад заступи ова проклета и црна укопација све нас у црно зави«. Писац извраћа подругљивим начином имена власти и правног стања те раби слична и свакоме ипак разумљива имена као »Устрија«, »укопација«, »суданија« итд. — Из цијелог тог чланка произлази надаље изван двојбе да писац настоји да ту своју мржњу пренесе и на читаоце, те бомбастично ускличе: »Царевина сапреле је муке наше на страшном суду«. Спрам тога овим чланком почињен је злочин из § 142, а. к.з. јер очигледно је да је писац настојао раздраживати друге на презирање и мржњу против државоправних уредаба и стања наведеног у § 111 ст. 6. кз. и против државне управе ових подручја..." (Окружни суд, Осуда р. 4320 кз. из 1907).*

ЕСЕЈ

ЕСЕЈ

Милутин МИЋОВИЋ
ЊЕГОШ И ЦРНОГОРСКИ
СИЛИКНИ

Лаура БАРНА
МАЛИ ЕСЕЈИ

ЊЕГОШ И ЦРНОГОРСКИ СИЛИКОНИ *

Једна од упоришних тачака постмодерне културне идеологије, која се ширила осамдесетих до деведесетих година прошлог вијека јесте – “губљење центра”. На мјесту гдје је током јудеохришћанске цивилизације постојао Центар, “остала је празнина”. Интегративни центар је, дакле, нестао, у историји, у колективној свијести, у практичном дјеловању појединаца, а тамо се настанила свеобухватна празнина у којој егзистирају јединке, које немају другога избора, него саме да постају центар, па иако без онтолошке основе. Немају стваралачку моћ, али имају моћ адаптације на своје стање, мимикријском способношћу скривања своје личне празнине, социјализујући се у друштвене групе, покрете, идеологије, моде, потрошаче. Губитком центра, нестао је и аутор (“смрт аутора”), а потом ауторство се своди на програмирани еклетицизам, текстуалну рециклажу, интертекстуалну конструкцију, деконструкцију, деструкцију, субверзију у односу на традиционални код, поигравање с идентитетом, пародију, маштовиту симулацију.

Постмодерна је произвела “основу” сумњу у традиционално схватање историје и културе, тиме што је очинство Духа, у односу на ријеч (текст), прогласила “митском причом” и “религијском утваром”. Текст је остао сам, без заштите Духа, а потом изложен “новом читању”, тј. новом разумијевању, и наравно, новој (идеологизованој) употреби. Легитимна проблематизација самог текста, његовог значења, са селективним реактивирањем семантичког потенцијала, отворила је пут идеологизованој “деконструкцији” културног наслеђа.

У земљама “транзиције”, смисао постмодерне ефикасно је инструментализован у разарању, до дна, традиционалних ослонаца културе (такав поремећај се могао само произвести

у мањим културама), и стварања катастрофалног стања у друштвеном, политичком животу друштава у којима се нагло распала идеолошкокомунистичка подлога. Друштвени живот, који је сам изнутра кренуо да се фрагментизује, а сваки фрагмент да губи стабилност, основу, идентитет, за постмодерну стратегију је већ постао простор успјешне мисије. Кад је нестало идеолошки центар, ова идеологија, која је прикривено тоталитарна, управо експлицитном демократичношћу, у доброј је прилици, да оптужи, и онај дубљи, интегративни центар, оличен у коду језика, етоса народа, библијском наслеђу, за “митомански производ”, и извор нове митоманије, као и подлогу обнављајућих облика духовне хегемоније, диктатуре, једноумља, једнозначности, што је недопустиво за плуралистички дух постмодерне и њене демократије.

Генерално, постмодерна, у таквим друштвеним условима, гдје је све кренуло само да се фрагментизује, није имала проблема да доводи у питање сваки идентитет, па и (смисаони) идентитет основних ријечи, све до имена језика и народа. Постмодерној идеологији, отворио се пут, да преда компромитацији, иронији, и пародији, деструкцији, сваки дубљи смисао, дубљу основу, чвршћу подлогу - јер су оне све производ “великих прича”, митова, идеологија, са чијих је основа остваривана прикривена духовна тортура, једноумље, неслобода, асимилација...

Иделошке матрице либерализма, секуларизма, релативизма, ултранационализма, трибализма, нашле су своје адекватно мјесто у инфраструктури постмодернистичке праксе, која их је интегрисала у једну свеобухватну идеологију, с добрим изгледом - да се утка у цјелину друштвеног и културног живота.

У трауматичној деценији краја двадесетог вијека, постмодерна је нашла своје поклонице међу млађим црногорским писцима, углавном лишених дубљих духовних ослонаца. Они су фасцинирани, губитком темеља, фрагментацијом културног, и политичког простора на Балкану, деструкцијом традиционалних вриједности, вербалном демократијом, магијом медијског маркетинга, цинизмом центара моћи који софистицираним техникама преобликују мање просторе и

локалне идентитете. Оно што је на нашем дијелу Балкана персонификовало “хегемони центар”, јесте српски народ, српски језик, српска (васељенска) црква, српска историја и култура. Управо тај “центар”, или ти центри, нашли су се под разорним ударом програмиране фрагментације балканског простора, из скривених центара моћи. То је био и онај “дуго чекани” историјски моменат, да скоче у хистерично весеље и свесрдну помоћ, сви који су се осјећали духовно угрожени од истинских духовних темеља – језика на којем пишу, народа у којем живе, тј. његовог памћења. Одједном, народно памћење, темељни симболи, најмоћније личности своје културе, постали су “митоманска прича” народа коме је потурена “велика прича” од неког “другог”, у којој је, не знајући живио, као у својој. Нова друштвена организација предвиђа да се сваки “фрагмент” ослободи “центра”, за који је био везан, јер је та веза само механизам духовне “асимилације”. То је био и погодан амбијент и моменат да, млађи црногорски писци, ову стратегију прихвате као доброг помоћника да се ослободе од “хегемонског центра” - српског култног и културног наслеђа, имајући већ готову оптужницу, да је тај “центар”, вјековима угрожавао идентитет овог локалног простора, вежући га за себе. Разарањем “интегративног (српског) центра”, одвија се одвајање од његове “хегемоне” моћи, што је условеманципације “угрожених” простора. Онима који су ушли у игру, може то изгледати слобода, ослобођење од свог надређеног “центра моћи”, а егзорцисти, који држе игру и играче под контролом, знају да је то најбољи начин, да одвоје играче “од себе самих” и да играју за рачун оног који држи игру под контролом. Црногорски језик (матерњи), овдје је само бјанко улазница за “велику игру”, да они који загризу тај мамац, буду “безболно” ишчупани из српског културног простора. У игри се пролази кроз разне “иницијације”, “пургаторијске третмане”, и “посвећења” у којима се спроводе безболна “очишћења” од своје прошлости, скидање с душе “насилно утиснуте тетоваже”, “реновирање генетичког материјала” ... то се, између осталог наводи у програму. Ко прође кроз те третмане, мијења свој базични свјетоназор, којим мијења, из основа, разумијевање свих ствари. Сада, за њега, “српски центар” (историја, језик, Црква, митови), постаје *депонијска руна*, гдје треба одбацити

све новооткривене “историјске заблуде”, “митоманску“ па и традиционални етос Црногораца, којег се нови Црногорци коначно ослобађају, улазећи у еманциповани простор нових демократских интеграција.

Млађи црногорски писци, ову су игру прихватили и као добру могућност да одмах раскину са матрицама које су њихове идеолошке претходнике (старије црногорске писце) држале у “ропском односу” према “хегемомом“ култном (српском) центру. Али, иако су одабрали други простор, другу идеологију и естетику, поткрао им се исти проблем - остали су на опонашању, у *мимезису*. Старији писци миметички су преносили локални простор у своју литературу, а млађи, преносе нешто измијењени шири простор, и изнемогли ехо свјетске литературе. Они су често интелигентни, упућени у механизме функционисања савременог свијета, прагматични, али духом танки и карактером житки. И као такви, највише одговарају званичној идеологији, у чијем је програму опсједнутост десупстанцијализацијом Црне Горе, одустајање од темеља, од Његошеве дубине, од духовних матрица, све ради “ширих интеграција” и постојања изван своје стварности.

Црногорски политичко-културни естаблишмент, понаша се у новој Црној Гори као последице катастрофе. Историјско памћење је, по њима, доживјело потпуну катаклизму, и сада, у новој Црној Гори, треба да од селективно одабраних остатака, иверака, дописаних мјеста и тек испливалих «скриваних страна», реконструише «ново памћење» Црне Горе, за коју је та катаклизма, у ствари, била катарза.

Споразум промотера «новог културног идентитета» Црне Горе и актуелне власти, унапријед је испуњен повјерењем и, мимичан. (Мимика је стари начин споразумијевања без ријечи.) Та комуникативна техника актуелизована је и упражњава се кад су у питању најсложенији проблеми. Кад треба искомпромитовати српски језик, српску културу, Цркву, Његоша, српске писце у Црној Гори, довољно је да једни другима намигну. Миг и намигивање је не само економична и ефикасна комуникативна техника него се овим техникама шаљу поруке која су вербално и јавно недозвољене. Ако званична власт да миг, да црногорски писци кажу да у Црној Гори нема српских писаца (нијесу преживјели катаклизму-

катарзу), или, да су непотребни иако их има, ови ће то већ ноћас нашироко да посвједоче. Ако власт намигне да савремени писци опомену Његоша, да не мисли да је још владика у Црној Гори, одмах ће се од тих писаца чути, да је Његош «идеолог истраге», да је практично «написао сценарио за истрагу иновјераца», који је опет крваво одигран на нашим просторима. У црногорској култури, гдје им је дата повлашћена улога да је креирају, просуђују, реинтерпретирају, планирају, искључујући другачије мишљење, супротне ставове, функционишу у већ успостављеном идеолошком кључу - остваривањем «црногорске културе» на разарању српске подлоге. Одушевљени погодним приликама и лакоћом непостојања, млађи црногорски писци, губе ионако кратак вид, као оне птице код Његоша: »Али тице што су најслабије, лови свјетлост лисичјих очију». И баш зато што неће да виде (може им се), оно што се не може не видјети (стварност), ношени одвојеношћу одсуштине и дубине, кокетирајући спостмодерном интелектуалном техником, они здушно подржавају одвајање Црне Горе од себе, од српског језика, његошевског темеља. И код њих програм десупстанцијализације Црне Горе, постао је излаз и компензација за мањак талента. Политика нове Црне Горе и култура, апсолутно су се подудариле, и почеле врло складно, једна другу да производе, производећи унутар себе, црну рупу.

*

Друга, опсесивна амбиција постмодерне идеологије је - разарање логоцентризма. Логоцентризам, на којем се темељи јудеохришћанска култура, од постмодерне се доживљава као оличење духовне диктатуре, једноумља, хегемоније. Центар моћи, који укида плурализам, демократију. Занимљиво је да се гениј Његошев позабавио овом темом, у *Лучи*, дакле, више од једног вијека, прије појаве ове идеологије. Сатана, из *Луче микрокосма*, отворено је иступио против «влада једног Бога сведржитеља», Логоса владаоца, који је дао «правило (логос) бићу». Сатана инсистира да «подијели владу» (у универзуму) са Богом (логосом) владаоцем. «Иштем владу да подијелимо». Разлози Сатанини доиста су израз рационалне

слободе, тражење «својих права», да учествује у владању универзумом. Његош допушта слободу Сатани, у пјесничкој имагинацији, стоји иза његових захтјева, разлога и права. И отвара велику космичку драму, која се најдубље тиче човјека, у свим његовим битним питањима – разумијевања слободе, Творца, универзума, поријекла душе, казне, људске злобе, отпадништва од Творца, зависти, гријеха, заборавља, смрти. Свако стоји иза својих разлога, док кључа космичка борба. У тој борби, као што је познато, само је наново просијао Логос сведржитељ, док је побуњени Сатана побијеђен и низвргнут у таму ада. Његош, кроз унутрашњу драму, допуштајући право свим разлозима, и могућност свим аргументима, обнавља ову најдубљу полемику, унутар личности, и унутар универзума. И бива свједоком *торжества* логоса, тј. логоцентризма. Финиш ове велике, и увијек савремене борбе, Његош је формулисао у неколико важних стихова, као. «Ум је један само без границе, сви су други кратковидни уми». «Ја сам један који стварат могу», «Над свом овом грдном мјешавином, опет умна сила торжествује». «И сви ови грдни беспоречи, по поретку некеме следују». Његош је био просто фасциниран унутрашњом, хераклитовском полемиком свијета и човјека («Свијет је овај тиран тиранину/ Он је состав паклене неслоге»), а чему је допринијело и историјско вријеме у којем је живио, и његова улога, владике и пјесника, у свом народу.

Савремена Црна Гора, распадом државних и идеолошких поставки у балканском простору, постала је полигон инферналних сила изнутра, и хуманистичке реторике, споља. Стварност иде својом логиком, непредвидљивом, ирационалном, а јавни дискурс безуспјешно «ствара», непостојећу, демократску и бесконфликтну Црну Гору. И у овом контексту, врло је симптоматично одустајање од српског језика (језика, који је дао логос Црној Гори), и пошто-пото «уграђивање» *црногорског*, који нема ни азбуку. И тај *црногорски*, који не кореспондира са стварношћу (памћењем), треба да постане «службени» језик Црне Горе, која «по службеној дужности» одустаје од полемичне истине унутар себе. Српском језику, којим је једино могуће «држати (творачку) власт» над животом, над противрјечностима, јер је језик памћења, духа, културе, треба одузети власт

(статус службеног), а *црногорском*, који може бити само политичка конструкција, треба дати то достојанство. Намјера да се «преименовањем» (црногорски, намјесто српског), бесконфликтно ријеши језичка ситуација, само говори колико је основна политичка интенција Црне Горе, леђима окренута стварности. Увођењем *црногорског језика*, аутоматски настаје хаос у језичком простору Црне Горе (у животу), који више никакав устав, никаква демократија, никаква деспотија не би могла контролисати. Тражење «права» црногорског језика, много личи на тражење Сатанино у *Лучи*, да влада небесима. Из истог је ума и ЦПЦ, која је изван Цркве (није Црква), а поткопава Цркву, и тражи црквену власт, духовно и државно достојанство.

Ум власти, који се пројављује у *Лучи*, извире из «сведржног ума», који свим силама даје «правило бићу», живот. И власт једног ума извире из његове моћи стварања, а Сатанино тражење «влада», деструктивно је. Творац је «допушта», јер је «бесмртни дух слободан», али га суочава са «сјајном истином», у којој он види да је његов ум «кратак» и узрок је његовог поринућа у вјечни мрак.

Не можемо не видјети у Црној Гори велику амбицију «кратовидих умова» да детронизују конститутивне моћи - српски језик, Православну Цркву, Његоша, који су дали Црној Гори логос, држање, државност, достојанство, важност, лик. «О, сљепоћом опојена злобо /Рат сте дигли на свемогућега».

Постмодерно вријеме изгубило је смисао за Његошев, логоцентризам, који подразумијева бурну онтолошку полемику и драматику унутар универзума и човјека. За иделоге постмодерне човјек је изнутра «испражњен», онтолошка креативност је немогућа, остала му је само могућност адаптације. Он може бити креативни потрошач, креативни еkleктичар, креативни симулатор, креативни колекционар, «субјект ишчезава у објекту» (Ж. Бодријар). Постмодерну социјалну идеологију демантује стварност, ужасним експлозијама ирационалног. Друштвени пореци, који вербално изграђују демократију, људска права, слободе, плурализам, вршећи, невиђењем, мрачан притисак на полемички логос стварности, нашли су се под изненадним ударима тероризма, и других разорних сила.

Заслијепљени друштвени ерос, формулисан као «нова слобода Црне Горе», види се у свијетлу ових питања која је Његош промислио, и посвједочио. «Свијет је овај тиран тиранину, а камоли души благородној». Заслијепљени, «кратковидни уми», међусобно се боре и сатиру, а «благородна душа, храњена огњем електризма», узраста у разумијевању и познању Слова, сведржнога.

Његош је у поезији прославио логос, логос библијски и хераклитовски. Логос и ерос, творачке енергије уграђене у саму основу апослутно полемичне стварности. «У њ ратује душа са тијелом/У њ ратују дуси с небесима /У њ ратује народ са народом/У њ ратује човјек са човјеком». Али, на почетку и на крају, Слово има моћ да «из ништа ствара», и да створено, творачким еросом, кроз хераклитовски полемос, уздиже ка познању «прве славе».

*

Кад је већ у официјелно практичном функционисању успостављена Црна Гора одвојена од свог поријекла, онда је нормално конструисати промијењено разумијевање Црне Горе, њене историје, традиције. На српском језику, на којем је настала, то је немогуће извести. Промијењеном разумијевању потребно је промијењено име (језика). Али пошто је у духовном простору немогуће дјеловати хируршки, није популарно, идолошки инжењеринг, уз адекватне допинге и анестетике, даје извјесне резултате, и нема већих проблема да му се обезбиједи шира подршка зависника. Посебно, ако се за подршку добијају значајне државне стимулације, и уважања, да многи без свог имена и значења, добијају значајне улоге у јавном животу.

Нема ефикаснијег начина да се консензуално промијени идентитет, него да се промијени (име) језик(а), на којем је тај народ постао.

Кад се језику промијени име, језик губи моћ да очува примарна значења својих ријечи.

Ко има власт над језиком, има и власт над животом. Ко, дакле, стиче власт да сузи, деструише, разори темељна значења ријечи, стиче власт да деструише, разори, унизи,

потре и значење живота, оних који су пристали на промијењено значење својих ријечи. Ко пристане на промјену свог имена, пристаје на промјену свог смисла.

Кад се довољно исуши мозак идеолошком наркозом, од једног момента, он прихвата апсурде, јер самостално више и не може да функционише. У том стању изгубљеног унутрашњег ослонаца, утопијска представа («слободна Црна Гора без српског језика»), постаје «реална», јер може реално да ангажује, оне који су изгубили реално тло. Утопијски излаз, показује се као једино реално ангажујући, јер је извршена реална деструкција разум(ијевањ)а. Човјек у том стању постаје неподношљива фикција (претрпио катастрофу духовне реалности у себи), и тражи излаз из свог стања, да буде нешто што није. Бити оно што није, јесте излаз из неподношљивог стања реалности, коју више не разумије. Тако и језик, на ком је, иделошком деструкцијом, и свакодневном наркозом доведена у питање колективна самосвијест народа, могуће је преименовати, јер то схватају (тако им се нуди), изласком из унутрашњег сумрака и неразумијевања.

Преименовањем имена (језика) производи се реалан онтолошки потрес, празнина у бићу народа, да је онда могуће приступити унутрашњој преради памћења, што је услов семантичке деконструкције именослова, генетичких формула, конститутивних симбола, националних митова, а тиме и апсолутне деструкције колективног памћења.

У промијењеној колективној свијести, дјелује механизам, «савршеног злочина». Зависници, над којима је извршена прерада памети, и који су «утемељени» у фикцији, остатке прве пемети у себи доживљавају као сметњу и препреку за «реалним» остварењем своје фикције. Тако, фикција, када се узме за «нову реалност» добија стварну улогу да изврши, на личном и колективном плану, деструкцију и деконструкцију реалне историјске свијести, и културног идентитета. Тако се десило да код нас, *дукљанство*, нешто што је изван реалне културне идентификације (нема текста на нашем језику), треба да постане реални критеријум успостављања културног идентитета, уназад и унапријед.

У планираној семантичкој деконструкцији, погледајмо шта се збива са именом Црногорац, од кога би требало све

да почне, а највише да се одузме. Традиционална семантичка идентификација имена Црногорац, инволвира унутар себе име Србин. Црногорац је наследник косовског предања, косовске трагедије, завјета, «прве (српске) славе». Он је по Његошу носилац оне искре (слободе), која је искочила испод косовског пепела. Његова (Црногорчева) основна мисао је ослобођење, повратак «прве славе» и слободе. »Што се не хће у ланце везати/ То се збјежа у ове планине/ Да гинемо и крв проливамо/ Да јуначки аманет чувамо/ Дивно име и свету слободу«. То је формула етике и етоса Црногораца. Иза оваквог разумијевања Црногораца стоји Вук Карацић и Иво Андрић. Иза оваквог разумијевања имена Црногорац стоје Свети Петар Цетињски, Кнез Данило, Краљ Никола, Марко Миљанов, Радован Бећировић. Ови врхови ослањали су се директно на масив народног памћења и непосредног народног живота.

Сви поменути ауторитети, употребљавали су оба имена, и Црногорац и Србин, за исте људе и за исти народ, зависно који се семантички слој акцентује.

У планираној семантичкој деконструкцији, из имена Црногорац, треба да се елиминише темељни семантички слој везан за име Србин. Нови Црногорац треба да се ослони на ништа, и да крене од никог, да би био оно што је себи смислио.

*Одломак из дужег есеја: *Његош и савремена Црна Гора*

О Београду, граду ветрова

I

Наш бели град је ужасан и страشان кавез, бели санаторијум, учворан у години с троистим бројем. Учворана трагичност под белим. Неразмрсиви чвор стоји у грлу као сипина кост, због које смо немушти, невични правилно да изговарамо гласове већ их грцамо и испљувавамо као заостало труње. Авалски торањ се обноћ праметнуо у белу сипину кост и приметнуо се попреко, заглављен, у гуши. Или

II

Београд је стварни сажетак трагедијâ, удеса и пошаста овог поднебља, вешто камуфлиран белим, из пркоса, можда. А то се најпре дâ видети по шароликој сусретљивости *изама* у његовој архитектури. Када један град обилује многим архитектонском шароликошћу, сасвим је јасан знак да исписује бурну и прêку историју, али од мноштва Исписивача, задеси се у коначном, и непоуздану. Чак је могућно на једној фасади пратити – ако се лагано, проницљивим и зналачким погледом крене од сутерена, спратности, до крова – модернистичке иновације затеченог раздобља, архитектонски правац за правцем, нагрђен неретко локалним примесамa или самовољом архитекте који би радо изместио, без одлагања и не оклевајући, Беч у Београд. Дакле, срушено је подизано, разорено наново грађено, дограђивано, преграђивано, гдегде и надограђивано с видним одступањима, како у материјалу, тако и у стилу, логици, и опет рушено, и опет, па опет ... и све тако, и све то, и све нелогично, логично, укруг. Иако вишеструко и дуговременски крпљена, фасада сад стоји сасвим уклопива у најновији *изам* – *балканизам* у архитектури Београда, што би могло да сажме регионалну и стилску особеност, уједно. И то лице, циклично

унакажавано, с премногo хируршких захвата, не успева да остари господским начином као што то чини Беч; и мало је преостало старовременог у његовом измученом изразу.

О белом

Бело је чудесност равна живљењу, драгоценост присуства свих колора једновремено, ал' који се силом надметништва по-тиру, те на концу видимо *бело* као јаку дневну светлост. *Бело* је *све* и *свја*, *алфа* и *омега*, симбол једног света у ком боје као својства материјалних супстанци привидом ишчезавају, како је волео да нагласи Василиј Кандински. Бело успе да закупи душу попут апсолутне тишине.

О томе како би Франсоа Миле цртао трудну жену

У уметност треба уложити своју кожу. Да ли је Миле искрено веровао својим речима? Он би трудну жену пре цртао тврдом столарском оловком, глачао би њена дебела уста која похлепно докусују преосталу порцију бораније и кромпира. Удвојена глад је најстрашнија глад. Онда би јој оштрим длетом глачао трбушну кожу, слој по слој, док је не изгладу у савршену равну, па би црнилом од чађи наносио прегаче, хаљетке, све умашћене и дроњаве, белу капицу натакнуо би на пљоснато лице; поставио је насред барбизонског стрњишта. Тако би то Миле.

О томе како би Питер Пол Рубенс цртао трудну жену

Рубенс би, пак, обезглављен растргао дроњке, бледоружичастим и златножутим наносима градио пупак као вавилонску кулу; преотета Леукипова кћи. Тако би то Рубенс.

О томе како би Винсент Ван Гог цртао трудну жену

Њено попрсје у дубокој тами сумрака изгледа као огромна теракота обликована у суморном атељеу. Суморни простори с дугим памћењем производе, без сумње, суморна дела; каткад се задеси чудо, те бивају ремек-дела зачета у апсурдном комешању осећајности. Сад трбушне облине тару огрубеле шаке гонореичних Зуава, што воњају по дубини и соли. Смеша се, сасвим спокојна и жваће, из навике пред страхом. Задовољство је гледати убогу блудницу, лишену сваког спознања о извесности долазећег. А она то свакако јесте. Радује се нерођено, обожено удно семенима опогањене утробе. Безгрешно; подгуркује Једнаког што у знатижељи размиче спојке оболеле лобање, одавно спржене Сунцем. За милога бога! Истобојни су, од исте земље и блата. Тако би то Ван Гог.

О искривљеностима у Уметности

Искривљености се, дакако, с неподношљивом лакоћом и непромишљеношћу подводе под погрешно, нехотично или намерно изведене интерпретације, стања, изводивости, случајности, и оне свакако ничему не служе. Али, у уметности не постоје погрешне изведивости, импровизације, било нехотичне или намерне, једно је, постоји тек привид таквог стања, као погубна замка како за ствараоца тако и за примаоца, и оно, нажалост, наводи на збрку. Уметност је поступно, до танчина изводива математика душе сваког појединца, понаособ и другачије.

Est il possible!? Уметност и математика!

О слободи кретања

Крећем се у простору, чиним кретње по вољи, дакле, слободно се крећем у простору, иако је простор омеђен зидовима, па ми је и слобода ограничена зидовима, дакле, крећем се

ограничено слободна, ограниченим простором сопствене собе, мада, знам, ограничење човеково је непоправљиво тужно стање затечености, али не и безнадно, јер човек надалачки напор менталном прилагодљивошћу спасоносно превазилази наметнуће. Заправо, не крећем се сама. Он у својој радној соби, на првом спрату, окренутој ка унутрашњем дворишту, углавном седи за писаћим столом и пише (повремено се и креће, од прозора, тек да овери слику три висока чемпреса неуобичајено израсла из једног корена, па све до широм раскрыљених двокрылних врата, подбочених каменом–белутком, и назад). Дубока наслоњача под прозором пољуљкује се у ритму једноличног дисања. У њој увек неко седи. Дакле, допуњујемо кретање по потреби упрежући торза у све постојеће врности кретања: промена у простору, квалитативна промена, настајање и нестајање, и својим чинодејствијем, по ко зна који пут у историјском времену, потврђујемо тачност Зенонових апорија о једном, недељивом, вечитом и непроменљивом бићу, те стога и радње наше имају се сматрати привидом и опсенарством, а реалност напора у производби кретања логички је неодржива и неоснована, дакле илузорна.

О Зеноновом одговору

Кад су га салетели питањима: Има ли ичега што мирује, Зенон је одговорио: »Да, стрела мирује док лети.«

Нико не влада краће од победника.

Зоран РАНКИЋ

ДАТУМИ

ДАТУМИ

Седамсто четрдесет година од упокојења
Св. АРСЕНИЈА СРЕМЦА

ЖИТИЈЕ
ПРЕНОС МОШТИЈУ
ЧУДА
ИЗ СЛУЖБЕ Св. АРСЕНИЈУ

Тамара ОГЊЕВИЋ
ЖДРЕБАОНИК - духовно срце Зете

ЖИТИЈЕ СВЕТОГ АРСЕНИЈА*

Овај велики архијереј Цркве Божије бијаше родом из Срема, града Сланкамена крај Дунава. Засигурно, син побожних и благочестивих родитеља, јер из млада завоље Христа већма него свијет, обуче се у ангелски образ и засија многим врлинама. Слушајући о животу Светога Саве, он одушевљен његовим радом и дјелом дође у манастир Жичу.

“Чух добра дела твоје светлости, да примаш сваког који долази к теби и свима дајеш довољно богоразумне поуке твоје. Ради тога дођох и ја надајући се да ћеш ме примити...” Тако се млади монах Арсеније обрати Светом Сави.

Посматрајући својим прозорљивим очима придошлог монаха и видећи у њему богољубиву душу прими га за сабрата манастира Жиче. Живећи међу братијом у изузетном послушању, трудољубљу, ревнујући животу и дјелима свога учитеља, за веома кратко вријеме Арсеније превазиђе остале монахе. Никада у искушењу не

заропта, нити се пожали. Служаше свима са пуно љубави и жара јер заиста бијаше смирен и кротак срцем. Истрајан у молитви и постовима, ревностан у бдењима, храбар у искушењима, из дана у дан напредоваше све више. Радујући се таквом живљењу његовом Свети Сава га прими у своју келију да би могао изблиза пратити његово духовно узрастање. Послије краћег времена предаде му кључеве велике цркве у Жичи и постави га за еклесијарха, а убрзо затим и за игумана манастира. Видећи његово мудро владање сви су се дивили и питали: “откуда овоме оваква мудрост и неисказан разум, да нас све учећи васпитава смотрено и разумно на добро.” И заиста због подвижничког живота он би вољен и поштован не само од саме братије већ и од краља и властеле.

Када Свети Сава одлучи да се повуче са престола Српске Цркве и крене на друго поклоничко путовање у Свету Земљу, нађе да нико није достојан архиепископског трона до Арсеније.

“Бог ми показа тебе као достојна за овакво дело, не говори против, нити се противи благодати Духа Светога;” биле су ријечи којим је Свети Сава храбрио збуњеног игумана. Сазва преосвећени Сава сабор у Жичи 1233. године и сабра све архијереје, часне игумане, богоносне монахе и христољубиви народ и “Божијом вољом би постављен за архиепископа руком преосвећеног архијереја Христова кир Саве, и учинивши све што треба за његово постављење узведоше га на свети и божанствени престо, а сви га једногласно прославише говорећи: “Арсенију преосвећеном архиепископу све српске земље многа љета...” Извјесно вријеме Свети Сава оста у Србији непрестано помажући своме насљеднику у првим данима тешке и одговорне службе.

На престолу Српске Цркве архиепископ Арсеније оста пуне три деценије. Благодат Божија и благослов духовног оца почиваше на њему. Поста знамен и чувен на далеко, јер не престајаше стражити над душом народа свога непрестано их поучавајући вјечно живом Христовом истином. Моћ ријечи његових бијаше велика.

“Не бринимо се за оно што је земаљско, но остављајући привремено купујмо небесно. Отворимо наше мисаоне очи и

уши срца, и уклонимо се од свију злих дела, обратимо наш разум ка добрим и богоугодним стварима да не украде лупеж душе наше.” Биограф Данило свједочи да из уста његових животне ријеке исходише као из Едема нападајући поукама срца многих. Свети Арсеније је први написао кратко житије Светога Саве. Препис овог житија сачуван је у рукопису на пергаменту из 13 - 14. вијека.

Дивним бесједама и изврсним црквеним појањем узносио је Господу славу и хвалу. Уз све то он је радио и надзирао, градио и оправљао. У Пећи је одабрао скровитије мјесто за сједиште архиепископије и ту подигао храм Светих Апостола. Украсио је и оправрио манастир Жичу. У његово вријеме грађени су многи парохијски храмови и манастири од којих су најпознатији Сопоћани и Градац. Његовом заслугом је тијело Светог Саве пренесено из Бугарске у Србију - манастир Милешеву.

По Теодосијевом казивању, архиепископ Арсеније је дошао српском краљу Владиславу и обратио му се ријечима: “Није лепо нити прилично, ни пред Богом, ни пред људима, оставити оца нашег, дарованог нам од Христа, једнаког са апостолима - који је поднео многе подвиге и безбројне труде ради Српске Земље, како би је украсио

црквама и краљевством, архиепископијом и епископима, и свим уставима и законима - да његове свете мошти леже ван својега отачаства и престола своје цркве у туђој земљи.”

Због ријетких подвига, свеноћне молитве, поста, путовања, даноноћног рада на њиви Господњој засија као светиљка која на гори стоји. 1263. године, због болести, он изабра себи за наследника епископа Хумског Саву Другог, сина Светог Стефана Првовјенчаног. Три године након тога поживје уздижући непрестано ум ка престолу Свевишњег. Престави се тихо у Господу одмноготрудних подвига својих у мјесту Чрнци (близу данашњег Бијелог Поља), 28. октобра 1266. године. Тијело му пренесоше у његову задужбину, цркву Светих Апостола у Пећи и положише у камену гробницу коју сагради себи за живота.

Само пет година касније, за вријеме архиепископа Саве Другог 1271. године, Господ прослави онога који је њега читавог живота прослављао. Ноћу чуше монаси страшну хуку, као изненадни удар грома и то унесе велику смутњу и страх међу све присутне. Питајући се шта би то могло бити, утрчаше у цркву и видјеше распуклу гробницу овог Светог и осјетише благоухани мирис од моштију

његових. Сви се увјерише да се дивна благодат Божија догодила на њему. Изнесоше свечано уз молитвено пјеније његово свето тијело и положише у кивот на видјело свима. Многи болни одмах ту крај његових светих моштију задобише исцјелење. Свједочанство је оставио биограф Архиепископ Данило.

* Овај текст као и наредне: *Пренос моштију Св. Арсенија, Чуда Св. Арсенија* и аутограф Његовог Високопреосвештенства Архиепископа Цетињског господина **Амфилохија** (одломак из његовог превода *Службе Св. Арсенију*), преузели смо, по благослову и по избору Преосвећеног Епископа Диоклијског господина **Јована**, из књиге *Архиепископ пећки и Ждребаонички Просветитељ Српски и Васељенски Св. Арсеније*, док смо текст *Ждребаоник - духовно срце Зете Тамаре Огњевих* добили такође од Преосвећеног владике Јована, на чему му се најтоплије захваљујемо.

ПРЕНОС МОШТИЈУ СВЕТОГ АРСЕНИЈА

Људи често постављају питање откуд мошти Светог Арсенија овдје у манастиру Ждребаоник. Прелиставајући неке историјске изворе видимо да је пут кретања моштију био драматичан и тајанствен. Сталне сеобе нашег народа узроковане су непријатељским упадима и освајањима. Народ је бјежећи носио са собом и своје светиње. Чувајући мошти својих светитеља чувао је не само прошлост већ и обезбјеђивао и будућност свом потомству.

Због турске најезде мошти су из Пећи покренуте највјероватније 1690. године, према историчару Станоју Станојевићу, и донијете у манастир Довољу. Из Довоље су пренесене у манастир Морачу, а одатле 1835. у племе Кучи, у цркву на Медуну код Подгорице. Због похаре Куча мошти Светог Арсенија 1856. доносе у манастир Ждребаоник. 1884. године по налогу краља Николе преносе Светог у манастир Косијерево - племе Бањани крај Херцеговине.* Одмах по избијању Првог свјетског рата 1914. године

страда манастир Косијерево. Устаници избављају мошти из пламена и доносе их у Острог. У Ждребаоник је Свети враћен 1920. године. По казивању Петра Шобајића, преносом моштију из манастира Ждребаоника у манастир Косијерево Бјелопавлићка равница је остала без благослова и у њој је све слабије рађало.

За вријеме боравка моштију у манастиру Довољи сачувано је дивно народно предање које је забиљежио наш књижевник господин Коста Радовић. Вријеме догађања везано је отприлике за Карађорђево устанак.

Једне вечери као и сваке претходне монаси су свецу умивали ноге разблаженим бијелим вином и обували нове вунене чарапе. Једног раног јутра запазе да су те нове чарапе издрте на табанима. Забрине се стари игуман и запита шта би то могло бити. Стога нареди да се крај свеца дежура сваке ноћи. Већ сљедеће ноћи дежурни монаси виде како се ћивот отвара, Светац обасјан свјетлошћу

излази, врата се сама отварају, каменитом стазом изнад манастира иде лако, долази до старог храста и пење се на њега. Горе, на храсту, сједи у топлој свјетлости и посматра. Монаси дојаве осталој братији и заједно са игуманом сатворе молитву Свецу да им се врати. Дуго је трајала молитва, дуго је сједио и посматрао а онда се бешумно и лако истим путем вратио назад у ћивот. Свима је било јасно зашто су чарапе раздрте на табанима, али нијесу разумјели значење овог виђења. Три ноћи су дежурали, три пута се то понављало. Онда се стари игуман досјети да их Светац опомиње да им свима пријети велика опасност. Зато нареди да се светац тајно ноћу, да нико не зна, склони у једну пећину, (Хукача) крај Таре. Већ сјутрадан Турци стигну, запале и разоре манастир, свете књиге баце у Тару и убију неке калуђере које су ту затекли. Светац је у пећини био неколико година. Када је први калуђер дошао у пећину угледа како из сандука излијећу пчеле. Помисли одмах шта је са Свцем. Отвори поклопац, кад оно пчеле понизале свуд по сандуку саће меда, али ни једно на Свецу. Калуђер се задиви тој љепоти Свеца и пчела и остави о томе причу која мирише и опија као свете мошти и мед.

Једно предање везује се за пренос Светог Арсенија из манастира Ждребаоника у Косијерево. Приликом преноса свештенство с народом стане да се одмори у селу Повији. Овдје је требало да предају ћивот на руке свештеницима из никшићког краја. Према казивању очевидаца, када су устали да крену, ћивот не могаше нико помјерити с мјеста. Не хтједо Светац лако напустити Бјелопавлиће. На позив свештенства дође стари поп Лука Бацковић, из Дреновштице, духовник познат у цијелом крају. Он паде на кољена, отпоја Светом службу, тропар и кондак, дуго се још молио а онда нареди да се крене. И гле чуда, Светац постаде лак као перо. Однесоше га у Никшић у цркву Светог Петра гдје и преноћи, а сјутрадан у манастир Косијерево, народу који је га је жељно очекивао.

* *Манастир Косијерево се онда налазио у данашњој Херцеговини, на мјесту које је потопљено Требишњицом, одакле је пренијет у Бањане, гдје се данас налази.*

ЧУДА СВЕТОГ АРСЕНИЈА

За вријеме архиепископа Евстатија учини Свети Арсеније на дан свога престављења чудо с вином, као некад Господ у Кани Галилејској. Наиме, у манастиру владаше велика оскудица вина. Кључар је саопштио игуману да су сви судови у подруму већ одавно празни. Како одслужити Литургију, питали су се, туга је морила душу архиепископа и цијеле братије. А онда послије молитвеног бдења, а прије почетка свете Литургије провјери кључар по благослову игумана још једном све посуде. Игле чуда, нађоше суд препун вина! Сви благодарише Господу и његовом угоднику Светом Арсенију.

Када су се множила чудеса Светог, дође и једна жена чија рука би урасла у утробу. Просећи помоћ и исцјељење крај кивота јави јој се, као у сну, Свети Арсеније подиже је и учини је здравом.

Анђа (рођ. Малиша од оца Душана) Радановић имала је око 16 година. Разболе се на смрт и паде у постељу. Једне ноћи у сну, јави јој се Светац у одеждама, сав у сјају, и каже јој: *“Ја сам Свети Арсеније, ја ћу те исцијелити и бићеш здрава!”* Ујутру се пробуди, и сва изненађена устаде здрава и стаде на своје ноге.

Бака Анђа се упокојила ове године (2006); о овом чуду причала нам је и бака, а и њен син, наш велики пријатељ и брат Перо Радановић.

Има података који говоре да су се људи за вријеме живота Светог Арсенија, а нарочито послије упокојења заклињали његовим именом и пријетили његовом клетвом.

Постоји свједочење господина Церовића из Подгорице, дато овдје у манастиру, пред крај љета 2004. године. Он није знао много о вјери нити је васпитао дјецу у Православљу.

Чудио се зашто му дјеца немају благослов, јер нити се жене, нити удају. Присјећајући се свега сјети се дједове приче да на њиховој породици стоји проклетство Светог Арсенија, од времена боравка моштију у манастиру Довољи.

Наиме, једне зимске вечери у манастирску трпезарију упадну хајдуци. Игуман их лијепо прими и угости са оним што се затекло. Времена су била гладна, а бијаше и вријеме поста. Хајдуци, незадовољни храном, затраже од игумана да им се закоље једна овца, од двије - три колико је имао. Игуман их је молио да у манастиру не кољу и не једу месо. Објашњавао им да се монаси прехрањују са то мало млијека, а да им је и вуна потребна. Све је то слушао предак господина Церовића који се ту, у манастиру склонио од зиме, а онда наједном оглуши се о молбе игумана, исука нож и даде га харамбаши да закоље овцу. Видјевши то игуман га прокле именом Светог Арсенија. Сјећајући се ове приче која се у њиховој породици преносила са кољена на кољено, господин Церовић донесе једног дана на дар нож Светом Арсенију. Мислио је да је то довољно за покајање и опроштај. Тај нас нож овдје подсећа на силу имена Светог Арсенија.

Постоји запис господина професора Милана Савићевића који је једно вријеме живио у манастиру Ждребаоник, код игумана Саве Шалетића. Био је очевидац овог догађаја.

Тројица поратних револуционара дођоше у манастир да се обрачунају са “застарјелим” религиозним схватањима и са самом светињом. Насилно од игумана Саве одузму кључеве од цркве и ћивота Светог Арсенија. Залудне су биле молбе игумана да то не чине. Један од њих се постиди и изиђе из манастирске порте. Ону двојицу веома брзо достигне Божија казна. Један умре у душевној болници, а други изврши самоубиство.

Ово су само нека од многобројних чуда Светог Арсенија. Засигурно је много више онијех која нијесу записана.

Св. Арсеније Сремцау

Кондак, глас 8.

Милости наставник, и милосрђа
ришњо, коју си свима ошборио,
правосјерја ушнелу, и архидереја
божансвећа веишн, Оте наш
Герарше Арсеније, сиротих
оно јеси Засишњик; Зато моли
Хришта бди, да просвјешти
душе наше, да никад не Засишн
сном Сиротњем.

Кондак, глас 2.

Храшом ријечи швојих, бошности
Арсеније, разумно педга швоја хранети,
језиком си хвалио, уснама прјесну
и фитосио и радосно клицао: Хриште!
Тв јеси свјетлосиш неизрецава!

9 април 1992
Г. Чопредасиш
М.П.

Његово Високоперевосвештенство Архиепископ Цершски и
Митрополит Црногорско-приморски господин Амфилохије:
одломак из превода Службе Св. Арсенију

ЖДРЕБАОНИК - *духовно срце Зете*

Окружена модро-сребрним висовима монолитних планинских венаца на чијим сурим врховима често ни на јулској жези не копни снег, попут зеленог ока трава, сва окупана сунцем и љескањем лепотице Зете, простире се област најплодније земље у недрима Црне Горе, названа још у древна времена по овој чаробној реци што умива њене питоме обале.

Ова бајковита оаза плодне земље у сливу кротке, плаве реке, у чијем се средишту на ушћу Моравице у Зету надомак Даниловграда, уздиже као снег бела црква манастира Ждребаоник посвећена Архистратигу Михаилу, привлачила је човека као станиште још од праскозорја људске цивилизације. Застали су у долини Зете и Римљани, подижући своју славну и многољудну Диоклеју, градећи велике путне правце, поплочане каменом, од приморских градова данашње Црне Горе ка тадашњем Оногшту (Никшић) и даље на север ка таборима својих легија на Дунаву. Украј

Зете су у раном средњем веку и Византинци подигли своју епископију, хумски Војислављевићи - српски краљеви, своју престоницу, а преци великог жупана Србије Стефана Немање на недалекој Градини Мартинића породично огњиште. Владали су овде и знаменити Балшићи орођени браком с косовским великомучеником Лазаром Хребелановићем, па учени љубитељи књига и уметности Црнојевићи, а у доба феудалних господара крајем 15. и почетком 16. века долина Зете постаје позната и као Бјелопавлићка равница, по потомцима једног од косовских дивова Бједег Павла Дукађинског - племену које и данас у њој столује. Јахали су отуда на својим брзим коњима и Атилини Хуни, али и Готи и Авари, кидисали су на богатство Зете у новије доба Турци, Немци и Италијани, уписујући се кроз векове свако на свој начин јединственим трагом у духовно, историјско и уметничко наслеђе овог тла

кога милује вечно пролеће племените климе што уз бистру воду бремениту добром рибом, потиче бујање сваковрсног воћа и поврћа и рађа сочним биљем и мирисним травама.

ТЕМЕЉИ

Ресила се Зета кроз време и бројним храмовима, али је и много страдала у похарама освајача свих вера и нација, па су данашњи археолошки налази на читавом подручју од Подгорице, преко Даниловграда до Никшића, тек незнатан траг једног културно богатог и бурног трајања, готово у целини лишеног писаних извора, које су развејали и уништили пљачкаши, ватра и време. У том несумњиво великом разарању нестала је и првобитна црква у Ждребаонику, за коју ктиторски запис протојереја ставрофора Срдана Поповића из 1926. постављен над улазним вратима храма грађеног током 19. века, тврди да је била Немањићка задужбина. И запис честитог проте Срдана, који је постхумно сва своја добра оставио манастирима Ждребаонику и Острогу, почива на предању по коме је првобитни храм у Ждребаонику саграђен средином 13. века као метох манастира Мораче, задужбине краља Стефана Немањића, сина

великог кнеза Вукана и унука Стефана Немање. Легенда надаље каже да је задужбина краља Стефана у Ждребаонику била посвећена Успењу Пресвете Богородице, баш као и она у Морачи саграђеној 1252. и да није познато када је манастирска црква за патрона добила вођу небеских сила и првог Господњег ратника Архистратига Михаила. Обимна археолошка истраживања, као и радови на рестаурацији и конзервацији које је у Ждребаонику предузео Републички завод за заштиту споменика културе Црне Горе током минулог века, указују на остатке темеља неког знатно старијег и већег објекта у порти манастира, а сходно уобичајеној пракси из доба Немањића да се сакрални објекти подижу на месту негдашњих црквишта може се, услед мањка писаних извора из епохе, само претпостављати да су у питању темељи легендарне задужбине краља Стефана или пак неке друге, можда византијске богомоље из преднемањићког периода.

ИМЕ

Необичан топоним Ждребаоник, који се јавља још на средњовјековним картама међу којима је она из 13. века најстарија сачувана, несумњиво

је према својим лингвистичким својствима словенског порекла. И управо је по том старом словенском називу манастир подигнут на ушћу Моравице у Зету, подно планине Гарач, и сам понео име, које ће због свог асоцијативног корена пружити грађу за ткање другог предања по коме су се у доба Немањића баш на манастирској земљи налазиле ергеле неког од краљева из ове светородне династије, која је 1166. ударила темеље самосталној српској држави. Краљ је, вели даље анонимни народни приповедач, ту напасао своја расна грла, па је по коњима и ждребади и овај простор добио своје име које се очувало кроз векове.

Иако у духу савременог српског језика, овај стари топоним из доба словенског насељавања балкана, легендом која је очигледно настала у новије време, добија наоко своје прихватљиво тумачење. Културна историја наших предака паганских Словена, њихови давно заборављени ритуали, које је подробно описао угледни пољски антрополог и историчар религије Волђимјеж Шафрањски, будући да се слични топоними јављају широм словенског истока, али и средњовековно значење термина *ждребије*, које се може наћи

у старим српским документима, али и у Душановом *Законику* из средине 14. века, јасно указује да је у питању појам чији би данашњи еквивалент био *плодност-плодно*.

Стари Словени су коња сматрали божанском животињом и симболом плодности, а за тешких, сушних и неродних година веровали су да ће обредним процесијама по испошћеним њивама умилоствивити гневне богове и обезбедити усев који је значао опстанак за њихову заједницу. И данас се трагови ових древних ритуала словенских ратара називу у готово заборављеним дечјим играма “Коњића Грбоњића” и “труле кобиле”, о чему је писао наш угледни етнолог, академик Петар Влаховић.

Први српски цар Стефан IV Душан у свом знаменитом *Законику* налаже да помесни властелин има свештенству без земље ставити на располагање “три њиве законите ждребије”, односно плодне. Спречавајући ојачалу српску аристократију да самовољно извргне царско наређење сопственом хиру и на располагање цркви стави било какву јаловушу, Душан Силни прецизно правнички формулише да њиве морају бити плодне и при том несумњиво користи реч “*ждребије*” као

термин утемељен у српском језику већ вековима. Из свега наведеног недвосмислено проистиче да је Ждребаоник своје име добио због плодне земље, а сасвим је извесно да се у прохујалим временима топониом односио на много шире подручје од данашњег скученог манастирског поседа са свих страна опасаног нарастим насељима бјелопавлићког Даниловграда.

СВЈЕДОЧАНСТВО СВ. ПЕТРА ЦЕТИЊСКОГ

Први писани помен о храму Светог Архистратига у Ждребаонику нису оставили археолози или историчари уметности, већ један од најзнаменитијих владара Црне Горе у монашкој ризи - Петар I Петровић-Његош далеко познатији као Свети Петар Цетињски, исписујући стихове о славној бици на Мартинићима у којој је лично предводио неустрашиве црногорске ратнике. Песму су одмах прихватили народни бардови и уз гусле, тај традиционални српски инструмент, вечни пратилац у слави уздигнутих хероја, пронели је с краја на крај Србадије, опевајући историјску битку на Мартинићима, у којој су малобројнији православци предвођени Светим владиком

Петром I Цетињским, чије мироносне мошти данас почињају у Цетињском манастиру, до ногу потукли 11. јула 1796. (по јулијанском календару) Турке и силног Махмут-пашу. Песма каже да је светитељским венцем овенчан владика Петар Први окупио црногорске ратнике "Пред бијелом Аранђелском црквом", а како на читавом подручју Зете нема ниједног другог храма чији је патрон Св. Архистратиг, мало је вероватно да је легендарни владар мислио на ма коју другу цркву осим на ону манастира Ждребаоник.

НОВА ЦРКВА И КОНАК

Није познато шта се догодило са црквом из доба Мартинићке битке, коју су још крајем 19. века памтили племенити старци у Бјелопавлићима попут стогодишњака Петра Радуловића, сина кнеза Агице из Пажића, који је био тек стасао момак давне 1818. кад су његови племенски братственици на месту малене цркве, називане још и чобанском богомољом, подигли већи храм зидајући га материјалом донетим из села Сиге. Готово савршено сечени и обрађени квадри седре којима је озидан храм Архистратига Михаила у Ждребаонику индиректно потврђују предање по коме су Бјелопавлићи из

Сига донели сполије са неке монументалне античке или средњовековне грађевине и узидали га у своју цркву. Занимљиво је да у приближно исто време пада градња новог храма у Ждребаонику и цркве Свете Тројице у Доњем манастиру знаменитог светилишта Острог, коју је 1820. подигао архимандрит острошки учени Јосиф Павићевић и сам родом из Бјелопавлића. Не само што је упадљиво време упоредне градње цркава ова два велика манастирска средишта којима се Бјелопавлићи диче да су оба у њиховом господству, пуна срца подвлачећи да је Острог глава, а Ждребаоник срце њихове вере прадедовске, већ је и архитектонски склоп ова два храма у тој мери сличан да је то очевидно чак и лаицима. Обе грађевине су једнобродне са полукружним, једночланим простором олтарске апсиде. И једна и друга су засвођене полуообличастим сводом под двосливним кровом. И над једном и над другом се уздиже масивна кула звонара, а обе су грађене пошто су црквени наоси увелико били грађевински довршени. Она острошка у другој половини 19. века захвалношћу једне незнане Приморке, а ова ждребаоничка 1926. љубављу и добротом свог

дугогодишњег настојатеља, проте Срдана Поповића. Разлике у конструкцији су готово незнатне. Обе звонаре су придодате постојећим једнобродним грађевинама и квадратног су пресека с тим што ждребаоничка складно належе на свод спољашње припрате, која је озидана у исто време и са циљем да носи звоник, док је она у Острогу делимично ослоњена на унутрашњу припрату, а једним делом зидана у поље са полукружним улазом и две плитке нише за паљење свећа на бочним странама тако да ствара утисак сажете спољне припрате кроз коју се ступа у храм. Обе куле имају прозорске бифоре са све четири стране и покривене су изразито косим четвороводним кровом на чијем врху се налази издалека видљив крст. Острошка кула је уистину виша и виткија, док је она у Ждребаонику толико амбициозно замишљена да својим габаритом у односу на цркву делује као звоник намењен некој неупоредиво већој грађевини.

Средином 19. века у Ждребаонику је саграђен, за оно време репрезентативан, каменом зидан конак на два спрата, који су након великог земљотреса у Црној Гори 1979. рестаурирали стручњаци Републичког завода за заштиту

споменика културе Црне Горе. У време кад је подигнут стари конак, тачније 1856, у манастир Ждребаоник су из Куча пренесене чудотворне мошти Светог Арсенија Сремца. Већ 1870. у манастиру је отворена прва племенска основна школа чиме је настављена вишевековна српска традиција у оквиру које су цркве и манастири били покровитељи и устројитељи подједнако и образовања, али и васпитања читавих генерација учених српских првака. Но, и поред свих молитава и све жудње за миром, већ 1862. Турци пљачкају манастир, а да би га током Вељег рата 1877. и спалили до темеља. Манастир је у више наврата пљачкан и током оба светска рата, па се највећи део сазнања о његовом трајању везује за усмено предање, тај неуништивни поменик народног памћења.

ИКОНОСТАС

Иако зидови храма Светог Архистратига у Ждребаонику нису урешени раскошним живописом, а само монашко станиште је, будући на раскршћу путева, лако доступно безбожним пљачкашима много пута похарано и скрнављено, те су његове ретке и драгоцене иконе и књиге паљене и разношене, Господ само зна куда и како, ова белокосна црква

има један од најзанимљивијих иконостаса новијег датума.

Троспратни иконостас, који чини 30 икона и композиција Деизиса на врху конструкције, сликали су, у духу нестајућег неокласицизма са занимљивим елементима српског барокног стила 18. века, македонски зографи Ђиновски, читава једна живописачка породица која је 1872. стигла на подручје Црне Горе да би до 1910. осликала чак 95 иконостаса по овдашњим православним храмовима. Браћа Василије, Теофил и Алекса Ђиновски сликали су заједно до 1894. а од тада у Бјелопавлићима раде само Василије и његов син Миливоје. Ванредно уједначен рад на ждребаоничком иконостасу сугерише да су га осликала само двојица мајстора, и то онај искуснији и даровитији, можда Василије Ђиновски, најнижу зону са престоним иконама и две централне композиције са мотивима Тајне вечере и Свете Тројице у горњим зонама иконостаса, а онај за нијансу мање вешт, Василијев син Миливоје или неко од његове браће, склон крутим позама и стриктним фронталним ставовима тела са незграпно наговештеним контрапостом, представе апостола, пророка и светитеља, распоређене да теку у бочним

зонама, у два низа око централних композиција Тајне вечере и Свете Тројице, на два виша спрата иконостаса.

Четири велике престоње иконе, сликане уљаним бојама на изузетно дебелој металној плочи представљају, гледано с лева на десно, Светог Јована Крститеља, Богородицу, Христа и патрона храма Архистратига Михаила. Иако мајстор престоњих икона ради у духу неокласицизма са добрим осећајем за анатомски склоп тела и његово кретање под меким облицима одеће, не оптерећујући представе китњастим и сложеним детаљима, сликајући ванредно племените и сугестивне ликове ретке лепоте и тоpline, равна златна позадина и коришћење искључиво основних боја црвене, зелене, жуте, плаве и беле сугеришу синкретизам зграфског типа, који указује да је овај несумњиво даровит сликар с једне стране ванредно добро обавештен о сликању по природи, а с друге неспреман да се отме традиционалном схватању у његовим провинцијским формама. Пастелнији тонови и слободнија валерска игра, растерећена преживелих зграфских традиција, које се овде почитују тек у сажетом, интензивном колориту, учинили би престоње иконе у

Ждребаонику истинским ремек-делом. Мало је иконостаса у манастирима Црне Горе чије би се иконе по отменој лепоти и сликарском умећу могле мерити са престоњим иконама Ђиновских у Ждребаонику. Чак и несрећна махнитост посрнулих који су у таласу милитантног атеизма 1945. користили ове прекрасне иконе као стрелачку мету, па се и поред рестураторско-конзерваторских интервенција на њима јасно виде удубљења од танади из ватреног оружја, није успела да на њима устрели сјај свевремене лепоте.

Врхом иконостаса, готово додирујући полукружни лук свода доминира монументални Деизис, који је осликао мање даровит од двојице мајстора, у чијем је средишту Распети Христос док га са леве и десне стране окружују Богородица и Свети Јован Богослов, верно новозаветном сведочењу да су једино Мајка Божија и Његов најмилији ученик били присутни у тренутку Спаситељевог страдања на Голготи. Под крстом су дуборезно маестетично обрађени и позлаћени полегли змајеви, симболи силом Крста савладаних демона пропасти и смрти, а у врху крста над Христовом главом, подржан челичном нити причвршћеном за таваницу, лебди голуб Светог

Духа, занимљив детаљ какав се ретко среће у иконостасној декорацији и много монументалнијих иконостаса по већим храмовима.

Прекрасно су у ждребаоничкој цркви израђене и царске двери са представом Благовести и медаљонима са попрсјима царева и пророка Давида и Соломона, који су сходно уобичајеној иконографској пракси утемељеној на захтевима литургије смештени изнад ликова Арханђела Гаврила и Богородице, а дуборез на дверима, као и онај на Деизису недвосмислено по стилским особинама и уједначености квалитета упућују на руку истог, нажалост анонимног мајстора. Са лепотом иконостасног дубореза може се у Ждребаонику мерити само прекрасна чипка Богородичиног престола, нестварне елеганције, мекоте и облика, дело једнако виртуозног дрворезбара новијег времена, које је као уздарје цркви Светог Архистратига приложио блаженопочивши архимандрит острошки Лазар Ацић, деведесетих година минулог века.

СВ. АРСЕНИЈЕ СРЕМАЦ

Сви се Срби данас осећају децом Светог Саве, али је само Свети Арсеније Сремац (1233-

1263; + 1266), Савин наследник на трону српских архиепископа, његовом вољом одабран, најнепосреднијим науком поучен и љубављу задојен, духовни син - дете даровано на радост самопрегорне молитве, однеговано из Савине душевне снаге и као најузвишенија жртва принето у служењу највећој љубави, Љубави над љубавима. Тако је на спасење овог рода Сава са Арсенијем, као некад Аврам са Исаком, задобио неупоредиву милост Свевишњег, уписујући име свог народа у велику књигу Живота.

Ако је однос између Стефана Немање и његовог сина Саве Немањића најлепши пример неизмерне љубави и поштовања између оца и сина по телу и крви, како тек треба и којом речи описати љубав и поштовање између Саве и Арсенија - оца и сина орођених Христом Спасом? Стотинама година из те љубави један народ куша њене најслађе, богоносне плодове чак и онда када нема свест да је за разлику од земаљске ова небеска љубав непромењива у својој снази и Светог Архистратига у Ждребаонику кроз мироносне мошти Арсенија Сремца та љубав лечи неизлечиве, исцељује слабоумне, храбри колебљиве и штити нејаке. Векови јој нису наудили, напротив умножили

су је од оног дана када је у цркви Светих апостола у Пећкој патријаршији пукла камена плоча на саркофагу Светог Арсенија Сремца и указало се светитељево нетакнуто тело.

Време у коме је Арсеније Сремац био поглавар Српске цркве обележиле су сложене прилике дугогодишње латинске владавине Цариградом (1204-1261), тим центром православног хришћанства и сталним притисцима Рима да се православни Срби приведу унији и покатоличе, али и бурни преврати на српском престолу, упади дивљих варвара, пљачке и паљења српских цркава. И поред свих наведених тешкоћа, архиепископ Арсеније је успео да Србе сачува у православној вери, онако како би то несумњиво и желео и чинио његов духовни родитељ - Сава Немањић; Арсеније Сремац је био човек изузетне енергије и у сваком погледу лишен сујете. Знао је да уђе у народ, лично оде до најудаљенијих села, да разговара са људима и настоји да сваки спор и проблем реши на лицу места. Био је толико омиљен да су се људи још за његова живота, а нарочито након упокојења, заклињали његовим именом и непријатељима претили његовом клетвом. И сам архиепископ Данило II бележи

да је реч Арсенијева могла бити убојита. Но, анали кажу да му, када је у питању црквено појање, такође, није било равна. И тешко болестан, Арсеније је од монашке братије тражио да га онако непокретног, све до смрти 1266. носе у храм на литургију, где је лепотом гласа с највећом љубављу славио Господа појањем. Преставио се у Спаситељу Архиепископ Арсеније Сремац 28. октобра по старом, односно 10. новембра по новом календару, у Чрнци код Краљева, одакле су га његова браћа црнорисци на рукама пренели и сахранили у цркву Светих Апостола крај Пећи, чији је ктитор био, ударајући управо овим маузолејем српских архипастира темељ Пећкој патријаршији.

Није прошло много до тренутка када је Творац пројавио овог ревноатеља православља и Божијег угодника светитељем и то управо пуцањем камене плоче на његовом ковчегу у Пећи, над којим и данас стоји лик Арсенија Сремца и скромна молитва Господу да у царству небеском помене и «Арсенија грешнога». Да га је Небо помиловало чудотворним исцелитељским моћима, Свети Арсеније је показао одмах током преноса сопствених моштију из гроба у њивот, излечивши једног

од монаха који су га преносили од тешког облика рака на грлу. Глас о новојављеном Чудотворцу проширио се као ватра кроз српски народ и њивот са нетљеним телом Арсенијевим постао је место окупљања и молитве бројних болесних и у сваком другом смислу потребитих. Хроника бележи не само исцељење махнитог монаха, жене са руком ураслом у утробу, од рођења глувонемог младића оболелог од неке тешке стомачне болести, већ и Арсенијево чудесно стварање вина у празним бурадима у подрумима манастирске винарије у Пећи на дан када Црква слави његово упокојење, али и страхотни ватрени стуб из кога су се појавили Свети Сава, Свети Симеон Мироточиви и Свети Арсеније Сремац, сејући грозан страх у табору војника бугарског цара Михаила Шишмана, који беху кренули у првој половини 14. века да покоре Србију.

ОД ПЕЋИ ДО ЖДРЕБАОНИКА

Тајновити су и још увек несазнатљиви путеви којима је Господ одлучио да Светог Арсенија Сремца из Пећи доведе у Црну Гору и то баш у манастир Ждребаоник - сабориште Бјелопавлића, као да је окосница те више промисли била да баш ово

многострадално племе добије утешитеља највишег реда.

Прво померање моштију Арсенија Сремца из цркве Светих Апостола у Пећкој патријаршији извесно се збило, иако о томе нема писаних трагова, у доба велике сеобе 1690. Податак из рукописа чуваног у цркви Светог Ђорђа у Призрену, датиран 21. марта 1737. указује да су, иако тешко «од безбожних Скита» озлеђене, мошти Светог Арсенија у време аустријско-турских ратова још увек негде на Косову. Од тада па све до најстаријег познатог помена од 15. априла 1806. у једном Јеванђељу из манастира Успења Пресвете Богородице у Довољи, из кога се јасно види да је тело светитељево у овом храму крај реке Таре, нема поузданих података о кретању моштију Арсенија Сремца и начину на који су оне са Косова доспеле у Црну Гору. Блаженопочивши Митрополит црногорски Данило Дајковић сматрао је вероватним да је тело светитељево у Довољи било готово стотину година и то сасвим поуздано до 1809. а угледни српски историчар Станоје Станојевић правилно утврдио, на основу записа са другог Јеванђеља из Довоље, датованог управо у 1809. годину да су мошти светитељеве тада склоњене

из манастира будући да су колашински Турци, како и у запису стоји, насрнули на манастир. Ови догађаји падају у време велике Карађорђевог офанзиве током Првог српског устанка, чији је циљ био да се ослобођене територије Србије споје са црногорским брдима. Турци који су држали Колашин очигледно су за одмазду кренули да пале и разарају православне богомоље по Црној Гори како би у корену спречили побуну и осујетили уједињавање устаника Ђорђа Петровића и слободарског народа Црне Горе, што би било катастрофално по интересе турске царевине на Балкану. Довољски запис из 1809. јасно каже да је светитељ склоњен у пећине и поноре (у пештерах и у пропастеји земних) и да су калуђери манастира Морача покушали да га одатле пренесу, али да у томе нису успели. Владика Данило Дајковић логично претпоставља да је светитељ скриван у некој од многобројних стена Тарских у близини Довоље, а не у манастиру Добриловина како наговештавају поједина предања. Напоследку, Довољски запис је у тој мери исцрпан у детаљима, па се из њега недвосмислено сазнаје да је ћивот са моштима Светог Арсенија толико дуго остао

у пећини да су у њему пчеле направиле саће, а покров (завесе) на моштима сасвим пропао. Исти запис јасно каже да је тек након пет година, дакле 1814. неки Јоанићије јеромонах у зимско време (студом) вратио ћивот са светитељем у Довољу.

Искушења са моштима Св. Арсенија нису окончана овом епизодом, јер већ 1834. монах Никодим Ђорђевић преноси под неразјашњеним околностима ћивот са мироносним телом Арсенија Чудотворца у Морачу. Предање каже да је монах Никодим заправо кришом однео светитеља из Довоље, а историја претпоставља да су му га калуђери довољски својеволно предали бојећи се нове претње од колашинских Турака. Како год било, светитељ се није дуго задржао над слапом Светигоре у морачкој цркви Успења Пресвете Богородице, већ је одмах наредне 1835. пренет у Медун, међу Куче, где је остао све до 1856. и страшне похаре овог дичног племена из кога потиче један од највећих јунака Црне Горе - Марко Миљанов.

Први световни господар Црне Горе, књаз Данило Петровић, чијом вољом је и спроведена похара Куча, заповедио је да се мошти Светог Арсенија предају Бјелопавлићима и сместе у обновљену цркву

Архистратига Михаила у Ждребаонику. Тако манастир Ждребаоник, поред вечног Острога, постаје ходочасничко стедиште највишег реда. Но, ратни немир, што се костима страдалника, које монахиње у Ждребаонику и данас проналазе на сваком педљу манастирске порте, на век и векова уписао у душу ове измучене земље, није престао да походи ново станиште светитеља. Већ 1862. Бјелопавлићи морају да склоне пред Турцима светитеља на Чево, одакле је поново 1863. враћен у страшно опљачкан и оскрнављен Ждребаоник. Није прошло много, а да је 1877, током Вељег рата манастир спаљен руком ханцарлија, а светитељ сакривен у село Заграде.

Како још од 1860. владајућа династија Петровића не може бјелопавлићком братству Кадифа, чије вековно огњиште у Зети, славни Боан Кадифа, дословце стоји крај скута манастира Ждребаоник, да опрости убиство књаза Данила, краљ Никола I Петровић, који није трпео Бјелопавлиће, иако их је високо ценио као ратнике и патриоте, а неким од њих лично и мраморе гробне подигао, наређује пренос моштију Св. Арсенија Сремца у манастир Косијерево, надамак аустријске границе у тада од Беча анектираној Херцеговини. Од 5.

септембра 1884. све до избијања Првог светског рата 1914. када је у немилосрдном бомбардовању аустро-угарске артиљерије манастир Косијерево тешко оштећен, Бјелопавлићи су били растављени од свог вољеног светитеља и чудотворца. Ратне страхоте односе Св. Арсенија Сремца под Острог у сусрет Св. Василију Острошком, али и моштима Светог краља Стефана Првовенчаног, које су такође донесене на острошке греде тих злослутних година. А, 1920. како се и данас у Бјелопавлићима прича, неколико одлучних овдашњих момака, приступило је великој острошкој светињи, подигло ћивот са Светим Арсенијем на рамена, и без питања и образложења вратило светитеља кући - у манастир Ждребаоник.

Само је још два пута светитељ до данашњег дана померан из Ждребаоника. Током Другог светског рата пренет је у недалеки Јеленак, у цркву Светог Николе, задужбину из 13. века краљице Јелене Анжујске, жене Уроша I и мајке краљева Драгутина и Милутина Немањића, односно у периоду између 1988-1989. у даниловградски храм Свете Текле, где је боравио све док стручњаци нису довршили радове рестаурације и конзервације у Ждребаонику.

НАСТОЈАТЕЉИ

Великим трудом Момчила М. Шалетића добрим делом се може установити хронологија старешинства у Ждребаонику од средине 19. века до наших дана. Као први именован настајатељ Ждребаоника помиње се монах Серафим Марковић у једној преписци из 1843. године. До 1875. настајатељ манастира је јеромонах Исаија, а у време оснивања прве основне школе 1870. поп Јован Драговић. Од 1873. до 1876. и своје трагичне погибије, старешина је поп Милутин Жарић, а након њега, па све до смрти 1894. монах Јован Говедарица. Наследио га је поп Коста Вујошевић. Године 1910. помиње се јеромонах Теофил Поповић као глава ждребаоничке монашке братије, а за њим протојереј - ставрофор Срдан Поповић, који се 1937. и упокојио у Ждребаонику на месту старешине. Од 1937. све до комунистичког погрома у коме је и сам страдао, управитељ Ждребаоника је био јеромонах Павле Павићевић. Потресно је његово писмо од 7. маја 1941. тадашњем митрополиту црногорском и црквеном великомученику Јоаникију Липовцу у коме описује како су италијански окупатори немилице опљачкали Ждребаоник одневши чак и

последњу врећу брашна из манастира. Од Павићевићеве погибије, па све до своје смрти 1969. настајатељ манастира је прота Сава Шалетић. Како није било необично ни у то време, баш као и данас да се Острог и Ждребаоник узајамно испомажу, и трагично страдали Павле Павићевић је у одсуству од Немаца ухапшеног архимандрита острошког Леонтија Митровића, био једно време привремени настајатељ оба манастира, као што се о оба светилишта свим срцем старао након смрти Сава Шалетића и дивни острошки игуман Серафим Кашић, а након његовог упокојења 1991. велики духовник, неуморни градитељ цркава у Јован-Долу и Ћелијама Пиперским, прозорљиви архимандрит острошки Лазар Ацић.

НОВО ДОБА

Блаженопочивши игуман Лазар окупио је деведесетих година минулог века у Ждребаонику монашко сестринство на челу са тихом, али енергичном мајком Јустином Таушан, стављајући пред ове кротке и вредне подвижнице одговоран задатак чувања и саслуживања светих моштију Арсенијевих. Иако ово, у свом богољубљу и прегалаштву, мило

сестринство, као и све благоверне слуге Христове, неће дати да се слово помене о њиховом труду, јер се хвала каже Господу, а не монаху, за историју мора остати забележено да су у време њиховог старања о манастиру саграђени нови конаци ретке лепоте, чудесна фијала што подсећа на оне прекрасне светогорске Источнике Живота, сва украшена плитким рељефима са необичним спојем ранохришћанских и средњовековних религиозних симбола, нова висока и складна ограда око манастира, али, пре свега, прелепа капела Светог Арсенија Сремца, коју је 2004. уводећи нове и иконографски занимљиве елементе, живописао Бата Кидишевић.

Од упокојења архимандрита Лазара 2000. године помну духовну бригу о Ждребаонику води игуман Острошки, чувар живота Светог Василија Чудотворца, прошле године у јулу хиротонисан у чин епископа Диоклијског и викара митрополита Црногорско-приморског, господин Јован Пурић.

ВЕЛИКО ЗНАМЕЊЕ

Тако се, на радост Неба и спасење верујућих, буђењем и новим растом овог прекрасног светилишта наставља нит не само једне вековне традиције

већ, пре свега, утврђује и просветљује крстоносни пут спасења у Господу. А они који имају духовни вид незамагљен свеколиком, заводљивом пролазношћу овог света, јасно виде да над Богоносном Зетом стоји крст, чији је темељ највећи саборни храм Црне Горе, велелепна црква Христовог Васкрсења у Подгорици, његови бочни краци су један у Цетињском манастиру, придржан светим моштима Петра Цетињског, а други у Пиперима, ношен нетљеним телом Светог Стефана Пиперског, док му је чело у Острогу крај вечно будног Василија Острошког, а његово живо срце у Ждребаонику, заштићено чудесно благодатном молитвом Творцу духовног сина Светог Саве - Арсенија Сремца. Велико је то знамење и најнепосреднији позив српском роду да подигне главу ка висини из које му се кроз сабор свих Срба светитеља, пројављује милост и неизмерна љубав Спаситељева за овај многострадални род, као да баш овде Васељена штедро отвара извор највеће снаге - онај извор са кога се пије вода вечног живота

Лета Господњег 2005.

(Поднослови редакцијски)

КРИТИКА

Јован ЧАЂЕНОВИЋ

О *Пркосној песми* Добрице ЕРИЋА

Желидраг НИКЧЕВИЋ

ЗАПИСНИК КОЈИ НИШТА

НЕ МОЖЕ ИЗБРИСАТИ

Живорад НЕДЕЉКОВИЋ

СВИЈЕТ ДОЧАРАН ТАНАНО,

ЛИРИЗОВАН И ЗАЧУДАН

О књизи Бориса ЈОВАНОВИЋА

Лидија ТОМИЋ

НАДАХНУТИ ЗАЉУБЉЕНИК

У ЕПСКА ВРЕМАНА

О роману Косте РАДОВИЋА

Јован ЧАЂЕНОВИЋ

ПЈЕСНИЧКА СЛИКА „МАЛОГ СВЕТСКОГ РАТА“ ПРОТИВ СРБА

Добрица Ерић: ПРКОСНА ПЕСМА, 1993. (анализа)

Ова поема изражава угроженост и морал српског народа, његово гнушање против западних сила које су се удружиле око измишљене фаме о прогону косовских Албанаца. Они су се покривали том лажном копреном коју су сами створили и повели „мали светски рат“ (израз Д. Ћосића) против српског народа, тобоже да би заштитили Албанце.

Пјесник Ерић је надахнуто изразио своје и народно огорчење против грубе свјетске силе и неправде која је заснована на лажима, а лаж је, не само неморална него и провидна и кад-тад ће се открити.

Поема је структурирана у различитим строфама и заснована на супротностима између бјелосвјетских нападача и отимача и српског народа и његове државе. Њена пјесничка средства су контраст, иронија, сарказам, алузија и др.

Главно лице је жена Српкиња која говори о себи, о свом народу, земљи и држави, у првом лицу. Не даје никакве податке о себи, чак не казује ни своје име. Гласноговорник је наше земље и народа, традиције и историје, православне вјере и културе.

Прво одређење женског лика је да је „слушкиња божја“, која припада православној вјери и Српској Цркви. У пјесми је наглашена веза између вјере и народа, указује се на значај православља за српски народ јер се народ без цркве не може одржати. Није могао ни у прошлости када се налазио под ударом великих религија и народа.

Иронично каже да признаје кривицу коју туђинци бацају на нашу земљу: „Изјављујем драговољно/ кроз ланце и жицу“. То је иронија на поступке западних сила против нашег народа, Србије и Црне Горе. Ланци и жица асоцирају на нечовјечне санкције које су угрозиле нашу земљу.

Српкиња се позива на „сведоке“ који су „сила, мука и неправда“ и пред њима казује да је крива што припада народу који се препознаје међу другим народима. Она је крива што је неко, а не нико, значи особена појава. „Што у доба општег србоборства“ иде у цркву и крсти се са три прста (а не са четири).

Жена четири пута понавља „крива сам што јесам, а треба да нисам...“ и „што стојим усправно и гледам у небо..., што се дрзних против кривде..., што опет славим своју крсну славу“. Срби су се побунили, уморни против „кривде“, агресора, завојевача и отимача, иако су непријатељи много јачи, бројнији, богатији. Агресори су ту побуну сматрали преступом, јер је њима, као јакима, моћнима и богатима, све дозвољено.

Жена спомиње *ћирлицу* као одређење нашега народа. А највећа јој је кривица што је упорна („тврдоглавка“), „Драгославка и Светосавка“, што не вјерује у „свети злочин и опроштај греха“, што је алузија на неке норме Католичке цркве.

Кривица њена (српског народа) је што постоји и дрско стоји, што се према агресору односи као да је мали и савладив. У тим условима, каже жена, сачуваће главу, али изгубиће своју традицију, слободарски понос, вјеру и крсну славу.

Ако не прихвати туђинске уцјене, удружени агресори ће да кидишу на Србију „руља бивших људи, лопова и гоља“ свим средствима, као што су у стварности и учинили – бомбардовали градове и села, рушили мостове. Скупна слика нападача изгледа овако:

„Руље бивших људи
лопова и гоља,
чопори робота и других монструма...“

Према њима изграђена је „мекана“ слика насиља у природи:

„Кидисаће на моје воћњаке и поља
и на моју белу кулу поред друма
око које, као најлепше одиве,
цветају трешње, јабуке и шљиве.“

Жена признаје „за спас рода“ да више не постоји, она је само „ваздух, светлост и вода“, њу су изобличили непријатељи

у њиховој слици коју приказују јавности у средствима информисања. Она је дата „озарена лика“. Али то није она,
 „То је слика ваше свести и подсвести,
 то нисам ја споља,
 то сте ви изнутра.“

Српкиња баца поглед на будућност. Њени многобројни душмани који се служе лажима, као оправдању насиља, гомилају новац од продате српске земље, што је алузија на отимање Косова и Метохије. Жена се нада да ће их стићи Божја казна. У супротном ће „планета од срамоте пући/ и све нас у исти амбис сахранити“. Али стид је морална категорија, а агресори немају морала.

Жена се обраћа својој земљи, са њом повезује истину и правду, каже да је наша земља много важна кад се на њу „дигла оволика сила... да се кривда и неправда... дигла против истине и правде“. Српкиња се пита:

„Шта ће овде цихадлије,
 крсташи, фармери
 који ти черече синове и кћери?
 Мора да су чуле белосветске банде
 да имају златна срца
 па их ваде
 да их пресаде у сопствене груди
 не би ли и они тако били људи.“

Српско срце се бори без страха против удружених нападача, и не дрхти од њихове силе и технике, па му се диве „белосветске банде“, које не теже људскости, хуманости јер нијесу моралне личности, они траже плијен и корист за свој овоземаљски живот.

Јунакиња поеме се обраћа тужиоцима, судијама и целатима и каже им да ће „узалуд линчовати најгостољубивији народ на планети“ јер српско срце „чудо над чудима/ неће да се прими у вашим грудима“.

Однос Срба према смрти је херојски:
 „Ми се не плашимо смрти...
 већ ропског живота и болести дуге“.
 Смрт спада међу природне појаве као што су:
 „Суша, поплава, земљотрес, мраз“.

Жена се обраћа непријатељима пријекором и опоменом да

су јој све забранили у рођеној кући, али јој не могу забранити да пјева умирући! Српкиња бира смрт распећа на „врху планине“, и ту се у пјесми јавља грандиозна фигура контраста на моралном плану:

„Ја ћу да гледам
а ви зажмурите,
иначе ће вам се очи распрснути
од сјаја мог лица...“

Ивана Жигон се сродила са овом пјесмом коју је казивала широм свијета и изазивала сузе на бројним скуповима. Рецитовала ју је на угроженим мостовима у вријеме бомбардовања и на сахрани Слободана Милошевића. Пјесма је уздигла Ивану у пјесничке висине, Ивана пјесму у земаљске ширине.

Желидраг НИКЧЕВИЋ

ЗАПИСНИК КОЈИ НИШТА НЕ МОЖЕ ИЗБРИСАТИ

Борис Јовановић: КАПИ - Октоих, Подгорица, 2006.

Лако је установити да се рукопис Бориса Јовановића колеба на граници поезије и прозе, али је много важнија она друга његова граница са смрћу која лагано продире у све завијутке писма и преплављује их очајањем. Тако беспоговорно песимистичан текст, наравно, није новост у нашој савременој литератури, али га овдје сараднички у стопу прати изузетно досљедно формално-језички и стилистички трагизам: доказ да права умјетност заиста расте из тамних темеља, чак и кад помислимо да иза такве приче више нема и не може бити ничега.

А има. Проза или поезија, свеједно, ови записи су драгоцјена свједочанства дубоке опсједнутости тајнама егзистенције. Та опсједнутост снажно је оптеретила Јовановићев лирски исказ, уоквирила га искључиво судбински оштећеним градивом, а истовремено му дала реторичку силину која читаоца повремено оставља без даха. Као што каже Бродски понекад је распоред ријечи трагичан чисто фонетски.

Ево једног суровог примјера:

“Сви су гледали у врата.

Млијeko кипи гасећи ватрицу под котлићем. Распремљене постељице су хладне. Дочекала је зору окамењена на троношцу. Ослушкују шћућурени на кревету.”

Пет кратких и болно прецизних реченица, само најава, само наговештај страшног, и мајсторство да се ухвати тај неизрециви дрхтај шћућурених тешко је замислити драматичнији и дирљивији сценарио.

Борис Јовановић има готово непогрешив слух за ову врсту индиректног говора о смрти. Његове “причице” као да су фиксиране за поменуту границу, као да су опчињене призорима нестајања и пропадања. Свуда је тако, у свим тематским

регистрима, и у центру и на периферији, и у прошлости и у будућности. А сада, сада имамо само текст који густим ткањем брижљиво прекрива свакодневицу, штити нас и повређује истим механизмима. Лакше би нам било, нема сумње, да се овај записник није ни водио, али кад је већ ту - више га ништа не може избрисати.

Живорад НЕДЕЉКОВИЋ

СВЕТ ДОЧАРАН ТАНАНО, ЛИРИЗОВАН И ЗАЧУДАН

Већина текстова Бориса Јовановића, уобручених срећно нађеним насловом *Капи* почиње неким реалистичким, сасвим могућим, исказом. Таква прва реченица омогућује аутору и да се поигра са читаочевим очекивањима.

Реченице које се потом нижу и распрскавају као капи, творе у бити маргинализован свет заувек, помислићемо, остао на ивици. Он настаје у тексту и отвара се пред нама брзо, грозничаво; обнавља се у сопственој ватри; дочаран је танано, лиризован и зачудан колико је нужно да бисмо поверовали да смо и сами његов део.

И кад говори о љубави, кад се дотиче породичних односа у којима је све разбијено или барем окрњено; и кад разматра лајтмотивски феномен самоће, увек наглашене несагледивим објавама природе; и кад дочарава бестијалност рата и зло сваковрсних сукоба; и кад се у маестралном крокију осврне на доба тираније; и онда када проблематизује посвећење уметности релативизујући њене дарове; и кад се лаћа свакодневних разуданости у миљеу традиционалних назора; и кад анегдотски апострофира раскол издвојене заједнице свикле на узмак пред технолошким чудима, Борис

Јовановић доследно кроз текстове одреда организоване као песме, провлачи заједничку суштинску нит. Упредена је од знања о немоћи суочавања са губитком и од помирености пред коначностима.

Мање или више уочљива, синтаксички прецизно вођена кроз тематске токове, ојачананаслућеним као у свакој изузетној поезији, ова нит нас суочава и са суморном тврдњом да се, полако али сигурно, “разиђује овај свијет”.

Може ли се зауставити зло? Нема одговора, али можемо знати, увек над свешћу о пролазности, да “приче су бесмртне као и душе”.

И зато нам ваља да причамо. Увек, и кад не умемо као Борис Јовановић, убедљиво и узбудљиво да причом дотакнемо нечију, можда и своју, душу, као капима дуго жељеног, а ипак изненадног пљуска.

НАДАХНУТИ ЗАЉУБЉЕНИК У ЕПСКА ВРЕМЕНА

Коста РАДОВИЋ: Вртијељка, Октоих, Подгорица, 2005.

Необичност романа **Вртијељка** Косте Радовића је вишеструка. Она се тиче типологије романа, а потом мозаичне структуре слике свијета у којој се симболика наслова огледа у семантичком складу различитих догађаја. Централна тема романа је животопис хајдука и ускока Баја Пивљанина из турских и млетачких времена у Пиви и Приморју. Из ње се развија и семантички умножава тема ропства и слободе, одбране и сукоба, страдања и спасења српског народа, од владике Василија до владике Рада и наше стварности.

Аутор романа трага за богоносним и земаљским особинама Баја Пивљанина, за духом православне вјере и праведности, за тајнама зла и његовим облицима, за феноменом издржљивости и снаге у теми људског пораза, за снагом и висином духа у одбрани части и имена, за достојанством постојања у агресији порока, за *истином* у тровјековној историји страдања, за значењем и симболиком сваког топонима који свједочи и казује живот горштакког менталитета и простора.

Романа **Вртијељка** спаја стару, херцеговачку и новију историју Црне Горе, гласом и говором надахнутог заљубљеника у епска времена. Свједок – светионик и трагалац прошлости и традиције на простору Пиве је књижевник Коста Радовић и његов приповједач, изникао из љепоте и драме народних прича, легенди и предања. Он је аутентични причалац небоносних врхова Пиве и њених умилних подножја, стваралац – креатор романескног амблема епске традиције. Љубав према Пиви пулсира у овој књизи, као и познавање њених људи и прилика, историје и народне фантазије, судбине и љепоте Пивског ока и манастира, завичаја и чудесне многозначности овог простора.

Ако је Бају Пивљанин »удисао слободу и свој завичај«, онда је и Коста Радовић оживио времена зла и добра, суровости и наде, страха и смираја, патње и избављења. Из визије прошлости и традиције патријархалних времена изградио је причу о Бају Пивљанину и, више од тога, визију знаменитог јунака у поетски оспољеној реалности догађаја. Архетип легенде и предања улази у епску слику јунака, а стварност књижевног лика у романескну, књижевно – естетску реалност текста и поетику романа лика, збивања и простора. И док се у митском наслеђу чита узвишена слика јунака, у роману се до ње долази карактеризацијом јединственог симбола слободе, вјере и имена.

Роман **Вртијелка** не нарушава епске особине херојског подвига, напротив, али се митска симболика у роману реалистички ситуира у психолошки мотивисаним разлозима херојског чина. Иако се аутор романа саживљава са судбинама јунака и простора, с видокругом трагичних збивања, симболичка природа нарације драмски интензивира стања насиља и порока, крајности људских недовољности и врлине. Особине хришћанске и исламске традиције улазе у спектар сукоба, али и романескни ток егзистенцијалне муке, сликовито наглашене »родношћу« зла и освајањем добра.

Фабуларизација романа **Вртијелка** одвија се на два плана. Једним се развија улога Казивача – наратора и наратера у причи о Бају Пивљанину, владици Василију и другим ликовима, а другим се, изнад позиције оног ко казује, биљежи и записује, остварује приповједачев увид у испривовиједани и доживљени свијет романа. Приповједач и Казивач нијесу исто лице и један лик, већ два, јер се идентитет Казивача открива из перспективе безименог приповједача. Нарација ликова и догађаја заснива се, дакле, на двострукој приповједачкој ситуацији – спољашњој и унутрашњој, али и мноштвено постављеној перспективи јунака у сижејној организацији романа. И док о рођењу Баја Пивљанина постоји двоструки извор сазнања, дотле је и хронолошки ток догађаја подређен поетској инвокацији ликова на ужем и ширем простору Пиве, Црне Горе, Европе и Мале Азије у другом временском раздобљу.

Поетска знаковност и документарност догађаја сагласна је субјективној евокацији народне традиције и искуствене грађе. Ауторова потреба да имагинацију реалистички оправда и да догађаје поетски универзализује заводи читаоца енигмом необичног наратора. Безимени Казивач је, сазнајемо у епилошком дијелу романа, Константин, архимандрит Господњег манастира на Орашју, у Бајовом завичају, из нашег времена.

И док у Казивачевој причи слиједимо живот харамбаше Баја, његових хајдукâ, турских освајача и раје, паралелно се обликује и гради лик владике Василија, Бајовог побратима и саговорника. Индивидуализација ликова тиче се и перспективе других ликова – слијепог старца, пророка Гаиба, кнеза Раича, турских заробљеника и ратника.

Приповједач открива лик Казивача, у дјетињству христољубивог и побожног дјечака, радозналост љубитеља старих књига, а потом, политичког робијаша и професора, голооточког мученика на »јадранском Сибиру«. У епској архаичности централне теме, језику сказа и перспективи угроженог човјека, преплићу се дух и ток прошлости са савременим добом.

Позиција Казивача (сазнајемо да су га у селу звали Мајо) у роману реалистички мотивише још једну, али рационално неухватљиву нит у роману. Земаљски живот владике Василија везан је за приповиједано вријеме Баја Пивљанина, а његов живи дух за ванвремено и чудесно трајање. Непрекинутост живе традиције владике и свеца преноси се на свјетлоносни план чуда, а он, а л'енверс, на провјерљивост историјских сазнања. Наративну структуру романа постиже реалистичка и иреалистичка мотивација догађаја, наглашена ауторовим свезнањем које је маскирано двоструком позицијом приповиједања и честим парентезама – додатним казивањима и коментарима у посебно издвојеним прозним цјелинама, одвојеним заградама. Њима аутор још једном освјетљава неки догађај, допуњава га другачијом информацијом, коментаром, питањем или сумњом. Тим начином се отвара и трећа, метатекстуална раван приче, остварена импресијом или контемплацијом приказаног свијета.

У временској и просторној дијахронији слике свијета и у синхронији људских судбина постоји и необичан механизам у организацији приче. Казивач има лопту која га подсјећа на Земљину куглу у васиони и која, својим окретањем, повезује земаљске тачке у простору: Рудинице у Пиви, Пераст и Дубровник, Острог, Цетиње, Цариград и Орашје, Беч и Вртијељку. Хронотоп догађаја и ликова је атипичан, индикативан у избору јунака и догађаја. Механизам случаја одређује мјесто и вријеме радње, али и разлог настанка романа о Бају Пивљанину. Казивач се, открива приповједач, одрекао свог претка Баја Пивљанина на Голом отоку. Гријех одрицања узроковао је настанак књиге и модела епског јунака у умјетничкој прози. Приповједач оживљава и лик владике Рада који се, у сто двадесет и пети дан од смрти, јавља Казивачу због рушења капеле на Ловћену. Његова жеља да се »надоми у завичају Баја Пивљанина« (стр. 244) трагично прелама искуство зла и у нашем времену.

Роман **Вртијељка** Косте Радовића обилује емоцио-налном стилизацијом ликова и догађаја, једном врстом непатворене лирике и поезије у приповиједању Пиве, Пивског манастира и прошлих времена. Симболизација простора сугерише семантичку носивост знаменитог одредишта у којем се, светосавском визијом, обистинио лик Баја Пивљанина у светом тројству витеза, страдалника и жртве. Бајковитост казивања о јунаку тиче се горштачке позиције хероја и достојанства народа, с једне стране и, егзистенцијалне патње и етички узвишене мисије Баја Пивљанина у теми угрожене егзистенције. Аутор слиједи људску димензију херојског чина и подвига, али и добро у испуњењу Божје промисли и молитве.

Емоционалност казивања и недистанцирани однос према поступцима и особинама јунака и догађаја даје Радовићевом роману тон повјерљивог казивања који не мистификује, већ укључује читаоца у заводљиви свијет приче. У степенастој организацији сижеа прелазимо из једне у другу епизоду из Бајовог живота, при чему се, системом приче у причи, преплићу судбине јунака. Првим начином аутор успоставља непрекинутост историјских догађаја, а другим, континуирани поредак трагичне егзистенције и Божје правде. Паралелизам

различитих судбина показује да ликови хајдука носе особине праведника, а да ликовима »силника« не недостају емоције кривице и кајања.

Приче о разарањима, плачкама, убиствима, свирепим покољима комуницирају у епско – лирском љетопису Пиве и њене судбине. Русоовско предавање природи не односи се само на ауторову, скоро сакралну посвећеност овом простору, већ на увођење географски препознатљивог простора у књижевност. Стилски и синтаксички поредак слике свијета варира архаични говор и карактеристичну усменост информације, а натуралистички описи насиља, наглашену емоционалност ликова у визији »узмућене земље«. Реалност и мистика супротности преносе се изван овог простора, а тема сукоба и разарања на мисао о гријеху и казни, с једне, и трајност љепоте, с друге стране.

Писац романа **Вргијељка** узима знамените јунаке да би овјековјечио тему спасења. Лик Баја Пивљанина надраста и универзализује свети ореол жртве и одбране од зла, а лик владике Василија наду за испуњењем бића изван људске недовољности. Моћ просветљења и праштања потврђује приврженост напаћеном народу и симболични ореол васкрсле жртве – Баја Пивљанина у судбини угроженог народа.

Психолошки портрет Баја Пивљанина не тиче се, дакле, само хајдучке приче, колико особина етички узвишеног вође. Унутрашњи слојеви лика тичу се дубоке осјетљивости харамбаше, војводе и осветника, дубине људске патње пред оскрнављеном чашћу или одбране човјека од смрти и народа од истребљења. Лик Баја Пивљанина у роману и настаје из психолошког портрета доброг и поузданог човјека, другачијег и супротног особинама злих људи – *беочила* – људских »гмизаваца«, »издајника« и »крвника«, »безбожника« и »напасника«.

Особине Баја Пивљанина, средњовјековног витеза и овоземаљског Илије, како га је означио владика Василије, осавремене су особинама резбара, трговца, вјерника и луцидног саговорника. Лик хајдука оплемењен је господским изгледом, знањем латинског језика и својствима отменог домаћина у пераштанској вили. Стога, ни главни лик, као ни ликови хајдука у роману, нијесу једнострано приказани.

Епски јунак има особине људских бића, метафорично несводивих у значењу и симболици »исуканих мачева«, »звијери« и »вукова слободе«. Ни слика потурица у роману није истовјетна са сликом ликова Турака, ни слика кнежева с традицијом народних првака. Индивидуалне и етичке особине јунака одређују њихову улогу у роману, као и њихово мјесто на горњој или доњој лествици узвишеног и ниског.

Казивач емоционално доживљава догађаје о којим говори. Често прекида и зауставља наравицу како би, умном молитвом, подстакао мисао. Постаје испосник и искушеник који вјерује сновима. Снови су, казује он, »најтачнија стварност«, а живот, као и роман, велика тајна и откровење. Насупрот гордости, мржњи и гријеху, пулсира ритам спасења и молитве, оличен у немиру Баја Пивљанина и вјековној будности владике Василија.

Ауторова идеја »физичке« и духовне обухватности свијета остварује симболику »радости и страдања« у кружној цјеловитости живота и смрти, смрти и васкрсења. Одрубљена глава Баја Пивљанина има функцију лајт мотива у повезивању различитих времена и догађаја – Првог српског устанка, крвавог покоља у Пиви и разарања Његошеве капеле на Ловћену. Симболика одрубљене главе се, Исусовим хододарјем по Пиви, и коначним смирајем на обезглављеном тијелу Баја Пивљанина, смијешта у приповједачев отпор најновијем злу и инвазији »отмених ђавола« с Аљаске.

Читајући роман **Вртијељка** враћамо се искуству једног времена које кореспондира с љубављу према јунаку и одуховљеној слици трагичних искушења и љепоте која препоручује овај роман будућем памћењу Пиве и њених симбола.

ОБРАЗОВАЊЕ

ОБРАЗОВАЊЕ

Веселин МАТОВИЋ
БЕЗИМЕНА ПРОФЕСИЈА

Веселин МАТОВИЋ

БЕЗИМЕНА ПРОФЕСИЈА

Уијена вас чека на вратима сваке црногорске институције, исписана са унутрашње стране - видите је тек пошто уђете, и пошто се врата за вама затворе

1

У вријеме радничког са-моуправљања постојала је тзв. уравниловка не само за мишљење, говорење и плате, него и за номенклатуру занимања, по којој смо сви били радници: друштвено-политички радници, медицински радници, просвјетни радници, шумски радници, пољопривредни радници, транспортни радници, административни радници. Војска се због нечега није могла угурати у ове рамове па су се њени припадници називали војна лица. Дакле, једино се онима који су се међусобно разликовали само по броју звјездица на нараменицама и којима се, испод натучених сјактећих калпака, нијесу ни могла видјети лица, признавало да су лица. Такође, и они који су се скривали – криминалци, шпијуни, ислједници, били су лица: *непознато лице, службено лице...* Незапослени су постајали лица тек ако некога убију, или опљачкају: *Н. Н.*

незапослено лице..., иначе су се и они звали радницима, незапосленим – наравно.

Распадом социјалистичког система, и то је нестало, тако да се данас номинација *радник* задржала само у поприлично архаичној сложеници *земљорадник* (замјенио ју је пољопривредник, а у вокабулару актуелног министра пољопривреде американизам – фармер, то му дође као допринос модернизацији, наше земљорадње и сточарства у процесу евро-атлантских интеграција), и синтагми *просвјетни радник*. У првом случају – због њене тачности, у другом – због низа (раније различито ранжираних) стручних квалификација у оквиру те професије: учитељ, наставник, васпитач, професор. Ови су називи у том погледу данас изједначени, осим у случају професора универзитета, тако да су опет постали синоними и обезбјеђују исти друштвени статус њиховим носиоцима.

Међутим, питање је да ли, након свега што се са овом професијом дешавало током цијеле друге половине 20. вијека, а посебно посљедњих деценија, иједно од ових звања (и титула) с правом припада онима који данас држе часове у школама и за то примају плату. Можда *наставник* (онај који држи наставу) – ријеч је макар вриједносно неутрална, за разлику од осталих, рецимо *професор* (у изворном значењу ове ријечи крије се не само стручно обављање неког посла, досљедност у примјени и преношењу знања него и оданост, завјетност, па и вјера: *профес-л.* завјетовање, *профет* – г. вјероучитељ код јеврејског народа), или *васпитач* (*вас* – сав и *питање*, тј *храњење* (и чување!), дакле – *свехранитељ* и *свезащитник* (личности!). Што се тиче ријечи *учитељ*, довољно је да се присјетимо досјетке из времена милионске инфлације, да је само учитељ девалвирао колико и динар. Наравно, споран је и овај, уопштени (самоуправљачки) и општеприхваћени назив – *просвјетни радник*, као што је уопште спорно и само име ове професије, будући да је она одавно у раскораку са његовим основним значењем: *просвећивање* (освећивање),

просвјетљавање човјека Духом Светијем. Нажалост, у раскораку је и са оним што је, као своје полазиште, прокламовало европско Просвјетитељство, а на чије се очинство самохвалисаво позива наша данашња просвјета: „Усуди се да знаш“ тј. „Имај храбрости да употрејебиш свој разум“. Није потребно доказивати како је она, у пракси, одавно већ одбацила и једно и друго: и Дух Свети и Слободу Разума, и прихватила „самонаметнула“ себи, принцип беспоговорне послушности, пристала на Титорство Политике и Идеологије, и самим тим изгубила право да себе зове својим именом.

Отуда је разумљиво што данас све чешће за људе који тамо раде (који то раде), умјесто просветитељи, или чак просвјетни радници, кажемо прикраћено (језик тако хоће) и, мора се признати, помало пежоративно – *просвјетари* (аналогија са мешетари), хоће се рећи: они не просвећују, они просвјетаре; њихов посао је игра, заваривање, симулација, нешто узгредно и овлаш, то су, дакле, лажни просветитељи.

2

Наравно, као што ни сви зимски дани нијесу ледни и сњеговити, него има и сунчаних, тако и у овој професији, изгубљеног имена, има и оних који чезну за њим, који би хтјели да га поново васпоставе. Кажем: чезну и хтјели би, али то није ствар жеља и напора појединаца. У питању је цјелина, у питању је један специфичан, кастински, менталитет који се формирао током шездесетогодишње идеолошке тортуре над овим занимањем, и ту ни појединачни напори ни смјене генерација, ништа не могу промијенити. Напротив, нове генерације, које су и саме обликоване по истој матрици, не само што га не мијењају него га упорно ревитализују, деривирају и учвршћују. „Какав наук, такво и читање“.

И још горе.

Раније су људи, који су се припремали за овај позив, студирали у великим универзитетским центрима: Београду, Новом Саду, Загребу, Сарајеву, гдје су, најчешће у условима сурове борбе за преживљавање, стицали не само поуздано стручно образовање него и богато животно искуство. Тамо су се ширили њихови

духовни видици, изграђивао осјећај интелектуалне одговорности, оплемењивао њихов патријархално-рурални етос, па се све то касније у знатној мјери преносило и на њихове ученике. Данас није тако - њихови животни путеви су битно друкчији, а то свакако није без утицаја на њихову интелектуалну профилацију. С друге стране, раније се (чак и у комунистичком времену) просвјетатељељилананекаквом (макар и наопако окренутом) систему вриједности и каквој-таквој вјери (макар и у могућност једнакости и људске правде на земљи) што јој је, ипак, давало одређени смисао, а њене носиоце мотивисало на завидне интелектуалне напоре.

Данас се, нажалост, темељи на страначким програмима.

Секуларизована и релативизирана до вулгарности, она је постала простор за бескрупулозне манипулације властодржаца и идеолога, који јој одређују циљеве и задатке према својим дневно-политичким потребама, а њени резигнирани носиоци, просвјетни радници-просвјетари – умјесто труда на свом естетско-етичком, духовном и стручном усавршавању, и умјесто интелектуалног, стваралачког, синдикалног и сваког другог

отпора и непростајања на такву идеолошку стерилизацију и деградацију властитог позива, а тиме и свог грађанског достојанства, навикнути на вишедеценијску неприкосновеност власти и, наводну (никада лично испробану) узалудност борбе против њеног ауторитета - окрећу главе и препуштају се најбаналнијем хедонизму или апатији, а ја јунаци, у том свијету веома омиљених и узоритих, латиноамеричких серијала. „Приуштити себи што више задовољстава“ – постаје смисао њиховог живота, али пошто им, по правилу, незавидан економски положај, ни у том правцу богзна шта не омогућује, исфрустрирани, лако постају негатори и презиратељи истинских животних вриједности (нихилисти), који траже олакшање (и оправдање) у алкохолу, вулгарним и таштим забавама, тзв. диско и фолк музици, шунд литератури, а све њиховедуховнеинтелектуалне потребе задовољавају дневне новине и тв. екрани. Њих нећете срести ни у библиотекама, ни у музејима, ни у црквама, нити у било каквој сличној институцији. Кафане, бувље пијаче и спортске кладонице су амбијенти у којима се ти људи много боље осјећају.

У таквим околностима њихово често солидно стручно образовање, пошто не може да се ваљано уновчи, брзо губи цијену (не само на друштвеној сцени, него и у њиховом осјећању), и бива пресовано у беживотне лекције које се деценијама мантрају по учионицама (тзв. “отаљавање часова”), што неминовно води у мрзовољу, у аверзију и нетрпељивост према послу, који би управо морао да се темељи на родитељској љубави, жртвености, вјери и давању.

3

Губећи с временом и етичку и естетску оријентацију, своју економску, а тиме и укупну друштвену маргинализацију, просвјетари све израженије компензују сервилношћу према носиоцима друштвене моћи. Бити виђен у друштву локалног моћника, без обзира да ли то био општински функционер владајуће партије или власник мало веће бакалнице и без обзира да ли се ради (а богме, често и ради) о апсолутној интелектуалној и моралној мизерији – за њих је највеће признање, често и једина мјера животног успјеха... И

сви други облици корупције (и колаборације) са властима и моћницима нијесу им страни. Треба доћи на њихове школске свечаности па видјети како сиједи “етичари” и углађени “естетичари” непогрешиво одмјере степен своје љубазности према количини власти или дебљини ланца на врату уваженог госта (општинског функционера или спонзора, други се ту и не позивају), и како се тискају један испред другога да би се пољубили (није се довољно руковати, није довољно уочљиво) са неким од тих паланачких апаша који им се благонаклоно осмјехују, знајући да сваки тај пољубац има своју цијену, али и да у временима и на просторима гдје није проблем “умножавање грешника, него нестанак гријеха”, ништа није исплативо као трговина људским душама.

Па, ипак, горди због статуса признатих власника знања, и још више – оних који се (и законски) морају слушати, просвјетари су жестоки атеисти, премда сујевјерни колико било која варошка проводацика. „Гледање“ у шољу, у карте, „проучавање“ хороскопа, фетишизација иконе и крста и сл., све је то за њих нормалан и грађански прихватљив однос према „оностраном”, али је

помолити се Богу, исповиједити се, цјеливати икону, постити, и сл., напосто стидно и недопустиво. Сагнуће се пред сваким шалтером, али не и пред иконостасом, скинути капу пред вратима сваке општинске канцеларије, али не и пред ћивотом. А гдје је гордост, ту је и сујета, с њом - завист, пакост и потреба да се све туђе оспори и сведе на мјеру сопственог ја, по могућности - и за два прста прикрати.

4

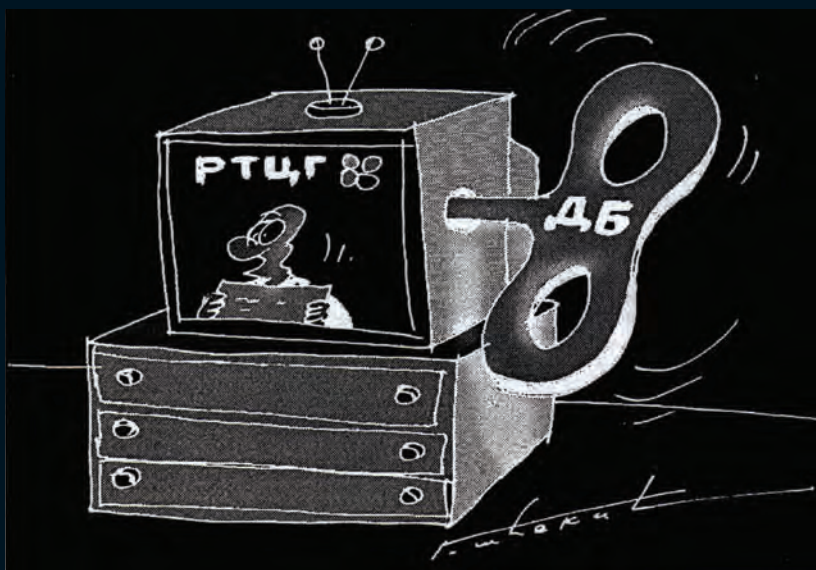
У таквом окружењу, даровити и одговорни су као пчеле у растопљеној смоли: што се више отимају и покушавају да узлете, све дубље тону. Самим тим што су то што јесу, они су у сталном сукобу и са дјецом (којој, навиклој на формализам, површност и неозбиљност, изгледају строги, непопустљиви и превише захтјевни), и са родитељима (који не могу да их корумпирају), и са колегама (самим тим што су друкчији), и са школским властима (јер се како-тако опиру), али највише са својом савјешћу, јер увиђају како, хтјели не хтјели, бивају саучесницима и тону у катран јефтине трговине - не само са

оним што чини светост њиховог позива него, истовремено, и са свим што чини светост људског достојанства.

Уцјена (као и корупција) у Црној Гори је системска, колективна, свеопшта; она је правило понашања, друштвена норма, заснована на моралној инверзији, по којој се за оне који истрајавају у поштовању професионалних и моралних начела, подразумејева статус ретардираних (ретроградних) и друштвено неприлагођених особа – идиота (понекад – опасних авантуриста и преступника), и, наравно – свеопшта бламажа, презир и шикана. Уцјена вас чека на вратима сваке црногорске институције, исписана са унутрашње стране – видите је тек пошто уђете, и пошто се врата за вама затворе.

Зато је питање, – због чега је црногорска просвјета готово без поговора пристала на промјену имена језика на коме је настала – поприлично наивно и сувишно питање.

Много прије тога она се, нажалост, одрекла и свога имена!

МЕДИЈИ

МЕДИЈИ

Михаило МИЉАНИЋ
БИОЛОШКА СРЕЋА

Михаило МИЉАНИЋ

БИОЛОШКА СРЕЋА

ИЛИ

Како у Црној Гори настају новинари

За настанак новинара значајна је и „биолошка срећа“.
Бити дијете или барем блиски род неком већ постојећем
припаднику одређеног медија, па макар и из његових помоћних
служби. У том погледу најбољи је примјер ТВ ЦГ, коју многи
одавно називају „породична телевизија“

Јесте ли чули ону медијску пошалицу? Срела се два пријатеља: „Гдје радиш?“ - пита један. „Нигдје“. „Како нигдје, а шта си оно завршио?“ „Ех, неку средњу школу, за кувара.“ „Одлично, хајде са мном да те запослим у ТВ Црне Горе, познајем тамо једног портира“.

Да ово и нијестаконеоснована шала говори званични податак да је у тој кући само 19 одсто запослених са одговарајућом школском спремом, а најгоре је у њеној новинарској структури. Међу стотину и више новинара на Првом, главном, каналу те телевизије воде средњаци, а унутар њих - свега и свачега, чак и угоститеља. Али то ништа не смета да поједини покривају и звучне функције уредника емисије, па и програмских блокова, коментатора, редитеља... Неки су, чак, и помоћници главног уредника и директора и његови савјетници, док неки сједе и у кабинету генералног

директора. И лектора има без факултета! Од спикера га нико нема, а од дописника домогао га се само улцињски. Тако нам и о тананим областима као што су наука, образовање и култура, свакодневно придикују разни текстилни, грађевински, медицински и угоститељски техничари.

На Другом каналу - програму државне телевизије факултетом се може подичити само петоро од укупно двадесет двоје сталних новинара.

Ни на Радију Црне Горе, гдје је већ пословично у том погледу увијек било знатно боље, сада је слично као у Телевизији, с тим што главна уредничка мјеста, ипак, покривају факултетлије, а од дописника само један нема високу школу. Иначе, и у једном и у другом дијелу РТВ Црне Горе, значи и на Радију и у Телевизији, хоноларци чине „ударну снагу“ програма.

Завиримо и у друге медије.

На ТВ ИН, од шеснаест сталних новинара, по ријечима њеног главног уредника, факултет има половина, мада не и троје уредника-водитеља главне информативне емисије ИН-пулс, што је и те како примјетно када су два мушка уредника њени домаћини, јер један од њих не зна добро падеже, а ни акценти му нијесу јача страна.

У ТВ МБЦ је пет сталних новинара, а исто их толико има факултет, барем тако тврди њен власник.

У ТВ Монтени, такође према ријечима власника, од пет сталних новинара факултет имају четири, с тим што се онај који води емисију „Очи у очи“ никако не може сматрати новинаром, јер се бави и маркетингом (директор је маркетинга у тој телевизији), што је са новинарством неспојиво и строго подлијеже Кодексу те професије, али у тзв. Саморегулаторном тијелу, ранијем Суду части, праве се да о томе ништа не знају.

У „Дану“, најтиражнијем црногорском дневном листу, од педесет новинара скоро половина има факултет.

У „Вијестима“, од четрдесет и два стална новинара факултет има једанаест, чак је један и магистар, два су са вишом спремом, а остали су

средњошколци.

У „Побједи“, од сто двадесет и четири новинара, факултет имају четрдесет три, што је 35 одсто.

Остали листови, као „Република“ и „Журнал“, по квалитету и продајном тиражу су од занемарљивог значаја и утицаја, а ни силне радиостанице нијесу узете у обзир.

Истина, недавно се појавила нова телевизија „Атлас“, која засад није показала ништа више и боље од правог галиматијаса неких емисија и идеја и учешће неких потпуно нереспектибилних уредника и водитеља.

Било како било, али у црногорском новинарству суверено предводе школски средњаци. То и не би било тако страшно да их у медијима дочекују писмени и образовани уредници-ментори, али их најчешће обучавају такође полуобразовани уредници. Тако – гледаоце-слушаоце свакодневно по очима-ушима просто бије армија муцавих, тупавих новинарчића, од којих многи не знају добро ни читати, него сричу.

У Црној Гори постоји само једна референтна новинарска школа – Институт за медије, иако у неком чудном садејству и партнерству са данским Краљевским медијским ин-

ститутом, мада је данско новинарство у породици свјетских новинарских школа прилично анонимно. Истина, недавно је основан Факултет политичких наука, са одсјеком за журналистику, али пуног домаћег наставничког кадра још нема. Све остало је обична спрдња. У њу спада, прије свега, већ други једнонедјељни курс новинарства и водитељства који у Дому омладине у Подгорици организује некакво Удружење манекена Србије, а предавач је била и нека водитељка из оне „Пинкове“ лимунаде „Све за љубав“!

Па, како се заправо постаје новинар у Црној Гори?

Један од провјерених начина је тзв. „хоризонтала“. Лијепој дјевојци често је довољно да „правој личности“ изрази жељу да то постане. Те „праве личности“ су, углавном, водећи уредници и утицајни политичари. За настанак новинара од значаја је и „биолошка срећа“. Бити дијете или барем блиски род неком већ постојећем припаднику одређеног медија, па макар и из његових помоћних служби. У том погледу најбољи је примјер ТВ ЦГ, коју многи одавно називају „породична телевизија“. (Да не говоримо о дјецџи новинара или спикера.) Није лоше бити ни нечији

зет. Да уз куваре и конобаре добру прођу имају и сумњиви средњошколци, доказ је и један који се својевремено домогао и функције уредника редакције за културу у државној телевизији, а наводно је међу водећим (самопроглашеним) младим црногорским литератама, иако ни честиту реченицу не може изговорити без „овај“, а прозу му не разумије ни искусни психијатар. Ту је и неки угоститељац из Никшића, коме се повјеравају сви одговорнији новинарски послови, па и праћење међудржавних сусрета и вођење Дневника.

Све ово није нимало случајно. Управо такви највише одговарају у овим смутним временима, јер су најнеотпорнији и најсавитљивији и са њима се може чинити што се жели, манипулисати до миле воље. Знањем до бољег новинарства није никоме у интересу и највеће запреке том настојању су управо у самом данашњем новинарству.

Све се чешће помиње појам јавног сервиса, као неки свемогући, скоро магични, модел медијске демократије и „служења народу“, а у папагајском хору који нас тим двијема ријечима већ дуже заглушују, најгрлатија је ТВ ЦГ, која је себе већ одавно прогласила јавним сервисом.

Иако се сваким даном све више од њега удаљава. Чак и сада када је прошла референдумска поама и задатак да манипулише.

Јавни сервис највише помињу они који о њему најмање знају – полуновинари, бивши хонорарци, без дана професионалног стажа, затим некадашњи комитетски чиновници, а сада разни координатори, предсједници и извршни директори неких звучних удружења, асоцијација, невладиних организација и тзв. центара, одреда професионални анонимуси, многи међу њима и средњошколци. И у Министарству културе су засјели такви многобројни анонимуси; усудили су се да пред референдум предлажу правила медијског понашања. А сви одреда не знају, или неће да знају, једноставну формулу – јавни сервис је информативна (општедогађајна) услуга, пружена благовремено, истинито, непристрасно, писмено и учтиво.

Има ли свему овоме лијека и начина да црногорска, сада тамна, медијска сцена постане мало свјетлија? Има, и те како. Прије свега, затварањем „малих врата“ на уласку у медије, као и досљедном примјеном одредби конкурса у којима предност има факултет, али с тим да

конкурсне комисије чине одиста стручни новинари и лингвисти, од општег, јавног повјерења и великог искуства, објективно елитна имена, без обзира на то којој партији-странци припадају.

Блажо ПАПОВИЋ

НАША СИТУАЦИЈА

Зашто се сада нервирамо
због граматике, слова и халабука:
увијек је било
да пси лају на Вука.

ГЛАД И ЈАД

Људи умиру од глади,
а и даље вјерују влади,

али једнога дана -

гладни ће бити
владе сити.

БОЛЕСТ

Догађа нам се оно што ником није
наша загонетка није лака:
отац и син су двије нације,
а нико није из мјешовитог брака.

СТОЛИЦЕ И ИЦЕ

Добили смо столицу у Уједињеним нацијама
- дајемо свима к знању,
са свим очигледним гаранцијама,
да имамо шта ставити на њу.

ЕТНОГРАФИЈА

ЕТНОГРАФИЈА

Иван ПЕТРОВИЧ БОРИЧЕВСКИ
НЕОРАМА (ЦРНА ГОРА)

Иван ПЕТРОВИЧ БОРИЧЕВСКИ

НЕОРАМА (ЦРНА ГОРА) II

*Превео Милорад П. Радусиновић
(Наставак из претходног броја)*

Руски археолог, историчар и етнограф Иван Петровић Боричевски (Вибор, 1810–1887), син свештеника који је похађао Кијевску духовну семинарију, радио у архиву, затим од 1837. у званичном часопису Министарства просвјете, а од 1840. се занимао Словенима. Управо 1841, у часопису „Мајак“, под насловом Неорама – Црна Гора, појавило се ово драгоцјено свједочанство о Црној Гори у доба Његоша. (М. П. Радусиновић)

КРАЂА

Крађа је веома ријетка у Црногораца. Ако ухвате лопова имају право да га убију. У случају крађе обраћају се свештенику. После Литургије, он, запаливши свијећу од црног воска, објављује својим вјерницима о крађи, тражећи да се врате украдене ствари и пријети проклетством. Утицај вјере међу Црногорцима толико је снажан да окривљени у великом броју одмах падају на кољена и признају кривицу. Ствари се враћају, али лопов губи не само очево повјерење него и читаве породице. Раније су кривци, лишивши се части, или сами себе убијали, или су заувјек напуштали отаџбину.

Чини се да је слабљење моралних норми узрок томе да је сад код Црногораца обичај да се лопов открије без помоћи свештеника. Ко ме се деси крађа тај објављује шта су му украли и какву награду даје да би му открили лопова. Сазнавши ко је лопов, шаље му се треће лице с поруком да му је познато, ко је и шта је украо и савјетује му да се помири с покраденим. Ако та порука постигне успех, тад покрадени добија своје ствари, не знајући, ипак, ко је открио крађу, јер награду добија посредник. Али ако је осумњичени невин или мисли да може да одбаци захтјев потраживача, он неће прихватити позив. Уколико настави да пружа отпор, посредник је дужан да јавно докаже своје подозрење. Кад осумњичени буде разобличен, мора да плати седмороструку цијену покраденом и

даје награду ономе коме је обећана. У супротном случају, сумња му се не претвара у кривицу, па откривач плаћа из свог џепа. Такав откривач у Црногораца зове се сок, а обећана награда сочбина.

ЗАКЛЕТВА

Заклетва код Црногораца је сасвим изврсна. Кад нема јасних доказа, онда се то утврђује заклетвом; припремајући се за њу, сједе у кругу у цркви, док супротна страна стоји. Ко је љепорјечивији од осталих долази на средину, узима крст у руке, цјелива га, затим се обраћа судијама увјеравајући их да се заклиње на чисту истину и изриче проклетство кривоклетницима: „Да не дочекају да виде своју дјецу како су одрасла, да им се усјеви у земљи окамене, да им стока угине, да људи бјеже од њих“ и томе слично. Они који сједе, послуже сваког проклетства, изговарају: „Амин“. Најзад се изговара сама заклетва.

У Црногораца је стари свети обичај да супротна страна бира по својој вољи ко треба да се закуне, па родитељи често доводе своју дјецу како би се заклела. Због тога неки од оних који се заклињу чак и не знају о чему се ради.

БРАК И СВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ

Брак се склапа слично онако како се то радило у прошлости код нас између родитеља будуће младе и младожење, без њихове сагласности. О њиховим узајамним симпатијама и не питају. Невјеста не доноси мираз са собом, напротив, за њу треба платити вијенац. У посљедње вријеме цијена за невјесту се толико повећала да су сви сиромашни људи остали неожењени. То је подстакло Црног Ђорђа да утврди цијену за вијенац.

Кад треба да се иде у провадацисање, онда отац младожење, брат или други рођак одлазе код родитеља младе. У сваком случају, сват (проводација - прим. прев.) мора да буде велики фразер, иначе неће проћи како треба. Просци долазе у кућу оне коју просе обично увече, доносе са собом у дрвеној посуди ракију или вино и сребрни или златни новчић или прстен. Објаснивши разлог своје посјете, предају оцу будуће невјесте посуду с пићем. Ако је он прими и почне пити, то је знак да се сложио с браком. У супротном случају, отац не прихвата посуду и просци се удаљавају.

Постигавши успјех, обично пуцају из пиштоља. Без обзира на очеву сагласност, млада се не појављује пред просцима, њу представља отац до коначног договора. Ако је у оца неколико кћери, онда мора да се проси рука обавезно оне старије, узети млађу значило би као да се обешчастила породица на најужаснији начин.

Чим је примљен предлог о просидби, ни једна ни друга страна не смију да се одричу од своје ријечи, како не би били изложени крвној освети. Исто тако сматра се за најтежу увреду ако би, у вријеме договора о браку, неко други покушао да проси младу. Брак се не склапа прије него маладожења напуни 14 година, а млада 12; дешава се да се родитељи договоре о браку своје дјецe која су још у колијевкама.

Код просидбе се одређује не само дан када се склапа брак него и број гостију од стране младожење. Прва мјеста заузимају: стари сват, кум, младожења, барјактар, војвода и дјевер или дјеверуша, сви други се називају пусто-свати – име им неугледно.

Од стране невјесте такође се тражи да буде: стари сват и дјеверуша. Прве називају од пута, посљедње од дома. За столом по десној страни сједе сватови од пута, по лијевој сватови од дома. Послије гозбе сватови од дома изводе младу и предају је сватовима од пута.

У свадбу се иде пјешке. Напријед иде барјактар са заставом, за њим војвода. Младожењу можеш увијек познати по бијелој марами везаној позади. Некад се сватови од стране невјесте сретају на путу, такође са заставом. Али ако је младожења у жалости, онда се умјесто ње носи маслинова гранчица. Код сваке куће на путу сватови пуцају из пиштоља, сваког кога сретну успут чаше вином и печењем.

Ако је неизбјегно да пролазе кроз село, онда становници излазе у сусрет и госте их.

Кад се приближавају невјестиној кући, сватови шаљу два изасланика да јаве о њиховом доласку. Изасланике дарују марамама и они се враћају с вијешћу да је домаћица рада гостима. У кући се сваком свату даје четвртина печеног брава, који се одмах расијече и дијели. Овнове није пожељно пећи с главом. Повод за овај обичај био је несрећни случај: пред старог свата поставили су овна с главом и рекли му увредљивим тоном: „Главу пред главу“. Увријеђена страна је пограбила сабље, свадба се растурила и у

току неколико година давала жртве крвне освете.

Број здравица одређује се унапријед, обично их бива седам: у славу Бога, у част свих Светих, у здравље домаћина куће, за благостање Цркве и свештенства, за здравље кума, за здравље владике, за здравље све дружине.

Свака здравица је испраћена изрекама, молитвама и одговарајућим пјесмама.

Вијенац се плаћа на сљедећи начин: кад сватови сједну за сто, угошћују их бијелим хљебом, који се зове погача. Сват од куће предлаже старом свату од пута да позлати погачу. Овај посљедњи прекрива хљеб договореном сумом новца и, из учтивости, ставља неколико новчића више; хљеб прелази у руке домаћина који узима новац, али, опет из учтивости, оставља на погачи неколико новчића и даје их млададожењи, а сватови громогласно захваљују на пажњи.

За вријеме гозбе, невјеста, у посебној соби, окружена најближим, проливајући сузе, припрема се за одлазак. Кад дође тај судбоносан тренутак онда је брат или други рођак изводи с марамом на глави и предаје сватовима. Пред сам одлазак невјести је посвећена добра молитва, тј. даје јој се благослов; на средини собе млада клечи на простртом ћилиму и склопи руке да се моли. Они који се налазе у њеној близини стављају јој на руке толико пиштоља и јагагана колико може да носи, а двојица сватова подижу мараму, држећи је изнад главе и говоре: „Да буду изречене наше ријечи у срећни час. Да ти Бог дарује добро потомство, девет синова и једну кћер; двојица од њих да буду честити као два стара свата, два као два барјакатара, двојица као млададожења, двојица као дјеверови, један као твој отац, кћер да буде добра и непорочна као твоја мати!“ Послије сваке жеље, стари сват би говорио: „Амин“.

Најзад, невјесту шаљу у дом млададожење. На прагу је родитељи или ближи рођаци посљедњи пут благосиљају. Ту јој приносе хљеб, бијели хљеб у којем је молитвена чаша и дају је старом свату од дома, он пије и предаје је сљедећем. На крају кад дјевер сасвим испразни чашу, даје је невјести да је чува заувјек.

При уласку у кућу млададожење, сваком свату се даје по колач, покривен слојем меда који зову медижовина. Ту почиње гозба, игра, плес. Током читавог овог времена, невјеста је у напетом ситуацији: сваком ко долази мора да се поклати и пољуби га у руку.

Наредног дана склапа се брак по источном обреду, али се млада не предаје мужу прије трећег дана. Други дан послје склапања брака, она узима кофу и у пратњи сватова и рођака креће ка ближњем извору. Присутни пуцају, госте један другог вином и ракијом. У међувремену невјеста се враћа с водом, сипа је у умиваоник и доноси га гостима да умију руке. Сад се старају да прикупе што више новца за младу.

Послије свадбе почињу посјете. Пред непознатим људима млади супружници не говоре међусобно, а ако се укаже потреба, онда употребљавају изразе: он и она. Муж, говорећи о жени, обично додаје: “Једноставно речено, моја жена“.

Жена не само што прима презиме мужа него замјењује и очево име па се зове именом мужа.

Развод у Црногораца се не дозвољава, али, у случају неслоге, супружници се разводе без икаквих околишења, ако се томе не противе женини рођаци, иначе се срамота плаћа крвљу.

Мајка доји дијете двије године, а некад, уз одобрење Цркве, и четири године. Новорођенче и мајка добијају од рођака дарове, колаче, вино, ракију.

Ако дјевојка роди дијете, онда је каменују, отац и брат први бацају камен, а заводника стријељају.

ПОГРЕБНИ ОБИЧАЈИ

Покојника рођаци окупају, облаче му бијелу кошуљу, посипају цвијећем и стављају код њега оружје. Чим се пронесе глас да је неко умро, одмах се скупља село и одмах га сахрањују. Ако се затекне свештеник он обавља молитву, а ако га нема погребни чин се врши касније над гробом сандук се склапа од три даске и има облик троугла. Над мртвим се разлијеже кукњава рођака пропраћена разним ријечима која се назива лелек, хвале и покојникове добротворе, помињу и његова јуначка дјела, дијеле и бол због губитка у породици. Најчешћи усклици су ово: „Ко ће јахати твог коња? Ко ће твоје одијело носити? Под чије ће се окриље примити твоја дјеца? У кога ће се заклети твоја сестра? Код Црногораца се сестра обично заклиње у здравље брата. Покојнике више од свих оплакују мајка и сестре: изгребу до крви ноктима лице, одсијеку косу и стављају је на гроб. Над гробом се поставља велики дрвени крст, а испод њега је остављено толико празних мјеста колико има

рођака, а некада се на гроб оставља плоча или камен.

Ако умре глава породице, онда, направивши лутку, и одјевши је што боље може, стављају је на сто, а около распоређују оружје покојника и трофеје које је он задобио у рату. Лутка остаје на столу током 40 дана.

Познаници приликом погребна присуствују с оружјем, стављајући га позади; примичући се кући у којој је покојник бјеже што могу брже, а тако исто чине кад се примичу гробу.

Жалост се продужава годину дана, мушкарци пуштају браде, жене одсијеку косу, неко вријеме иду откривене главе, а послије се покрију црном или плавом марамом. У неким мјесртима иду на гроб трећи или осми дан послије сахране, читају молитве плачући и најзад угошћавају с вином и хљебом.

БОЖИЋНИ ОБИЧАЈИ

Велики пост се одржава тачно као и код нас – веома строго, чак се риба допушта само у неке дане. Пред Божић се чине ове припреме: у свакој кући прихрањују брава, у Страстни петак га кољу, а у суботу га пеку. Ако је брав велик, а пећ мала, онда га пеку у шуми. Овакво печење се назива пециво. Богати на трпезу стављају и печене прасиће. Током цијеле недјеље друга храна се и не једе.

Дан прије Рождества Христова назива се Бадњи дан. При заласку сунца, у сваку кућу се доноси из шуме пањ, назван бадњак, украшен вијенцима. Стављају га на огњиште, сипају уље и вино у ватру и бацају шаку соли и брашна. Кад се запали бадњак, његовим пламеном се пале свијеће и кандило испред икона, а старјешина изговара молитву о срећи породице и свих хришћана. Касније узима чашу, проба вино и предаје старијем, овај другом и тако даље, док чаша не обиђе све. Затим се мушкарци пењу на оближње брдо и уз поклик „Христос се роди!“, по цијелој Црној Гори одјекују пуцњеви. По завршетку ове свечаности сви се враћају кућама и сједају за трпезу око које је распрострага слама, а на средини стола су постављени хљебови један на други, а на врху је забодена ловорова гранчица са поморанцом или јабуком. Пред мушкарце се стављају лук и стријела направљени од хљеба.

Први посјетилац првог дана Божића скреће на себе посебну пажњу: ако прије свих дође омиљени човјек, он доноси у кућу

срећу и благостање, али ако долази човјек кога не воле у породици, онда за њим долази биједа. Да би се то спријечило, за раније се замоли пријатељ да порани прије свих. Такви посјетиоци се зову полазници или положајници. Положајник посипа на прагу куће жито, разбацује га по соби и говори: „Христос се роди!“ Домаћин по њему просипа зрна жита и одговара: „Ваистину се роди“. Затим слиједе честитке и добре жеље. Доцније, положајник прилази к огњишту на којем горе угарци бадњака, удара их жарачем и после сваког удара, када се расипају искре, изговара: „Оволико говеда (разумије се – колико варница), оволико коња, оволико коза, оволико оваца, оволико крмака, оволико кошница, оволико среће и напретка“. Даље се разгрће жар и у њега баца нешто ситног новца, а ко је богат или богатији, и златник. У неким мјестима вјешају на вратима повјесмо, тј. стручак конопље или лана. Чим гост сједне за сто доноси му се доручак и пребацују му преко рамена ћилим да би краве имале масније млијеко. После доручка положајник одлази, али се по подне враћа и добија на поклон мараму, чарапе, кошуљу и обавезно колач. Али, ако богати долази код сиромаша, онда он носи са собом храну и поклоне.

Прије јела сви се моле држећи у рукама запаљену свијећу. После молитве љубе се сви, чак и жене, говорећи: „Мир Божји, Христос се роди! Поклањамо се Христу и Христовом Рождеству!“ Љубити се, по нашем христовати се, код Црногораца се зове мирбожати се и поштује се као обред помирења, праштања свих увреда и непријатности.

У току осам дана не склања се ништа са стола и не чисте се собе.

(Поднаслови редакцијски)

-
- Неорама (грчки) - нови поглед;
 - Бројни руски и не само руски путници и научници Црногорце су сматрали Србима (види: Љубомир Дурковић – Јакшић, *Енглези о Његошу и Црној Гори*, Титоград, 1963, с. 304);
 - Помињањем Црног Ђорђија Боричевски је покушао да руском читаоцу предочи да су обичаји у Црној Гори готово идентични са онима у Србији.

У МАКАЗАМА

У
МАКАЗАМА

Тодор ЖИВАЉЕВИЋ ВЕЛИЧКИ
САН ВИТЕЗА ТУЖНОГ ЛИКА

Предраг ПИПЕР
КАДА СЕ ОДРЕКНЕМО
КНЕЖЕВЕ ВЕЧЕРЕ

Тодор ЖИВАЉЕВИЋ ВЕЛИЧКИ

САН ВИТЕЗА ТУЖНОГ ЛИКА

Нећете ми вјеровати, драги моји, сан који сам сањао догодио се толико давно да сумњам да сам га уопште и сањао, као да се догодио неком другом, у другој Земљи...

Баш као у добра стара времена када окупљање бијаше наша права занимација, сјурила се свјетина са свих страна на вазда Велики Трг од Златног телета, пред Велику трибину, окићену огромном, данас већ изанђалом паролом *Цина Гола нема дуге*, те неких ситнијих, за једнократну употребу, као што су: *Да живимо боље*, или *Сто година Пдес*, све да ћемо г...а јес! итд.

Рекао сам већ, тискају се озарене гомиле, све до првих редова, гдје се самозадовољно башкаре сједокосе и сједобраде старине из претходних ратова, са већ чувеном паролом култних „шестопрсташа“: *Рат је био бољи*. Дакле, до Њих, до самог Великог Тајка, кочоперно се врпољи, данас већ у бронзу изливени Филолог, чију су идеју *новоговора* не тако давно, у временима громогласног пута у (Ј)европу, промовисали у *Владин приојитетни плограм*.

За њима, правилно распоређени, све два по два, угланцаних ливреја, смјерно зује матичини трутови, са дичним подмлатком из врле нам, на памук исцијеђене Пријестонице.

Сасвим до Њих, уздупчено, високо уздигнуте лијеве вјеђе, са значајним, истина мало замућеним погледом у будућност, дрчно наступају ешалони Пдес и Дрпес подмлатка, са оним чувеним слоганом чувара револуције: *У бој, сложено, у бој, за вама/ од Гранда до Светог Стефана! О, Боже, мој! Каква то свена(в)одна подршка бијаше, да човјек пхосто полуди од схеће!*

Са Трибина и Ложа дириговаху групе *часних аналитичара* на челу са доајеном Бата Нолетом, слободним аналитичарем средњоевропских и других трансатлантских смицалица. За

њим се, сасвим природно, провлаче Курта и Мурта, високи стручњаци за префињен начин бацања магле и прашине, типа византијско источњачких марифетлука, те шеф Јавног сервиса за безбједност Црногорског путујућег циркуса.

Готово весело, за њима се тиска, поцупкујући, шаролика булумента директорчића такозваних невладиних асоцијација, звучних имена од Мрдем-а и Дрндем-а, па све до Антрополошког комитета за заштиту сексуалног живота парамецијуса, дичнога имена, Франем.

Сустиже нас, потом, пост-подршка, антологијска по лапидарности, предсједника Удружења часних старина: *И, ... и, тачка...!* А недалеко од њих, у окриљу Горице, свена(р)одну радост покриваху специјални одреди у маскирним униформама, увјежбавајући некада борбену пјесмицу: *Оћемо ли вуци горски...*, са посебним акцентом на грленом „р“.

Мало даље, иза њихових леђа, звирка, ваљда у страху да га неко од Гогољевих не препозна, мртва душа, наш суверени, никад прежалени, на више мјеста уписани у бирачке спискове, наш *ерпријевозник*, Един Ефовић.

На другој страни, недалеко од Трга, у Прессинг центру, разглабају портпароли Бјелаша и Зеленаша... И, управо у том трену, са једночасовним закашњењем, наступају златосвиле колоне *заслужних грађана*... Боже, мој Боже! Просто да не вјерујеш како их већ неколико генерација Специјални институти за генетски инжењеринг, све по памети и стасу, клонирају. Пјевају, од дједова наслијеђену, данас већ заборављену борбену пјесмицу: *Партизан сам, тим се дичим*... Уз високо подигнуте заставе пл-аветних боја гурају транспаренте, извезене трудољубивошћу трафикованих домаћица, симболичном хералдиком црних и црвених орлића, пропетих лавића, уз по неког срндаћа, а да не говоримо о магарцима, које хералдика одувијек није подносила због њихове освједочене тврдоглавости.

Сада већ из правца Жуте греде на Трг од Златног телета свечано наступају, освјежене, опаљене сунцем, радничке колоне, које долазе са вишегодишњих лјетовања и зимовања,

Боже, мој, драги! Боже! Каква то љепота бијаше! Да полудиш од изабраних и позваних! Све саме Великосрбенде, које се сада продају за Великодукљенде, од чијег се Великог,

некад не могаше проћи Немањиним градом. Ту је, наравно, и један број оматорилих, бркатих полазника кумровачких школа, који сада онако строго озбиљни, много више подсјећају на блиског им рођака из Грузије.

У Прессинг центру неколико (не)Владиних организација, те (не)Зависних медија Панем, свечано обећава да ће у знак протеста, због великохашке политике, свакодневно, тачно у подне, емитовати *протест(!)*, све док (ј)европска и свјетска јавност не схвати да се у јединој еколошкој оази на свијету увелико крше права грађана на *ћисти новогвор*. У сваком случају, надају се да ће уз подршку Мултинационалних снага за замајавање беспослених домаћица јужноамеричким серијицама, зауставити инфлаторне идеје прокаженог језика, на граници код Суварева, ако то већ нису били у стању код Танкога им бријега.

Исто тако, ради подршке патриотским филолошким снагама Удружење новокомпонованих пјевача *Добар глас се далеко ћује* емитоваће борбене пјесмице, у новом аранжману типа *Пљуни и запјевај Букаћинђијо!* па све до данас заборављених пјесама почившег нам Краља: *Од Котора све до Плава, / све нас магла замотава!*

Нарочито младе, прсате студентесе, јуристичко-бусинес студија, носе непримјерено мали *портре* посљедњег Предсједника, Стипице Микице, са окрилателом подршком: *Алал ти ћуфте, Шишко!*

О, Боже, мој! Боже! Умало да заборавим: на самом зачељу, прилично проријеђена група наших претеча у великим пословима, удружења *Доњи и Горњи Загорас*, те *Великос Јокос...* Молим вас! Само да не помислите нешто ружно! Никада нису били против Владиног програма!... Рачунају, конкуренција је прејака те немају шта да траже поред свјетски познатих удружења за симултано навођење на разноврсне облике черупања, од А.Д. *Снаћикос-тобакос* па до Д.Д. *Штакопонес*.

Јавља се, истина са малим закашњењем, и представник Агенције за дезинформисање и претструктурирање јавног мњења, те друштва ет(н)ичких Црнотроваца са аустралијског континента, са једном, благо речено несувислом, паролом: *Поћосмо ли, поћосмо!*

На другој страни, из Друштва новокомпонованих историчара са њиховим Првим манипулатором, Дркацијом Р., директором за стра(тешко)-историјске студије, те министром за свакодневну (зло)употребу образовања и примјену *новоговора* у Астрофизици, чују се ријечи подршке новом Владином програму о *становитој потреби особног нам новогговора...*

„О, Боже, мој! Боже!“ – тргох се. „Да нисам заборавио неког у овој гунгули општена(в)одне подрчке Великом европском пројекту увођења *новоговора* у црногорске дезоријентисане школе. Сањам ли то ја, или ми се све то привиђа? Чујем ли то са Радио Слободно разједињење Европе, ону толико пута емитовану а сад протјерану пјесмицу: *Погледај дом свој, Анђеле!!*

И, то ме пробуди...

Напомена **НН** аутора: *Ово морам да напишем због тужно-оца и судија. Стварност сна нема никакве везе са нашом стварношћу. Све што се догађало у сну само је привид да се догађало нама. Сва је прилика: радња се одиграва у некаквој чудној земљи, мора да је била Хазарија, или тако некако. У сваком случају, у земљи која постоји, тамо негдје, иза седам гора, иза седам мора. Можда у Недођији, или још даље. Ко зна? Ја не знам. Ко зна - нека се јави уреднику овог нестварног “часописа за српски језик, књижевност и културу”...*

У знак подршке новогговору, заувјек ваш, Витез Тужног Лица.

Фебруара, 2003.

Предраг ПИПЕР

КАДА СЕ ОДРЕКНЕМО КНЕЖЕВЕ ВЕЧЕРЕ

После Косовског боја царски телали и њихови независни измећари српском земљом су, кажу, разглашавали да ће Србија бити и де јуре примљена у Отоманску империју чим људска права у њој буду саображена прогресивним стандардима шеријатског законодавства, из српских градова и села уклоњени ретроградни клерофашистички симболи, а главној тамници царевине испоручени преживели српски учесници Косовског боја; кад Срби прихвате кривицу за Косовски бој и за огромне несрпске жртве свих сукоба и битака у том рату, од маричке до косовске, и плате ратну одштету: кад међу њима нестану подозрења према принципу “кадија те тужи, кадија ти суди”, општеприхваћеног у целој Отоманској империји, и сумњичења да су напрасне смрти српских сужања последица неадекватних услова тамничења или чега горег, јер се зна да отоманскетамнице одговарају највишим светским стандардима; када покажу више транспарентности док измичу царским потерама, и већу кооперативност док их набијају на колац омбудсман-паше и лустратори; када се јавно дистанцирају од кнежеве вечере и кнежеве клетве издајника као од језика мржње; када буде расписан тендер за приватизацију Новог Брда и свих рудника злата и сребра у српским земљама под условима које одобри и контролише главни царски ризничар, и када у ономе што од Србије остане турски језик буде уведен као службени језик, што ће олакшати српској деци одлазак у султанове војне школе и бољу будућност.

ФЕЉТОН

ФЕЉТОН

Јован ДУЈОВИЋ
ВУК КАРАЦИЋ И ЦРНА ГОРА

Јован ДУЈОВИЋ

ВУК КАРАЦИЋ И ЦРНА ГОРА

- * *Први Вукови контакти с Црном Гором, прекор и Вукова радост и жалост*
- * *Два Вукова тајна и злосрећна писма против Сарајлије и његова освета*
- * *За Вука је епска поезија из Црне Горе под Симовом влашћу*
* *Симов изненадни одлазак са Цетиња*
- * *Преписка с Његошем, књажевима Данилом и Николом, Вуком Поповићем и скупљачима епске поезије*

МУКЕ СА СИМОМ САРАЈЛИЈОМ

До првог Вуковог контакта и успостављања веза с Црном Гором дошло је изненада и спонтано у јулу 1816, захваљујући Павлу Соларићу, ког је Вук у *Објављенију пренумераната* назначио као њиховог свекупитеља у Млецима: „Чујте шта ми изненада писаше из државе Црногорске у име Рјечника Вашег, на који би дванаест њи (име новавших) ми се ради били – за 13 егземплара – предчислити се... Соларић ту казује како Вука Црногорци коре и окривљују „зашто у свом објављенију препоручује се свим ћошковима Европе а ово једино мјесто и област, које у сва времена по паденију сербског владатеља обдржава до данас свога имена дјевственост, независност и слободу своју.” Проћи ће прилично времена, док Вук није успоставио везе с Цетињем и владиком Петром Првим, коме, посредством Јеремије Гагића 1926. шаље *Даницу* и примјерак треће књиге народних пјесама, на шта му стари митрополит усрдно захваљује.

Добиће Вук и руковет пјесама владике Петра, о којима каже: „Пјесме које је градио црногорски Владика Петар Први а мени их је донио из Црне Горе и у Крагујевцу 1828. предао Петар Марковић. Ово биљежим да се зна да је оно што су ове пјесме у *Пјеванији* Симе Милутиновића и у *Огледалу* друкчије.”

Сима је иначе, грабећи му и скупљајући пјесме прилично „задужио” Вука који му неће остати – дужан. Али ће отворити

дуготрајан међусобни рат.

Вазда опрезни Вук написаће двојици пријатеља у Трсту и Дубровнику два повјерљива писма, у којима ће вјероватно дословно описати Симу Милутиновића.

Но, за његову несрећу, оба ће се, случајно или не, домоћи емотивни и осветољубиви пјесник.

УЗДРЖАНА ЗАВИСТ И СРЦБА ВУКОВА

С тим и таквим сазнањем о томе шта и како о њему мисли Вук Караџић, приспјеће у прољеће 1828. Милутиновић на Цетиње, гдје га је дочекао петнаестогодишњи Раде Томов, ког бјеше стриц Петар већ нарекао за свог насљедника.

Знајући колико је Караџићу стало до народних пјесама из овог краја, које је сад Сима могао до миле воље да слуша и записује, тиме жестоко распаљује Вукову завист и срцбу.

Онима које је имао по Европи и у мјестима гдје Вук допирао, Сима јавља како га је стари владика свесрдно дочекао, и за учитеља младом насљеднику поставио, и сад може да скупља обилно пјесничко благо.

А онда, као узгред да му не забораве Вуку Караџићу, и његове „топле” поздраве да уруче.

Вуку не остаје ништа него да чека да се Симо одљути и некако приволи на сарадњу, настављајући ипак да јадикuje и да се својим пријатељима жали, као у овом писму Васи Поповићу, пожешком кнезу, гдје каже „да је Милутиновић отишао у Црну Гору да пјесме скупља и посао ми квари”. Утјеха му је вели, што ће он више пјесама скупити у Поповићевој нахији него Сима с оном памећу, у свој Црној Гори, Босни и Ерцеговини.”

Но, Вук не би био оно што је, да се лако предавао.

ПЈЕСМЕ СУ САД ПОД МОЈОМ ВЛАШЋУ

Пише поново старом митрополиту, али умјесто њега, одговориће му 31. маја 1828. године Симо „његов стари пријатељ а новиј залудњи душманин” који га дрско пита зашто пјесме од њега не тражи, „јер оне су сада под мојом влашћу а не владичином”.

Потом му тобоже брижно и благонаклоно савјетује: „Не хитај с лексиконом, мој ће ти се сабор пјесама још оволикијем учинити...”

Даље каже како су се, његовим доласком на Цетиње, ствари у том погледу из основа промијениле. „Пак, ја сам Владици, осим осталог и за то једино добродошао и у том га послу бар измијенио.”

Иначе, рећи ће саркастично, како се боји да му пјесме које је он записивао, не би Вуку вредјеле, не би могао да их прочита, пошто их је записивао „на торинама при свијећи мјесеца”.

(ЗЛО)СРЕЋНО ПИСМО

А што се тиче Вукове намјере да ускоро допутује у Црну Гору, боји се да за њега ту већ нема посла, савјетује му „по својој чистој искрености”.

У писму од 13. маја 1829. Симо је још отворенији и обавјештава га како је наумио да све пјесме објави и то „словенском ортографијом”, а не новом, Вуковом, пошто смо “ми Срби још ближе источника него ушћа”.

Но, на Вукову срећу а Симову несрећу, ускоро је у Беч, Александру Карађорђевићу, приспјело и одмах у Србију Милошу Обреновићу, прослијеђено једно писмо с Цетиња.

Наводно од владике Петра Првог, а брзо се открило да му је Симо аутор, због чега је несрећни пјесник и мутикаша, - на србијански протест - морао да напусти Црну Гору.

Нанијевши велику штету самом Вуку Карацићу, не само у отежаном прикупљању пјесама већ и због знатног одлагања његове посјете славном завичају, као оговарањем и уношењем сумње код угледних Црногораца, сем младог му ученика Радивоја, на кога тако нешто неће оставити трага, што се види из Његошевих и Вукових контаката и кореспонденције од 1833. до пред саму смрт владичину, октобра 1851.

О томе свједочи и ова преписка с осталим црногорским владарима као и скупљачима му црногорске епске поезије, такође, до пред крај - Вуковога живота.

САРАЈЛИЈА ВУКУ

Цетиње, 25. март 1829.

Брале и пријаче, мој мили Вуче, преусрдно те поздрављам!
И све твое домашње!

Јуче примих твоје писмо од 29 јануара ове године и упута ти одговарам: Прво: да ти ни једне никада пјесне послати не могу, што хоћу и волим ја штампат` их славенском ортографијом налазим да смо ми Срби још ближе источника но ушћа. И што их ти пробираш и на пробир имаш, ја сам још и у том скупљању сиромаш. Још су ми већ друга петина их прие тебе заискала и обећао их све им послати. И што ниесам у Србији...оклесам теби обећо их слати, јер сам предзнавао да бих морао! И што сам овђе, т.е. у Црној кршној Гори, ће могу неморат иначе, но како за најбоље налазим; а то ћеш ми и ти одобрит!

Дужност је то благоразумне правде!

Сада мним да је за пјесне доста речено и од моје стране, ка и од твоје. За тридесет и девет дукатах што ми Оца дужиш не могу ти ништа рећи, докле не наслѣдим очинство – али никако ти то у мени остати неће, тек ме још мало притрпи – куд си све. А вјерујући да је нетко и мом Оцу дужан осто пак...? Што Бог да! А право велиш да теби ваља много, и сто путах више о мени, и тако ми слѣдује рећи, да и мени још би доста требало ако и није колико и што - теби.

Нити вјеруј да сам онога Петра Марковића ја одовуд у Србију послао, ка ми чест имаш напоменути: но је сам навалио и пошо. А мени би премило било у ове туђе стране имати барем и једнога Србина не били се и ја посрбио. Шалим се ка и ти – оно!

Збиља и озбиљно ти кажем да су оне твоје књиге остале са Звеканом... књижицом оном Шокачком... Сатиром? Негђе их изгубих или заборавих баш у Бечу у квартиру, па што ћу де, крив сам. И кајем се, опрости. А знам, вјерујем и чистогласно пред Богом и људима исповиједам!? Да ми је они твој... аманет Звеканоцјев и други, претешко на срцу и на души што је било преважно, преридко... и пр. и пр.!

А то се напријед зна, да би се досад у Србији књиге штампале и артија правила! Ка и прије тога – и прије нас.

Још ћу ти нешто прословит, а сврх изгубљене мноме грешнием... прескупоцјености, која је имала славу названа бит: „Slicsnolicsni надпис гроба Звеканова”.

А ево исто ћу, оригинално, из књиге...? Природе твари: Клепетуша мукло и све истогласно шобоће, паче ли клепеће ал и показује... ђегођ је да је, теке пасе говедо или брсти друго... или тресе главом ован!

А ти Вуче то и боље и љепше знаш и разумијеш, а велиш истину да си одрасто пасући их, како и сваки... „наске браће” (и ово је Вуче, шала.) Тек ћу ти још и опета ти вазда опоменут: „Волети у присуству, валити у одсуству, помоћи у оскудици, то су три „ентиа” која се уздижу изнад нас.” Овлишно сам ја тек у латина школи упантио. И!... чини ми се зар, да је, како је...! права, чиста и вјечна истина.

Сад ми з Богом ...

И добро ми доша! како се видимо да се цјелујемо!
Твој сам твој пријак и друг Симо М. Сиротан

Још збиља! За Талфу ми, мноме вјечно, високопочитајему јављаш да је већ у Америци... Колумбии и да ће брзо мајком постати, за то ти особито и овчас фала!?

Но, и ја сам Црногорац...? И сочинио досле три...? багателице!... које нитко Срб, како ми ти... велиш и кажеш, неће разумјети, и зову се „Распјевке о Талфи” ово као...? фалим али је истина – и мним да су и ово ђеца... ума, и ако су сиромашна ка им и отац, што је убог и – бездух.

Опет сам и вазда твој и слуга и почитељ прави Си. М. Сиротан.

НЗ. Поздрав твој сам Г. Митр. баш онако изручио како си желио. И други ћу како могбудем. А овај те Старац наш, упут одпоздравио отечески.

Сима М.

Ха! Ево ти и мој сан: „Нетко изиде, као... у чалми на којој је полумјесечије брилијантно, а без сабље и пушке. Изиђе испод веље једне љесе полудигнуте, ђе је коначио у брлогу свињскоме и са мложством свињах, које мало пред њим ижљегоше и утекоше кудкоје под и проз и у некакве

лиснате колибице, које ми се учине бити мјесто чадорима некакве војске ришћанске ће угледам и понекога Србчића.” Ово сам прије четири дана у зору уснио.

Твој Сима М.

Цетиње, 26. марта 1829.

...Овием листком дајем по срцу и совјести мојој свједочанство, да си ти моме Отцу јамачно био узајмио 1812 года, не тридесет но четердесет и девет цекинах у злату, и не чудим се да си то ти досле, и колико је заборавио. Давно је било, а и мучна обстојатељства наша могла су нас и ума лишити.

Жели ти свако добро и здравље твој давнашњи Сима М. Сиротан.

НЗ. Збиља ти не могу сад пјесана послати, а што видиш да ни послат их не могу ни чисто преписат засада. И ове сам већ обећао, а за друге не знам ти ништа рећи. Но да Бог да здрав, нећу ја никако нељудски ни убудуће.

Твој исти Сима Милу.

ВУК СИМИ

У Бечу, 26. априла 1829.

Љубезни мој Симо!

Фала ти што си ми с писмом од 13 марта послао свједочанство за оно новца што сам позајмио твоме покојном оцу. Ја сам све мислио да сам му дао 39 цекина, и тако ми се и сад чини, а ти кажеш да нијесам толико него 49.

Ајде, нека буде и тако, ако се с овим свједочанством што и помогнем, јавићу ти згодом.

Више ти ништа на ово писмо твоје одговорити немам, него да ће може бити доћи вријеме кад ћеш ти признати да сам ја свагда био, и да сам и сад, много већи твој пријатељ од свију ови твоји нови пријатеља по царству овоме, који или су негда били или су и сад моји пријатељи, али такови као и твоји што су.

За сада пак, док ти то не признаш, а не треба од тебе никаква писма.

Твој стари пријатељ

В.С. К

СИМА ВУКУ

Београд, 3. јануара 1832.

Љубезниј Вуче Караџо!

На твоје писмо у коме иштеш од мене оно кусур дуга, жао ми је и прежао, што не могу ништа послати. Ама ни паре, зашто и немам сад. А ти брате знаш да сам ја без ништа дошао амо, и док сам се покрпио и преранио до данас овди, ништа ми није остало од плате, а другога максула од ногу сада нејмам – но уздам се да си ти увјерен о томе, да сам ти рад исплатити, како најпрво могбудем, кад сам ти све дао без ријечи што сам очевине имао пријмити, а то у овако доба, кад ми је пара скупља била од негдашњега гроша.

Пак ти...? фала Богу и царима и од мене за тебе, још ме причекнути благоволи док еда и моја гуска кад излеже прасе-. Фала ти за новине! Ја сам и одавно и собом познао да је у Црнугору одлазило и прије њих и мене људи те још подрукчи, пак су се могли поодморит тек, а меда и скорупа умију и Црногорци употребит кад би га ће каднокад удесили.

Но нека се и од Црногораца понауче и то томе свему што ни у каквим Кодексима и Аделунзима не би могли наћи. Здрав и жив многољетно, друже мој! Са свима твоима!... Амин.

Твој и сада и вазда искрениј

Сима Милутиновић

scilicet Чубро Чојковић.

(Наставиће се)

ИМПРЕСИЈЕ

ИМПРЕСИЈЕ

Оливера ДОКЛЕСТИЋ
ЂАВОЉИ ГРАД

ЂАВОЉИ ГРАД

Некада, почетком оних давних осамдесетих година, студенти грађевинарства из Београда, Загреба и Мостара, под именом “братских сусрета”, окупљали су се и дружили, три пута годишње. У најљепшем мјесецу у години, у мају, када цвјетају јорговани, дружења су била у Мостару. А Мостар, онако разигран и са кућама као да належу једна на другу, помијешаног старог и новог стила, питоресктан, ишаран архитектуром и бојама османлијског и аустроугарског царства, са уском касабом, ђулбаштама и шадраванима, чија мирноћа пркоси силовитој Неретви, окитио је стрме и нестабилне стране корита. Е, па, тај Мостар бегова и старе господе српске, Шантића, Османа Ђикића, Џумхура и Ђоровића, дисао је неким ритмом топлине, срчаности и љубави. Изгледало нам је, и заједништва. Нама, који смо долазили само на те кратке сусрете, није извиривало ништа друго, из мостарских сјенки, ништа тамно, ни грубо, ништа увредљиво, упркос великој мистерији коју је у нама будио тај древни град. Град љубави и заљубљивања и оних тананих Шантићевих трептаја који су извиривали иза сваког прозора, из капи бучних извора, сваког камена Старог моста и дивних башти, и као да је баш тада улицом прошла Емина, и за њом остао дах јасмина и јоргована. Понеки фес, пуно шале и хумора, пуно смијеха и осмјеха, и ми, млади, радосни, срећни, у том таквом Мостару, граду пјесника, сликара и трговаца, граду који је изгледао као да га чувају музе. Оне музе са Ботичелијеве “Примавере”, слике вјечног прољећа са тријадом грација, древним симболом слободе, гдје Егле даје, Еуфрозина прима, а Талија враћа. Збиља, у том нашем Мостару као да су божанско и људско били блиски, као нигдје друго, творећи вјечни круг тројства, заједништва, љубави, гдје нико на никог не показује прстом, јер Меркур је ту да разгони облаке, као спиритуални штитоноша здравог духа, који стиже са самих небеса, да разумије људе три вјере, три нације, три традиције, три отворена прозора. И било је, међу нама, више платонске љубави, у том расцвалом Мостару, него у Београду и Загребу,

заједно. Изгледало је да је небеско надахнуће Светог Духа толико снажно да никада не може да замрачи сунце. Алгоритија је толико била упечатљива да нико, ама баш нико од нас, није могао да сумња. Прије би изгледало да је сам Ботичели, за сликање своје алегоричке приче прољећа, у времену далеке и дивне ренесансе, путовао временом из петнаестог у осамдесете године двадесетог вијека, и био инспирисан Мостаром, какав су видјели студенти грађевинарства, осамдесетих.

Од тих осамдесетих, и наших сусрета, позавршавали смо факултете, поженили се и запослили. Понеко је остао у вези. Већина није. Онда је земља почела да пуца...

Априла 1992. сазнавали смо да се пушкара око Мостара. Сјећам се Синише, који је за туристичку агенцију из Мостара радио као водич, за Међугорје. Посао је ишао добро, ваљда све док није запуцало ... Назвала сам га телефоном да питам шта се дешава, како је, да ли је мобилисан.

- Ево нас у кући, живи смо и здрави - као сада да му чујем глас. Није био ни уплашен ни озбиљан. Изгледао је мало забринут, али тек толико као да је ствар пролазна и да ће се све брзо ријешити.

- Ко пуца, Синиша?

- Немам појма! Из куће три дана нисмо излазили. Трошимо кућне залихе хране. Нико од нас, домаћих не зна шта се дешава, ни ко пуца.

- Ако ти треба нешто... Ако могу да ти помогнем... Јави се. Јави се, у сваком случају, да знам шта се дешава.

Од тада више ни једне ријечи, ни једног знака.

Синиша Салатић, ваљда Србин, Жељко Барбарић, ваљда Хрват, Шећо Џихо, ваљда Муслиман, или можда Бошњак. Питала сам се и питам се, хиљаду пута од тог априла 1992. године, да ли су пуцали један на другога, да ли су рушили крстове, један другом, минирали велику Православну цркву и Бегову цамију, разровали православно гробље, објесили Алексу Шантића и бацили га у валове Неретве, заједно са Емином и расцвалим ружама, и старим мостом.

Октобра двије хиљаде шесте ево ме, опет, у Мостару. Али то није тај Мостар. То што је сада ту не би смјело да се зове Мостар. Сада се добро зна шта је лијева а шта десна обала Неретве. На једној су Муслимани. Међу њима понеки преживјели стари

Мостарци, рањени, убијене душе, промичу између окрњених, порушених, избушених, застрашујућих, старих палата и кућа, чије гараве зидине носе понешто од необурданих греда и кровова, гдје су натписи на зидовима: ”пређите на другу страну - рушевни објекат”. А на другој страни, на коју треба прећи, прећи преко ријеке, све је другачије, тако рећи, европско, модерно, миришљаво, заносно, чисто и уредно, у поретку, банка, трговина, хотел, четири звјездице, сјај и луксуз. А између, Неретва, и чини ми се, мирнија него икад. Та вода која протиче, неретванска, од извора до мора, једино је што би могло да буде српско, јер је у тој води било српске крви и Шантићева биста и јер је намјера освајача била да затре све што је српско. А затрли су, ко други него Шантићеви “куфераши”, потомци оних што су стизали као некадашње модерне занатлије, фотографи, сајције, и тихо се мијешали и умијешали међу старо ткиво Мостара, и прво бројем, а онда и жељама и квалитетом жеља, све више и више, наметали своју вољу. Старе фамилије српских господара и муслиманских бегова, који су добро знали своје српско поријекло, колико и сам Осман Ђикић, чували су говор и ћирилицу и нису се либили да им тај дух буде као топло огњиште на коме се грију у вријеме оштре зиме католизације и хрватизације. Сад, на брду штрчи голем крст, равних страна, освијетљен са творчевом жељом да подсећа на сам Бетлехем, и нови високи звоник да се додвори небесима за милост што су побиједили и имају снагу. А тамо, по странама неретванске обале, која није више њихова, није српска, раскопано православно гробље и разбацано камење, некада предивне, Саборне цркве. Још је остао неки натпис на ћирилици, али тек на оној муслиманској страни. И опет, гробница Османа Ђикића, слова исписана ћирилицом, а око њега нови нишани из деведесетих, и ријечи из Корана за славу оних што су дали живот за одбрану Мостара. За одбрану Мостара, али од кога, питала бих? Ко је овдје побједник и ко губитник? Сигурно је да Срби у Мостару више не постоје. Немају адресе, немају коначишта. Само су путници, пролазници, онилико колико и хладна неретванска вода.

У хотелу “Бристол”, на зиду ручаонице, четири портрета. Један од њих је Зуко Џумхур. Шта би рекао, стари путник, када би сада доходио у својим ходољубљима у овакав Мостар? Би ли ћутао и скривао се или би проговорио својим болом домољупца?

Или би се опио у првој кафани, ту негдје поред старог моста, који сада исполиран, изгланцан, тек изишао из каменорезачке радње и спојен, на лицу мјеста, опонаша, као невјешти глумац дилетант врсног професионалца, стари мост, а коме још једино у Истанбулу, мала, опатинана макета, може да глуми старијега брата.

На паркиралишту питам чувара да ли познаје Шећа Циха и Синишу Салатића.

- Знам тога Циха. Виђам га преко љета. Није он овдје. Негдје је ван. Тога другога не знам.

Драго ми је да чујем да је макар неко остао жив и далеко из овог града ужаса. Хоћу да вјерујем да је Шећо жив и здрав и да је на вријеме сачувао главу. Раније сам чула од некога да је Синиша Салатић изишао из Мостара и отишао у Чикаго. Америка, рај за балканске избјеглице! Ужасном хајком зец прво буде истјеран из своје рупе, а потом добије уточиште.

Ходам улицом. Понегдје шаховница, понегдје жуто - плава са криновима. Само је Неретва са Србима. Стара касаба је обновљена. Све је гланц. Сија се нови камен. Шетају странци, сликавају се на старом мосту. Њима је свеједно. Ово је атрактивно, Бејрут у срцу Европе.

Прије неки дан експлодирала је бомба. Изгледа да је све мирно, али није. Једни су протјерани, други се шире у свом освајачком походу, господаре бахато, а трећи понижено гледају своје рушевине.

Сигурна сам у једно: то није Мостар. То није град Божије милости, већ град гдје је тек задријемао ђаво, сатана. Зато се умирила и Неретва. И она љепота, милина, дивно тројство Егле, Еуфрозине и Талије и Меркур, који чува небо од тамних облака и који испуњава духовношћу зрак, то је само била сатанина обмана, сурова игра са нама, дјецом препуном младости, надања и позитивне енергије, сасвим недораслима озбиљним расуђивањима, сасвим уљуљканим дневним задовољењима слатког живота, а без прегледности и освртања за собом и око себе. А није нас било ни брига. Звијер нас је преварила. Одвукла је у бездан читав један град, његов народ, све оно лијепо и добро, што је имао и што смо вољели. Зато су и мост и Шантић пали. И са њима је пао Мостар. Изгледа заувјек.

Октобар 2006.

СТАВОВИ

СТАВОВИ

Душан БУБАЛО
СТЕФАН НЕМАЊА
ПО ДРУГИ ПУТ МЕЂУ СРБИМА

Душан БУБАЛО

СТЕФАН НЕМАЊА- ПО ДРУГИ ПУТ МЕЋУ СРБИМА

*Свака реклама, да би била реклама - помало је обмана.
Али, гдје престаје реклама а почиње обмана?*

Невјероватно је да се ово први пут обзнањује јавности - академицима и неписменима, подједнако: *Завјештања Стефана Немање су дјелови из неуспјешнога романа г. Мила Медића Вијенци Немањића*. Толико неуспјешног да аутор о њему нерадо и говори, док издавач г. **Јагош Ђуретић** каже да је издао роман *Многаја љета* господина Медића, док за роман *Вијенци Немањића* није чуо.

Први издавачи

Завјештања је Ђуретић штампао у пет издања, али са штампањем и продајом поменутога текста у облику повеље, на парчету картона – нема ништа. То је започео **Добрица Ерић**, као уредник у *Нолиту*, а то је, према г. Ђуретићу, Ерић урадио у доброј намјери - ради очувања српскога језика.

Међутим, Ерић каже да је на корицама књиге штампао дио из романа *Вијенци Немањића* који се односи на језик – али је то пренио из *Барских новина*, док за поменути роман први пут чује!? И није му јасно да неко може замјерити г. Медићу његов напор на очувању српскога језика пред најездом туђица, јер ако то и није написао **Стефан Немања**, он је свакако, слично мислио и добро је да је неко отворио очи овоме народу. „Повељу“ која се могла наћи на Сајму књига у Београду, на штанду *Српске књиге*, чији је Ерић, такође, уредник, а на којој је писало: *Из Хиландарске повеље*, уз објашњење да су то посљедње ријечи које су изговорене на самртничкој постељи – Добрица Ерић објашњава књигом (!?) г. Мила Медића *Из Хиландарске повеље*. А ко је то први урадио – требало би звати оне из *Барских новина*...

Аутор

Господин Медић мисли да су пометњу унијели љубитељи (!?) његова романа који су Интернетом слали један другоме дјелове текста без назнаке његова ауторства, те је тако јавно мњење почело вјеровати да су то посљедње ријечи Стефана Немање. Он је више пута покушао стати томе на пут. Но, то је немогуће. Ево сад, баш у *Нину*, господин **Дејан Медаковић** је цитирао његова *Завјештања* као да их је писао Стефан Немања. Његови пријатељи му стално јављају ко је и гдје цитирао дотичне текстове као документ нулте категорије. Што се тиче штампања *Завјештања*... на парчету картона на штанду *Српске књиге* – на Сајму књига у Београду - он то није видио, као ни „повељу“ на зиду уредништва *Српске књиге*.

Нови издавач

Нови издавач г. **Мирко Мркић**, учивши „Завјештања“, отишао је у Народну библиотеку и покушао наћи „Завјештања“ у дјелима **Св. Саве**. Није их нашао, али је распитивањем дошао до Медића, са којим је потписао уговор.

Више је учинио за *Завјештања* од самог Медића. *Завјештање крсне славе* је Медић дописао на његов наговор. Издао је ЦД са **Гојком Шантићем** али се одмах појавио и пиратски. Имао је намјеру да направи ТВ серијал снимљен у Хиландару, али је ТВ Б.К. нешто на своју руку урадила.

Иначе је и Министарство културе Србије на свом сајту имало *Завјештања* као оригиналан документ. У Никшићу на промоцији *Завјештања* морао је да објашњава да је у питању ауторски текст господина Медића. Нажалост г. Медић се више бавио нападима на еминентне познаваоце језика а не око *Завјештања* тако да је са њим раскинуо уговор. Несхватљиво му је поигравање издавача, али и писца са свим овим.

Редосљед потеза

Ова комедија издавача са јавним мњењем и сопственом историјом, али и са писцем, постала је трагикомедија, оног момента када медији почињу ове очите, ововремене, ксенофобичне произвољности штампати као документ нулте категорије широм Србије и Црне Горе.

Да је ова маркетиншка подвала потпуно успјела показала

је владајућа црногорска партија која је као политички сврсисходним нашла да у Скупштини Црне Горе управо због ње нападне - ни мање ни више него - Стефана Немању!

Г. Миле Медић, свјесно или не, скрива да ову превару нису извели издавачи већ љубитељи његова дјела који су електронском поштом слали један другом поменуте дјелове.

Издавач је из романа извукао петнаестак страница текста и топотпуно свјесно, и на своју руку – почео нудити као оригинални запис нашега средњовјековља. Г. Медић се у почетку бунио, али видјећи успјешност подвале, препустио је све издавачима. Једина корист коју је имао била је да се његов текст појављивао у разним облицима, додуше као Немањин. Први је новац (г. Мркић каже велики) добио од *Интерпреса*. Инцидент на Сајму књига у Београду од прије двије године, који је почео уз пријетње полицијом и судом а завршио се тако што су „повеле“ повучене са штанда *Српске књиге*, али, у знак протеста *Српске књиге* - и књиге Мила Медића - јер је потписао уговор са новим издавачем *Интерпресом* а да није о томе обавијестио издавача из Руме, доводећи га тиме пред оптужбу да се бави пиратеријом. Књиге су нешто касније враћене уз објашњење господина Медића да он није знао шта потписује.

Колика је улога издавача најбоље се види у биљешци о писцу у књизи *Камен са Динаре (Српска књига, 2004)*, чији је уредник Добрица Ерић:

„Написао је роман *Вијенци Немањића*, из којих се развио засебан вијенац или круг *Завјештања Стефана Немање* (пет издања), а из *Вијенца Немањића* раширило се више нових вијенаца у роман *Многаја љета*.”

Изгледа да је ово „развијање“ и „раширење“ разлог што за први роман г. Медића нико од издавача није чуо!

Неопростиво је и то што је Добрица Ерић извршио екавизацију ијекавскога текста *Завјештања*... То најбоље одсликава однос издавача према овоме писцу који му то, из чудних разлога, дозвољава!

Помињање *Хиландарске повеље* и самртничке Стефанове постеље требало је да додатно увјери у оригиналност текста – на самртничкој се постељи не лаже. И екавска варијанта је уједљивија – бар данашњој омладини - или Добрица Ерић

мисли да је Немања говорио екавски. Једина вриједност ријечи овога апокрифнога записа јесте да их је, тобоже, изговарао Стефан Немања. Тиме се издавач обезбиједио од било каква приговора већ на први поглед видљивих елементарно логичких недоследности, очите данашње перспективе гледања на протекла догађања.

Школске екскурзије, које су посјећивале Сајам књига у Београду били су најбољи купци. Професори су куповали *Завјештања* за цијеле разреде. Како и не би - наш Немања Стефан...

Једна је ствар жеља писца да буде познат, друга је ствар бавити се националним радом - рецимо спашавати српски језик пред налетом туђица, али, зашто је комад картона имао цијену једне књиге? На ово питање треба Добрица Ерић да одговори.

Наука

Редовни професор Филозофског факултета у Београду, др **Анрија Веселиновић** каже како је према баш спомињаној *Хиландарској повељи* видљиво да је Немања био потпуно свјестан свога мјеста и улоге рекавши да је Бог учинио Византинце царевима, Угре краљевима а њега великим жупаном. То би било управо супротно од наше данашње ситуације. Недопустиво је користити историјске изворе, преузети стил ондашњег писања, а стављати у уста Немањи оно што он није могао ни помислити ни рећи.

Академик **Сима Ћирковић** сматра да је довољна једна реченица тога једнога текста да би се видјело да Немања тако нешто никада није могао мислити. (Прије двадесетак година се појавило тзв. писмо *Св. Саве игуману Иринеју*, и то се чак почело увлачити у научне кругове. Било је проблема да се докаже да је то писмо – непостојеће.) Господин Дејан Медаковић се бави бароком, а грешка се може десити свакоме уколико говори о стварима ван уже специјалности...

Зов крви и тијела

Није господин Медић погодио дух Немањина времена, већ напротив - идеолошке потребе једнога дијела данашњег духа, ксенофобичнога, у Србији и Црној Гори. Тиме је једино

могуће разумјети то да неко иоле озбиљан, не ни претјерано образован, може повјеровати да је ово написано у средњем вијеку.

Довођење у везу Хуна и Авара са Србијом, ипак је нешто више од обичне неукости.

А шта рећи о *Завјештању* крви? Човјек је: „...мали суд у коме се вјечна и света крв преноси с покољења на покољење”.

Туђе кости и гробови...

Завјештање гробова и костију свједочи докле су територије Срба: „потражи кости и гробове, и мртви ће ти истину казати“...

Кад би само аутор текста знао чија су гробља и кости затекли Срби када су њихове „хорде“ запосјеле ове територије разарајући их „као страшне бујице“ - знао би зашто Немања ово никада не би могао изговорити.

Запиши Свети Саво: један народ једна држава - Немањин наум!

Замислите *оснивача* српске државе који *на самрти* каже: „Срби још немају своју државу, него су се расули по другим туђим државама“ – зовући их ваљда да се врате тамо одакле су дошли - иза Карпата.

Замислите *оснивача* српске државе да говори *на самрти* како је Србија „била премала држава у устима велике Византије. Увијек је вирила из утробе великих држава.” А затим: „А ја сам, чедо моје, уз све то одлучио да створим државу *свих* Срба, и створио сам је“. Тиме је ваљда проблем ријешен, али... који редак касније, опет: „Нас Срба више је изван државе него што нас је у нашој држави“.

Галиматијас!

И ова се идеологија ставља у српски средњи вијек, изговара је Стефан Немања а записује Свети Сава!

Једина неупитна српска прошлост овако се бестидно каља...!

„На нашој књижевној позорници врве трговци и опсјенари којима не свијетли збиљски духовни свијет, него их носи материјални, трулежни, у коме царствују привиђења. Од лажних писаца лажни тумачи граде велике и живе класике.

Све се збива у знаку таштине и моралног суноврата, што их прати заглушујућа рекламна бука“.

Вјеровали или не ово је написано у поговору књиге *Камен са Динаре* Миле Медића!

P.S.

На овогодишњем Сајму књига у Београду Добрица Ерић је представио „нова“ *Завјештања* у облику 4–5 књига. Ваљда ударна завјештања да народ и даље држи отворене очи.

Једино ме занима какве ли је фотографије *икона* изабрао уз ову жал за паганством Медићева **монаха Симеона**, коју на самртничкој постељи у перо Медићеву чеду **Растку**, оставља у аманет потоњим Србима, нама, православним хришћанима - Добрица Ерић:

„Божје, шта чинимо? Одузимамо овоме народу његову стару вјеру, уништавамо њихова светилишта и старе богове. Забрањујемо њихове старе обреде и обичаје. Душу му преврћемо. Ево сад почели смо да му имена замјењујемо туђим иако светим именима. Божје, хоће ли ишта остати од овога народа?“

Знајући Ерића, прије ће бити Љеља него ли Перуна или Вида.

ВИШИ СУД У ПОДГОРИЦИ

предсједнику Ивици Станковићу

Господине Предсједниче,

Дуго смо размишљали да ли да Вам се обратимо и на крају, видјевши да Виши суд, или случајно или намјерно, не жели да одлучује о нашим жалбама, приморани смо да Вас подсјетимо да је у току трећа година од када смо, наше породице и ми, остављени без основних средстава за егзистенцију.

Дакако, упознати сте да смо отказе добили на правди Бога, бранећи Устав и законе, као и своја основна људска и професионална права, желећи да радимо посао за који смо једино квалификовани, а због чега су према нама предузете инквизиторске мјере од стране школских и полицијских власти.

Знајући да се процеси из радно-правних односа рјешавају ургентно, и да су и по закону двоструко хитне природе (радни спор и привремена мјера) напомињемо Вас да је, мимо свих обичаја, наш процес у Основном суду у Никшићу трајао дуже од годину дана, а ево сада и у Подгорици на Вишем суду, послје годину дана, нема никаквог наговјештаја да ће бити окончан. Како да разумијемо толику равнодушност према нашој егзистенцијалној угрожености?

Да Вас подсјетимо, у тренутку када смо добили отказе због наводног „нерада“, ми смо на радним мјестима проводили и по десет сати дневно, покушавајући да убиједимо одговорне из Министарства просвете да је идеја о матерњем језику (хрватском, српском, бошњачком и црногорском) сулуда, и да је у пракси немогуће спровести. Осим тога, Министарство просвете није ни имало законску одлуку о томе, што је потврђено и тиме што су је (одлуку) у Службеном листу објавили, тек, 8 мјесеци након наших отказа, а што је констатовано и Уставни суд. Чиме Ви можете да правдате своје нечињење, када су наше жалбе у питању?

Мислите ли да наше трпљење може бити вјечно, а наша дјеца гладна до краја живота? Ми сматрамо да и Ви, и судије којима су додијели наши предмети, својим нечињењем, подржавате наше прогонитеље и продужавате агонију у којој смо се незаслужено нашли.

Нашу наду да је правда, ипак, достижна поткријепиле су часне судије Основног суда у Никшићу, госпође Љиљана Караџић и Васиљка Мијатовић, које су и поред огромног притиска, у нашим случајевима, судиле по правди и праву, а не по диктату и жељи за напредовањем, па и „преко лешева“.

У сазнању смо, да се два наша предмета и то ознака Гж. бр. 2851/05, Гж. бр. 2853/05, налазе код судије Вишег суда - Весне Јоветић.

Ради се о судији која је у својству судије Основног суда, у Никшићу, у предмету садашње ознаке Гж. бр. 2511/05, пресудила на нашу штету, и одмах, истог дана када је донијела такву пресуду била предложена за судију Вишег суда у Подгорици, и одмах иза тога и избором била награђена.

Како се ради о предметима у којима је све исто, потпуно идентично, само су имена странака различита, а како судија Јоветић неће да се изузме, а, у моменту писања жалбе, није још била изабрана за судију тога Суда, тако да нијесмо могли тражити њено изузеће, то Вас најљепше молимо да не дозволите да она суди у наведеним предметима. Осјећај морала, професионализма и објективности обавезује све људе који се баве јавним дјелатностима, а најприје и највише судије које одлучују, као у овом случају, не о разбојницима и криминалцима него о судбини читавих породица, чији су хранитељи само бранили достојанство своје професије.

Такође, тражимо и изузеће судије Раде Ковачевић из предмета Гж. бр. 2091/05, која је, такође, Никшићанка, и не бисмо жељели да нам она и Весна Јоветић суде, јер у њих немамо повјерења.

У нади да ћете овај наш апел озбиљно схватити и приступити рјешавању наших жалби, нашто Вас и закон обавезује, напомињемо Вас да не заборавите да се, у овом случају ради о људима који су одговорни пред Богом, пред науком, пред ученицима и пред својом савјешћу, о људима који никоме никакво зло не нанијеше, нити га коме желе.

ОМБУДСМАНУ

господину Шефку Црновршанину

Господине Црновршанин,

Сигурни смо да у корпус људских права спада и право на рад, у складу са звањем и дипломом коју човјек посједује. Такође смо сигурни, да гази људска права свако ко човјека тјера да се лажно представља и да ради нешто мимо онога зашта се школовао. Поштовање Устава и закона обавеза је сваког појединца, а онај ко приморава другог на кршење истих, у сваком правном систему, чини кривично дјело.

Конкретно, ствар изгледа овако: Ми, професори из Никшића, добили смо отказе (укинуто нам је право на рад), јер нијесмо хтјели да кршимо Устав и законе Црне Горе, да се лажно представљамо и да предајемо нешто што у науци није дефинисано, а о чему немамо ни основна знања ни квалификације. У вријеме добијања отказа, свакодневно смо на својим радним мјестима проводили и по десет сати дневно, желећи да помогнемо, ономе ко очито не зна шта ради, да се проблем око наставног предмета Српски језик ријеша легитимно и на научној основи, уз то одрађујући и велики дио својих професионалних обавеза. Да се не ради о нашем инату доказује и десетина писама које смо, тада, упутили Министарству просвете и господину Слободану Бацковићу, ресорном министру, желећи договор и дијалог око тако важног проблема. Међутим, намећући смијешно рјешење, које ниједан релевантни лингвиста није подржао, а игноришући наше мишљење,

Првих шест бројева овога часописа изашло је под именом **Распеће језика српскога**. Часопис је настао 2004. године као израз отпора групе никшићких средњошколских професора насиљу над именом српског језика у Црној Гори. Од августа 2006. излази под именом **Слово**.

као да смо криминалци или, не дај Боже, државни непријатељи, наш Министар је наредио да нам се као људима опасним по „црногорски просветни систем“ дају откази, без права и на какав дисциплински поступак и без права на образложење наше „страшне кривице“. Пилатовски перући руке инквизиторску машинерију, као врућ кромпир, пребацио је у руке директорима наших школа, који су, знајући да се ради о одличним професорима и добрим људима, својим потписима озваничили најсрамотнији потез власти у новијој црногорској историји и тиме постали синоним слијепе послушности према свакој и свакаквој одлуци која долази „одозго“, као у најцрњим данима комунистичке диктатуре. Вјерујемо да ни Стаљин не би био ригорознији!

Насилничким укидањем нашег права на рад, неодговорни људи лишили су наше породице права на живот. Пошто ви покривате функцију заштитника људских прва, а црногорске просветне власти још нијесу донијеле одлуку да нас, послије исписивања са платних спискова, испишу и са списка људи који живе у нашој драгој домовини, то се чудимо како Вам никада није пало на памет да о прогону и дискриминацији часних и одговорних људи проговорите, макар, једну једину ријеч.

Но, пошто наша агонија дубоко залази већ у трећу годину, а судски процеси, мимо сваког права и обичаја кад су радно-правни односи у питању, се отежу у недоглед и без икакве назнаке о доброј вољи да се њиховом рјешавању приступи одговорно, без упирања погледа у дневну политику и идеологију, ми бисмо Вас замолили да уложите свој ауторитет, на крају то је и Ваша професионална обавеза, да се ова агонија прекине.

Своју добро вољу бисте показали тако што бисте, за почетак, примили наше представнике који би Вас подробније упознали са свим збивањима око нашег прогона и са последицама које су произашле из цијеле ситуације, а онда Ви сами просудите да ли треба да и даље ћутите или ћете нешто о томе и јавно рећи.

На крају, желећи Вам свако добро, није на одмет, да Вас подсјетимо да за разлику од свих судских спорова који могу да застаре и да се забораве, част и срамота, као антиподи човјековог моралног избора не застаријевају!

У Никшићу, 27. 11. 2007. год.

Отпуштени професори из Никшића

ЧАСОПИС ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК,
КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

ISSN 1800-6140

9 771800 614001

ИЗДАЈЕ:

НВО Актив професора српског језика
и књижевности - Никшић

РЕДАКЦИЈА:

Весна Тодоровић, Радмила Митрић-Маговић,
Борис Јовановић, Радинко Крулановић,
Милојко Пушица

ГЛАВНИ УРЕДНИК:

Веселин Маговић

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИЦИ И
КОМПЈУТЕРСКА ОБРАДА:

Радмила Митрић-Маговић, Милојко Пушица

ЛОГО И ДИЗАЈН:

Весна Сушић

АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ:

VI црногорске Т-10, 81 400 Никшић;

Телефон: 068 664 392;

www.srpski-jezik.com;

e-mail: srpski@mtel-cg.net; srpski@t-com.me;

žiro račun: 530-11724-52

Montenegrobanka Podgorica.

ЦИЈЕНА: 3 €

Излази тромјесечно
Рукописи се не враћају